

KATJA VILKAMA, HENRIK LÖNNQVIST, JENNI VÄLINIEMI-LAURSON, MARTTI TUOMINEN

ERILAISTUVA PÄÄKAUPUNKISEUTU

Sosioekonomiset erot alueittain 2002–2012

1

TUTKIMUKSIA 2014

Helsingin kaupunki
Tietokeskus

TIEDUSTELUT
FÖRFRÅGNINGAR
INQUIRIES

Katja Vilkama, p. – tel. 09 310 78396
Henrik Lönnqvist, p. - tel. 09 310 36534
etunimi.sukunimi@hel.fi

JULKAISIJA
UTGIVARE
PUBLISHER

Helsingin kaupungin tietokeskus
Helsingfors stads faktacentral
City of Helsinki Urban Facts

OSOITE
ADRESS
ADDRESS

PL 5500, 00099 Helsingin kaupunki
(Siltasaarenkatu 18-20 A)
PB 5500, 00099 Helsingfors stad
(Broholmsgatan 18-20 A)
P.O.Box 5500, FI-00099 City of Helsinki
Finland (Siltasaarenkatu 18-20 A)

PUHELIN
TELEFON
TELEPHONE

09 310 1612

INTERNET
WWW.HEL.FI/TIETOKESKUS/

TILAUKSET, JAKELU
BESTÄLLNINGAR, DISTRIBUTION
ORDERS, DISTRIBUTION

p. – tel. 09 310 36293
tietokeskus.tilaukset@hel.fi

KÄTEISMYynti
DIREKTFÖRSÄLJNING
DIRECT SALES

Tietokeskuksen kirjasto
Siltasaarenkatu 18-20 A, p. 09 310 36377
Faktacentralens bibliotek
Broholmsgatan 18-20 A, tel. 09 310 36377
City of Helsinki Urban Facts Library
Siltasaarenkatu 18-20 A, tel. +358 09 310 36377
tietokeskus.kirjasto@hel.fi

Helsingin kaupungin tietokeskus
Helsingfors stads faktacentral
City of Helsinki Urban Facts

ERILAISTUVA PÄÄKAUPUNKISEUTU

Sosioekonomiset erot alueittain 2002–2012

KATJA VILKAMA, HENRIK LÖNNQVIST,
JENNI VÄLINIEMI-LAURSON, MARTTI TUOMINEN

TUTKIMUKSIA
UNDERSÖKNINGAR
RESEARCH SERIES

2014:1

KÄÄNNÖKSET

ÖVERSÄTTNING

TRANSLATIONS

s. 6, 65-67 Magnus Gräsbeck

s. 7, 68-70 Delingua Oy

KUVIOT

FIGURER

GRAPHS

Pirjo Lindfors

TAITTO

OMBRYTTNING

GENERAL LAYOUT

Taittotalo PrintOne

KANSI

PÄRM

COVER

Tarja Sundström-Alku

Valokuvat / Foton / Photos

Etukansi / Främre pärmen / Front cover:

Helsingin kaupungin aineistopankki,

Mika Lappalainen, Kimmo Brandt, Patrik Lindström

Takakansi / Bakre pärmen / Back cover :

Helsingin kaupungin aineistopankki,

Simo Karisalo, Mika Lappalainen, Seppo Laakso

PAINO

TRYCKERI

PRINT

Edita Prima Oy, Helsinki 2014

PAINETTU

ISSN 1455-724X

ISBN 978-952-272-654-4

VERKOSSA

ISSN 1796-7228

ISBN 978-952-272-655-1

SISÄLLYS

Esipuhe	5
Förord	6
Preface	7
1. Johdanto	9
1.1. Miksi sosioekonomista eriytymistä tutkitaan?	9
1.2. Helsinki ja Helsingin seutu pohjoismaisessa ja kansallisessa vertailussa	12
1.3 Aineiston kuvaus	16
2. Sosioekonomisen ja etnisen eriytymisen nykytila ja kehitys neljällä ulottuvuudella	19
2.1. Koulutustason muutokset pääkaupunkiseudun asuinalueilla	22
2.2. Tulotason alueelliset erot pääkaupunkiseudulla	28
2.3. Työttömyysasteen muutokset pääkaupunkiseudun asuinalueilla	32
2.4. Vieraskielisen väestön osuudessa havaittavat muutokset pääkaupunkiseudun asuinalueilla	36
2.5. Ovatko kaikki alueet samalla kehityspolulla?	41
3. Eriytymisen neljän ulottuvuuden yhteistarkastelu sekä yhteys asuinalueiden sijaintiin ja asuntokantarakenteeseen	43
3.1. Alueellisen eriytymisen yhteistarkastelu Berliinin kaupungin mallia soveltaen	43
3.2. Alueellisen eriytymisen yhteistarkastelu pääkomponenttianalyysiä hyödyntäen: Yksi vai monta mittaria? ...	50
3.3. Asuntokannan ja sijainnin rooli alueellisessa eriytymisessä: Ovatko alueelliset erot betoniin valettuja?	54
4. Yhteenveto pääkaupunkiseudun alueellisen eriytymisen tuloksista	56
4.1. Keskeisimmät tulokset	56
4.2. Huono-osaisuuden riskiä kuvaavat mittarit	57
5. Keskustelua	62
Tiivistelmä	65
Sammandrag	68
Summary	71
Kirjallisuus	74
LIITETAULUKOT	76

ESIPUHE

Alueellisen eriytymisen tarkastelu eri näkökulmista on Helsingin kaupungin tietokeskuksessa tehtävän tutkimus- ja tilastotyön keskiössä. Usein huomio kiinnittyy Helsingin rajojen sisään, toisinaan näkökulmaa laajennetaan pääkaupunkiseudun tai Helsingin seudun tasolle, joskus myös Suomen suurimpiin kaupunkeihin ja kansainvälisiin vertailuihin.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tuoda yhteen havaintoja keskeisten eriytymistä kuvaavien tekijöiden kautta. Huomion kohteena tutkimuksessa ovat väestön koulutus- ja tulotaso, työttömyysaste sekä vieraskielisten osuudet ja niissä tapahtuneet muutokset. Tarkastelu kohdentuu osa-alueisiin pääkaupunkiseudun kolmessa kaupungissa Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla. Aikajänne kattaa muutokset yhden vuosikymmenen aikana vuosina 2002–2012.

Tutkimus tuottaa perustietoa alueellisen eriytymisen tutkimisen kysymyksistä ja orientaatioista sekä näihin liittyvistä näkökulmista, rajoitteista ja ongelmista. Yksi tutkimuksen ansioita on siinä, että tekijät nostavat esille muutoksen kuvaamiseen ja tulkintaan liittyviä kysymyksiä ja ongelmia. Tämä auttaa lukijaa tulkitsemaan esitettyjä tuloksia. Samalla tämän raportin tavoitteena on esittää tiiviissä muodossa kaupunkirakenteen eriytymiseen liittyviä kysymyksiä ja havaintoja. Kiitokset tekijöille rohkeudesta tarttua tähän tehtävään!

Helsingissä huhtikuussa 2014
Timo Cantell
tutkimuspäällikkö
Helsingin kaupungin tietokeskus

FÖRORD

Analyser av den lokala differentieringen ur olika synvinklar står i centrum för forsknings- och statistikarbetet vid Helsingfors stads faktacentral. Ofta riktas fokus innanför Helsingfors stads gränser, ibland breddas perspektivet till Huvudstadsregionen eller Helsingforsregionen, ibland även till de största städerna i Finland och internationella jämförelser.

Syftet med föreliggande undersökning är att sammanställa de nyckelfaktorer som beskriver differentieringen. Föremål för analysen är befolkningens utbildnings- och inkomstnivå, arbetslöshetsgraden samt andelen personer med främmande modersmål, samt förändringar i dessa. I tre av Huvudstadsregionens kommuner, nämligen Helsingfors, Esbo och Vanda görs analysen med delområdesprecision. Tidsspannet täcker förändringarna under ett årtionde, dvs. 2002–2012.

Forskningen ger basinformation kring frågor om differentiering och forskningsinriktningar samt därtill anknytande synpunkter, begränsningar och problem. En av förtjänsterna är att författarna lyfter fram frågor och problem kring beskrivandet och tolkningen av förändringar. Detta hjälper läsaren att tolka resultaten. Samtidigt är syftet med denna rapport att i komprimerad form lägga fram frågor och observationer kring stadsstrukturens differentiering. Ett stort tack till författarna för modet att ta sig an denna uppgift.

Helsingfors, april 2014

Timo Cantell

Forskningschef

Helsingfors stads faktacentral

PREFACE

The analysis of spatial segregation from different perspectives lies at the heart of the research and statistical activities conducted by City of Helsinki Urban Facts. The focus is often within Helsinki city limits. Sometimes the perspective is expanded to include the Helsinki metropolitan area or the entire Helsinki region or even the largest cities in Finland and international comparisons.

The aim of this study is to compile observations through the key factors describing segregation. The study looks into the educational and income levels, unemployment rate and the proportion of foreign-language-speaking residents as well as changes in these aspects. The analysis focuses on areas located in three cities of the Helsinki metropolitan area: Helsinki, Espoo and Vantaa. The time span covers changes during a decade, in 2002–2012.

The study provides basic information about questions and alternative approaches in the research on spatial segregation as well as about related perspectives, restrictions and problems. One of the study's merits is that the authors highlight the questions and problems related to the description and interpretation of change. This helps the reader interpret the results presented. At the same time, the study aims to give a concise overview of the questions and observations related to the segregation of urban structure. Many thanks to the authors for their courage in taking up this task!

Helsinki, April 2014
Timo Cantell
Research Director
City of Helsinki Urban Facts

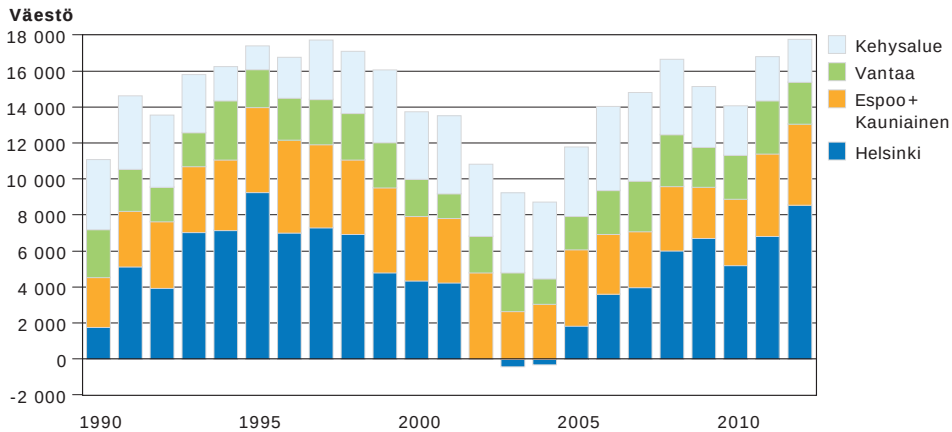
1. JOHDANTO

1.1. Miksi sosioekonomista eriytymistä tutkitaan?

Kaupunkiseutujen kasvavat alueelliset erot ovat olleet keskeisesti esillä niin kansainvälisessä kuin suomalaisessakin tutkimuksessa sekä poliittisessa keskustelussa. Kaupunkiseutujen sosioekonominen ja etninen eriytyminen vaikuttavat kansainvälisen kokemusten perusteella likimain väistämättömältä osalta suurkaupunkikehitystä. Alueellinen eriytyminen on ilmiönä vanha ja usein politiikkatoimenpiteiden jälkeen helposti palautuva. Asuntomarkkinoilta löytyy useita mekanismeja, jotka edesauttavat eriytymisilmiön syntyä (esim. Skifter Andersen 2003; Cheshire 2007). Silti ilmiötä ei useinkaan pidetä toivottavana, ja esimerkiksi Helsingissä sen ehkäisemiseksi, tai ainakin vähentämiseksi, on käytetty merkittäviä voimavaroja. Asuinalueista on pyritty saamaan väestörakenteeltaan monipuolisia. Helsingin sodanjälkeinen asuntopoliitiikka on tämän tavoitteen suhteen ollut pitkään menestyksestä. Kehitystä tuki pitkään hyvinvointivaltion palvelujärjestelmien laajentuminen ja yleinen taloudellinen kehitys, johon yhdistyi varsin hyvä työllisyyskehitys. 1990-luvun laman jälkeen tilanne on jossain määrin muuttunut. Helsingin seudulla on alkanut näkyä merkkejä useista maailman metropoleille tyypillisistä ilmiöistä (esim. Kortteinen & Vaattovaara 1999; Vaattovaara & Kortteinen 2003, 2012; Vilka 2011), joiden seurauksena erot asuinalueiden sosioekonomisessa ja etnisessä rakenteessa ovat alkaneet kasvaa. Tämän kehityksen taustalla voidaan nähdä ainakin kolme merkittävää trendiä.

Ensinnäkin, Helsingin seutu on sotien jälkeisenä aikana ollut nopeimmin kasvavia kaupunkiseutuja Euroopassa. Kasvu on perustunut pitkälti työmarkkinaperusteiseen muuttoliikkeeseen. Viimeisten vuosikymmenten aikana seudun rooli Suomen kansantaloudessa on vain vahvistunut ja samalla avautuvat työ- ja opiskelumahdollisuudet ovat tuoneet seudulle runsaasti uutta väestöä. Seudun sisällä väestönkasvun alueellinen painopiste on kuitenkin vuosien saatossa vaihdellut. Erityisesti Helsingin asema seudun väestönkasvun moottorina on vaihdellut suuresti (Kuva 1.1.). Vaikka väestönkasvu on ollut Helsingissä viimeisten kahden vuosikymmenen aikana pääosin suhteelliseen voimakasta, mahtuu joukkoon myös vuosia, jolloin väestön määrä on Helsingissä laskenut muun seudun kasvusta huolimatta. Esimerkiksi vuosina 2002–2004 Helsingin väestönkasvu pysähtyi kokonaan kehyskuntien saadessa merkittävää muuttovoittoa Helsingistä. Väestönkasvun hidastuminen oli kuitenkin lyhytaikaista ja etenkin vuodesta 2008 alkaen Helsingin väestö on kasvanut jälleen voimakkaasti. Espoon ja Vantaan väestönkasvu on pysynyt niin ikään vahvana, mutta kehysalueen osalta väestönkasvu on muutaman viimeisen vuoden aikana hidastunut selvästi.

Kuva 1.1. Helsingin seudun väestökehitys vuosina 1990–2012

(Lähde: Helsingin ja Helsingin seudun väestöennuste 2014–2050: 10).

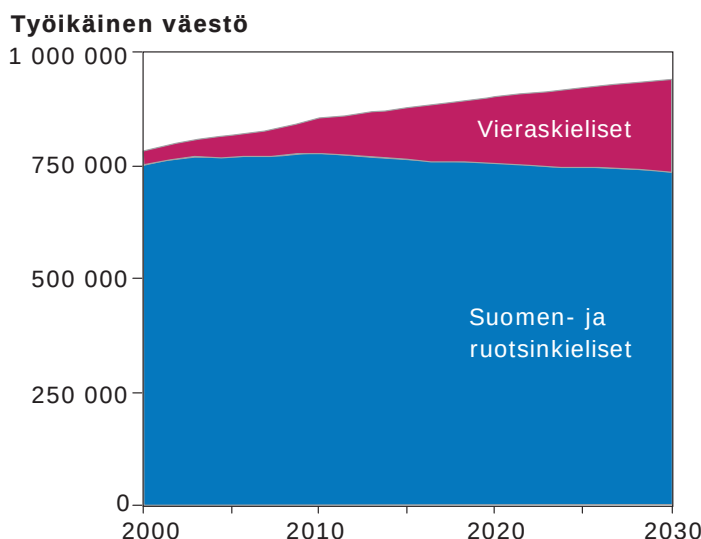
Toiseksi, Helsingin seudun väestörakenteessa on voimistuneen maahanmuuton seurauksena tapahtunut ja tapahtumassa merkittäviä muutoksia (Kuva 1.2.). Aiemmin varsin pieni maahanmuuttajataustainen väestöosa on kasvanut merkittävästi. Kun vuonna 1990 maahanmuuttajataustaisten osuus väestöstä oli seudulla yhden prosentin verran, oli se vuonna 2013 jo kymmenen prosenttia. Uusimmat väestöennusteet ennakoivat maahanmuuttajataustaisen väestön kasvun jatkuvan lähivuosikymmenten aikana voimakkaana (Helsingin seudun vieraskielisen... 2013). Samalla kasvun odotetaan leviävän koko seudulle, eikä rajoittuvan yksinomaan seudun suurimpiin kuntiin, Helsinkiin, Espooseen ja Vantaalle. Maahanmuuttajataustaisen väestön nopea kasvu tuottaa jo nyt merkittävän osan seudun väestönkasvusta. Kotimaista alkuperää olevan väestön osuus seudun muuttovoitosta on laskenut. Myös kotimaasta saadaan kuitenkin edelleen muuttovoittoa. Työikäisen kantaväestön määrän ennustetaan kuitenkin laskevan Helsingin seudulla vuosina 2013–2030 pääasiassa väestön ikääntymisen seurauksena.

Kolmanneksi, tulonjaossa on tapahtunut merkittäviä muutoksia 1990-luvun laman jälkeen, osin politiikan ja osin talouselämän rakennemuutoksen seurauksena. Tulonjaon tasaisuutta mittaavalla gini-kertoimella tarkasteltuna 1990-luvun lama-aika ei kasvattanut eroja merkittävästi. Muun muassa verotusjärjestelmässä tehtyjen muutosten seurauksena pääomatulojen osuus tulonjaossa kuitenkin kasvoi. Tämä oli osiltaan tuottamassa kehitystä, jossa tuloerot kääntyivät kasvuun 1990-luvun loppupuolella (Loikkanen ym. 2000; Loikkanen & Saari 2000; Kiander 2001; Moisio ym. 2011). Erityisen voimakkaasti ovat kasvaneet tulot tulojakauman huippua edustavien (ylin prosenti) joukossa sekä kokonaisuudessaan myös väestön suurituloisimman kymmenyksen joukossa (Riihelä ym. 2010).

Muutokset väestönkasvussa, tuloeroissa ja maahanmuuton määrissä ovat heijastuneet seudun alueelliseen kehitykseen. Seudun yhä kasvaessa ja sen väestörakenteen monimuotoistuesssa keskeinen kysymys tulevaisuudessa on, miten metropolialue kehittyy jatkossa alueellisesti sosioekonomiselta ja etniseltä rakenteeltaan? Onko kasvun ja kansainvälistymisen seurauksena odotettavissa samankaltaisia kehityssuuntia, joita suuremmissa ja väestöltään heterogeenisemmissä metropoleissa on havaittu? Jo

nyt esimerkiksi kasvaneen maahanmuuttajaväestön sijoittumisessa eri asuinalueille on suuria eroja (esim. Vilkama 2011; Lönnqvist & Tuominen 2013). Myös tulo- ja koulutustasossa havaitut alueelliset erot ovat varsin selkeitä.

Kuva 1.2. Työikäisen (20–64-vuotiaan) väestön määrä äidinkielen mukaan Helsingin seudulla 2000–2012 ja ennuste vuosille 2013–2030

(Lähde: Helsingin seudun vieraskielisen... 2013: 22).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella pääkaupunkiseudun väestörakenteen viimeaikaista kehitystä asuinalueittain ja tarjota tietopohjaa sosioekonomisesta ja etnisestä eriytymisestä käytävään keskusteluun ja politiikkatoimenpiteiden pohjaksi. Helsingin kaupungin tavoitteena on ollut pyrkiä alue-erojen kaventamiseen. Keskeisenä uhkakuvana on pidetty erilaisten huono-osaisuuden kierteiden mahdollisuutta ja sitä, että huono-osaisuuden keskittyminen heikentäisi elämänlaatua vielä yli sen, mitä yksilölliset taustatekijät antaisivat odottaa. Näiden niin sanottujen aluevaikutusten takia huono-osaisuuden alueellista keskittymistä ei nähdä puhtaasti esimerkiksi tulonjakokysymyksenä.

Raportissamme käymme läpi asuinalueiden sosioekonomisen ja etnisen eriytymisen kehitystä useasta näkökulmasta. Seuraavassa alaluvussa tarkastelemme lyhyesti Helsingin ja Helsingin seudun asemoitumista pohjoismaisessa ja kansallisessa vertailussa joidenkin väestön sosioekonomista rakennetta kuvaavien muuttujien osalta pohjustaaksemme myöhemmissä luvuissa esiteltyjä pääkaupunkiseudun sisäisen alueellisen eriytymisen tarkasteluja. Tämän jälkeen kuvaamme varsinaisissa analyyseissä käyttämämme aineistot. Samalla pohdimme lyhyesti aluetason valinnan mahdollisia vaikutuksia tuloksiin.

Luvussa 2 tarkastelemme pääkaupunkiseudun suurten kuntien – Helsingin, Espoon ja Vantaan – alueellisia eroja koulutus- ja tulotasossa, työllisyydessä sekä vieraskielisten osuudessa. Tarkastelut tehdään asuinalueittain ja muuttujakohtaisesti, jotta yksittäisistä eriytymisen ulottuvuuksista kiinnostuneet voivat saada tarkempaa

tietoa työllisyyden, tulotason, koulutustason tai vieraskielisten osuuden alueittaisesta kehityksestä. Tämän jälkeen testaamme kahta erilaista menetelmää, joilla muuttujakohtaisen tarkastelun tuloksia alueellisesta eriytymisestä voidaan tiivistää (luku 3). Ensin esitämme Berliinin kaupungin mallia mukailevaan summaindeksiin perustuvan tarkastelutavan tuloksineen sekä tutkimme lyhyesti ruutuaineistojen avulla tässä työssä käytettyjen tilastollisten aluerajojen mahdollisia vaikutuksia tuloksiin. Tämän jälkeen testaamme tulosten tiivistämistä pääkomponenttianalyysillä. Luvun 3 lopuksi tarkastelemme asuntokannan rakenteen ja asuinalueen sijainnin vaikutusta alueiden sosioekonomiseen statukseen regressiomallilla.

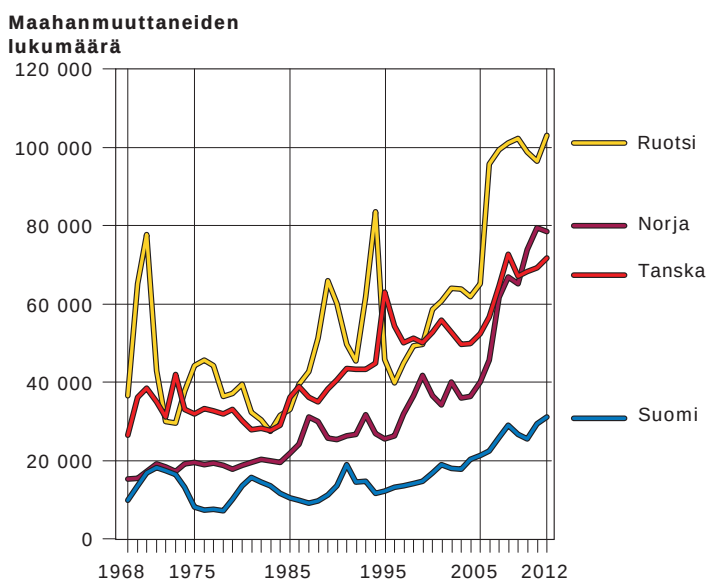
Luku 4 kokoaa aikaisempien tarkastelujen keskeisimmät tulokset ja tarkastelee pääkaupunkiseudun alueellisen eriytymisen yhteyksiä joihinkin syrjäytymisen riskiä tarkemmin kuvaaviin indikaattoreihin. Tällaisina indikaattoreina olemme käyttäneet muun muassa nuorisopudokkuudenriskiä ja toimeentulotuen käyttöä. Viimeisessä luvussa 5 teemme vielä yhteenvetoa ja vedämme johtopäätöksiä raportin aiemmista luvuista sekä käymme keskustelua tutkimuksessa esiintyneistä ongelmista ja jatko-tutkimustarpeista.

1.2. Helsinki ja Helsingin seutu pohjoismaisessa ja kansallisessa vertailussa

Yllä kuvatut muutostrendit väestönkasvun muutoksista, maahanmuuton vaikutuksista ja tuloerojen kasvusta ovat useille suurkaupungeille tyypillisiä kehityskulkuja. Helsingin ja Helsingin seudun tilanne ei siis tässä suhteessa vaikuta ainutlaatuiselta tai poikkeukselliselta. Esimerkiksi Pohjoismaiden vertailu osoittaa, että kaikkien pohjoismaisten pääkaupunkiseutujen kehityksessä näkyy selkeästi talouden rakennemuutoksen jäljet: korkeasti koulutettu väestö keskittyy suurimmille kaupunkiseuduille ja kaikissa Pohjoismaissa pääkaupunkiseudut ovat maan suurimpia väestöllisiä ja taloudellisia keskittymiä. Kyse ei ole pelkästään koulutustarjonnan luomasta vaikutuksesta vaan myös työmarkkinoiden rakennemuutoksesta. Suurempien kaupunkiseutujen taloudellisen merkityksen kasvu näkyy niiden työmarkkinoiden imussa. Työttömyysasteet ovat suurimmilla kaupunkiseuduilla yleensä muuta maata alhaisemmat.

Myös ulkomaalaistaustaisten osuus väestöstä on suurilla kaupunkiseuduilla tyypillisesti muuta maata korkeampi. Pohjoismaisten pääkaupunkiseutujen vertailussa Tukholma on maahanmuuttajaväestön kasvussa kaikkein pisimmällä. Maahanmuutto alkoi Ruotsissa voimistua jo 1960-luvulla, kun se muissa Pohjoismaissa alkoi kasvaa voimakkaammin vasta 1980- ja 1990-luvuilla (Kuva 1.3.). Tukholman seudun väestöstä jo yli viidennes onkin ulkomailla syntyneitä. Helsingin seutu on tässä suhteessa pohjoismaisista pääkaupunkiseuduista kehityksen peränpitäjä. Ulkomaalaistaustaisten osuus on kuitenkin myös Helsingin seudulla kasvanut nopeasti viimeisten kahden vuosikymmenen aikana.

Kuva 1.3. Maahan muuttaneiden määrät Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Suomessa vuosina 1968–2012

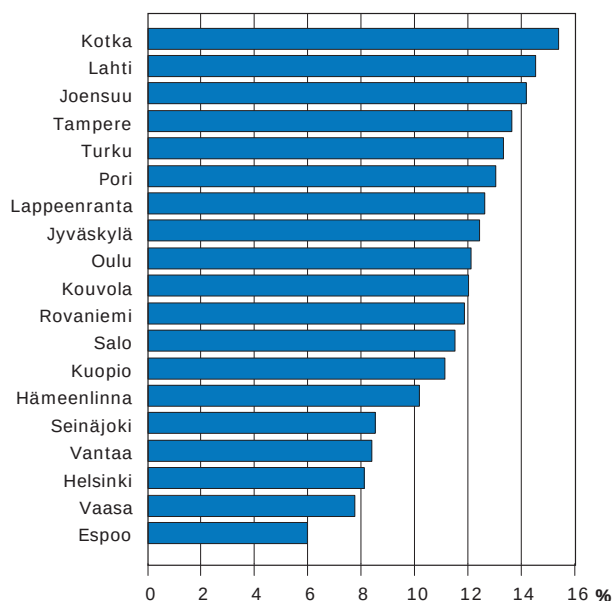

(Aineisto: Tilastokeskus; StatBank Denmark; Statistics Norway; Statistics Sweden).

Kansallinen vertailu osoittaa, että samat rakenteelliset tekijät nousevat esille verrattaessa Helsingin seudun suurten kaupunkien väestörakennetta muihin suurimpiin (yli 50 000 asukkaan) suomalaiskaupunkeihin. Helsingin seudun suuret kaupungit – Helsinki, Espoo ja Vantaa – erottuvat muista Suomen suurimmista kaupungeista erityisesti maahanmuuttajien ja korkeakoulutettujen määrällään sekä keskimääräistä paremmalla työllisyystilanteellaan. Vaikka vuonna 2008 alkanut talouden taantuma näkyy kaikkien vertailukaupunkien työttömyysasteissa, on työttömien osuus pääkaupunkiseudun suurimmissa kaupungeissa selvästi muita suuria suomalaiskaupunkeja alhaisempi (Kuva 1.4.). Muista kaupungeista ainoastaan Vaasassa ja Seinäjoella työttömyysaste jäi vuonna 2010 alle 10 prosentin. Kotkassa työttömyysaste ylittää peräti 15 prosentin tason, eivätkä myöskään pääkaupunkiseudun ulkopuoliset yliopisto-kaupungit ole välttyneet korkealta työttömyysasteelta. Esimerkiksi sekä Turussa että Tampereella työttömyysaste ylitti 13 prosentin tason vuonna 2010.

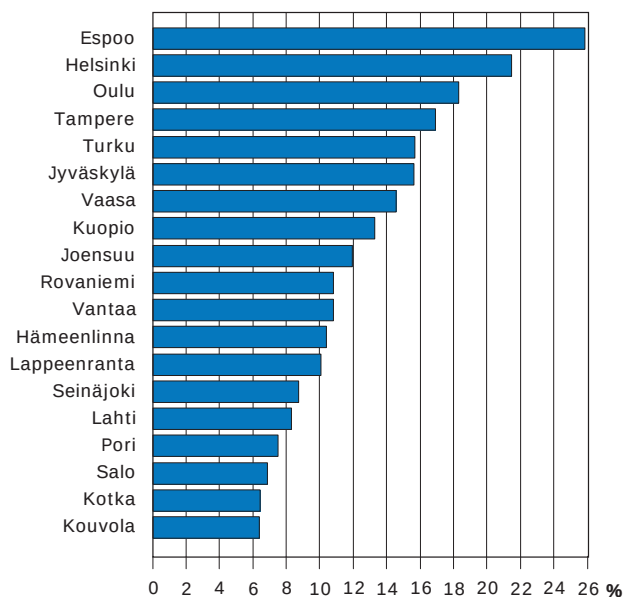
Myös ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuudet (25–64-vuotiaiden joukossa) ovat erityisesti Espoossa (26 %) ja Helsingissä (22 %) selkeästi muita Suomen suurimpia kaupunkeja korkeammalla tasolla (Kuva 1.5.). Kuitenkin myös suurimmissa kaupungeissa ja etenkin suurimmilla yliopistopaikkakunnilla korkeasti koulutettujen osuus nousee muuta maata korkeammalle. Esimerkiksi Oulussa, Tampereella, Turussa ja Jyväskylässä ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on 16–17 prosenttia. Helsingin seudun suurista kaupungeista Vantaa erottuu selvästi Helsingistä ja Espoosta matalammalla ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuudella. Vantaalla ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on vain puolet Helsingin vastaavasta osuudesta eli 11 prosenttia.

Kuva 1.4. 25–64-vuotiaiden työttömyysaste Suomen suurimmissa (yli 50 000 asukkaan) kaupungeissa 31.12.2010

(Aineisto: Tilastokeskus).

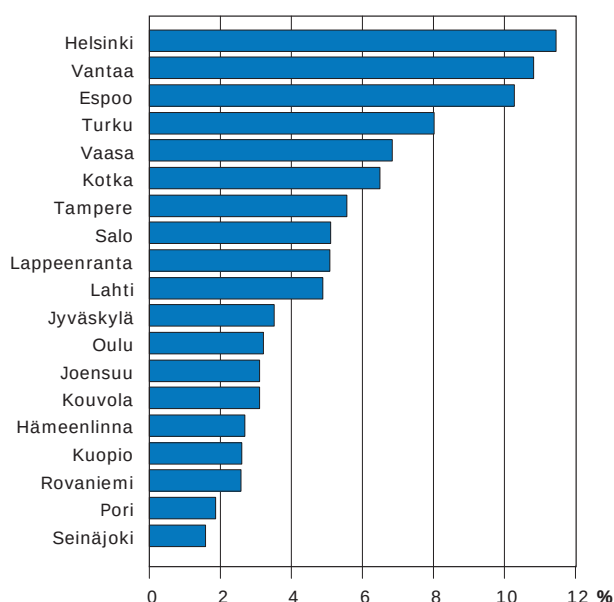
Kuva 1.5. Ylemmän korkeakoulututkinon suorittaneiden osuus 25–64-vuotiaasta väestöstä Suomen suurimmissa (yli 50 000 asukkaan) kaupungeissa 31.12.2010

(Aineisto: Tilastokeskus).

Selkeimpinä erot Helsingin seudun suurten kaupunkien ja muiden Suomen suurimpien kaupunkien välillä näyttäytyvät kuitenkin maahanmuuttajien osuuksissa (Kuva 1.6.). Helsinki, Espoo ja Vantaa ovat Suomen suurimmista kaupungeista ainoat, joissa vieraskielisen väestön osuus ylittää 10 prosenttia asukkaista. Vastakohtaan muodostavat erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomen kaupungit. Esimerkiksi Kouvolassa, Kuopiossa ja Rovaniemellä vieraskielisen väestön osuus on kolmen prosentin tasolla. Kun otetaan kaupunkien väestömäärät huomioon, ja huomioidaan se, että suurimmat vieraskielisten osuudet ovat siis suurimmissa kaupungeissa, voidaan todeta, että vieraskielinen väestö on vahvasti keskittynyt suurimpiin kaupunkeihin.

Kuva 1.6. Vieraskielisen väestön osuus Suomen suurimmissa (yli 50 000 asukkaan) kaupungeissa 31.12.2011

(Aineisto: Tilastokeskus).

Kansallinen vertailu osoittaa Helsingin seudun suurimpien kaupunkien olevan varsin erilaisessa asemassa muihin suurimpiin suomalaiskaupunkeihin verrattuna. Myös Helsingin seudun sisällä, 14 kunnan välillä, on kuitenkin varsin suuria eroja väestön työmarkkina-asemassa, koulutustasossa ja maahanmuuttajaväestön osuuksissa. Vaikka tilanne on esimerkiksi työttömyyden suhteen seudun kunnissa kokonaisuudessaan muuta maata parempi, ovat työttömyysasteet niin sanotuissa kehyskunnissa ja Kauniaisissa muuta seutua alhaisempia. Suurimmat työvoiman ulkopuolisen työikäisen väestön osuudet löytyvät puolestaan Kauniaisten ohella Hyvinkäältä, Helsingistä ja Keravalta. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet (25–64-vuotiaiden joukossa) ovat erityisen vahvasti edustettuna Kauniaisten (43 %), Espoon (26 %) ja Helsingin (22 %) väestössä. Näiden kolmen kaupungin jälkeen Kirkkonummi edustaa 18 prosentin osuudella yksinään eräänlaista väliryhmää, kun taas kaikissa muissa seudun kunnissa osuudet vaihtelevat 10–14 prosentin välillä, Mäntsälää (7 %) ja Pornaisia (7 %) lu-

kuun ottamatta. Maahanmuuton suhteen seudun sisäiset erot ovat lähes yhtä suuria. Maahanmuuttajataustainen väestö on keskittynyt seudulla voimakkaasti Helsinkiin, Espooseen ja Vantaalle. Seuraavaksi korkein maahanmuuttajien osuus löytyy Keravalta, jossa vieraskielisiä on vajaa kuusi prosenttia väestöstä, eli noin puolet seudun suurten kaupunkien tasosta. Kirkkonummea ja Kauniaisia lukuun ottamatta kaikissa muissa seudun kunnissa jäädyään alle neljän prosentin tason.

Helsingin seutu tarjoaisi siis jo itsessään yhtenäisenä työssäkäyntialueena mielenkiintoisen kohdealueen alueellisten erojen tutkimukselle. Seuraavissa luvuissa rajaudumme kuitenkin tarkastelemaan väestön sosioekonomisessa ja etnisessä rakenteessa havaittavia alueellisia eroja tarkemmin ainoastaan pääkaupunkiseudun suurimpien kuntien, Helsingin, Espoon ja Vantaan, osalta.

1.3 Aineiston kuvaus

Pääkaupunkiseudun kuntien alueellista eriytymistä tarkasteleva tutkimusaineistomme koostuu asuinalueittaisista väestön sosioekonomista ja etnistä rakennetta kuvaavista tilastoista Helsingistä, Espoosta ja Vantaalta. Tarkastelun kohteena ovat alueellisen eriytymisen tutkimuksissa tyypillisesti käytetyt muuttujat: väestön koulutus- ja tulotaso, työttömyysaste sekä väestön etninen rakenne (Laatikko 1.1.). Valitut muuttujat kuvaavat alueellisen eriytymisen eri ulottuvuuksia.

Koulutustason ja työttömyysasteen tarkastelut olemme rajanneet työikäiseen aikuisväestöön (25–64-vuotiaat). Tällä on pyritty vähentämään ikärakenteessa havaittujen alueellisten erojen vaikutuksia tuloksiin. Koska nuoremmat ikäpolvet ovat tyypillisesti iäkkäämpää väestöä koulutetumpia, saattaisi asukasrakenteeltaan nuorempien alueiden koulutustaso näyttäytyä automaattisesti korkeampana, jos minkäänlaista ikärajausta ei tehtäisi. Nyt tarkastelu kohdistuu kaikilla alueilla koulutustason ja työttömyysasteen osalta samaan ikäryhmään. Tulotason suhteen vastaavaa ikärajausta ei ollut mahdollista tehdä. Alueiden keskitulot on aineistossa laskettu 15 vuotta täyttänyttä väestöä kohden. Ikärakenteen vaikutusta tulotason alueellisiin eroihin on kuitenkin testattu erikseen luvussa 2.2.

Asuinalueiden etnistä rakennetta tarkastelemme tässä raportissa vieraskielisen väestön ja vieraskielisten lasten (0–17-vuotiaat) osuuksien perusteella. Vaikka väestön etninen rakenne ei suoraan liity asuinalueiden sosioekonomiseen eriytymiseen, on myös etnisessä rakenteessa havaittävien alueellisten erojen tarkastelu perusteltua. Maahanmuutto on pääkaupunkiseudulla nykyisessä laajuudessaan suhteellisen uusi ja kaikkein voimakkaaimmin muuttuva ilmiö, jolla on merkittävää vaikutusta paitsi koko kaupunkiseudun myös yksittäisten asuinalueiden väestörakenteeseen.

Eriytymisen pääulottuvuuksien lisäksi testaamme luvussa 4 joitakin syrjäytymisen riskiä tarkemmin mittaavia muuttujia (Laatikko 1.1.). Tällä tarkastelulla pyrimme pohtimaan, missä määrin nykyinen eriytymiskehitys yhdistyy huono-osaisuuden alueelliseen kasautumiseen ja miten tätä ilmiötä voisi aluetilastoissa tarkemmin mitata ja seurata. Aineiston saatavuudesta johtuen tämä osa tarkastelusta kohdistuu koko pääkaupunkiseudun sijaan yksinomaan Helsinkiin.

Laatikko 1.1. Asuinalueiden sosioekonomista ja etnistä rakennetta kuvaavat muuttajat tutkimusaineistossa

Päämuuttajat

- Koulutustaso
 - vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden 25–64-vuotiaiden suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten (ns. kantaväestö) osuus alueella 1.1.2000–2012
 - ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden 25–64-vuotiaiden suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten (ns. kantaväestö) osuus alueella 1.1.2000–2012
- Työttömyysaste
 - 25–64-vuotiaiden työttömyysaste (työttömien osuus ikäryhmän työvoimasta) alueella 31.12.2000–31.12.2011
- Tulotaso
 - 15 vuotta täyttäneiden asukkaiden valtionveronalaiset keskitulot alueella 31.12.2001–31.12.2011
- Etninen rakenne
 - muita kieliä kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvien asukkaiden osuus alueella 1.1.2000–1.1.2012
 - muita kieliä kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvien lasten (0–17-vuotiaat) osuus alueella 1.1.2000–1.1.2012

Täydentävät muuttajat

- Alueellista syrjäytymisen riskiä kartoittavat muuttajat (erillinen Helsinkiä koskeva tarkastelu)
 - toimeentulotukea saaneiden asukkaiden osuus alueen väestöstä 31.12.2000–31.12.2011
 - 15–24-vuotiaiden työttömyysaste (työttömien osuus ikäryhmän työvoimasta alueella) 31.12.2000–31.12.2011
 - ns. nuorisopudokkuusriski eli 15–24-vuotiaiden työttömien ja työvoiman ulkopuolella kategoriassa ”muu” olevien osuus alueen ikäryhmästä 31.12.2000–31.12.2011
 - lastensuojeluaasiakkuuksien osuus 0–17-vuotiaasta väestöstä alueittain vuonna 2011
 - 25–64-vuotiaiden pitkäaikaistyöttömien osuus työvoimasta alueittain 31.12.2000–31.12.2011

Tarkastelun aluetasona olemme käyttäneet Helsingin osa-alueita ja niitä parhaiten vastaavaa aluetasoa Espoosta ja Vantaalta (Vantaalla kaupunginosat ja Espoossa pienalueet) (Laatikko 1.2.). Pienimmät alle 300 asukkaan osa-alueet on rajattu tarkastelun ulkopuolelle, jotta pienen väestömäärän aiheuttamat satunnaiset vuosittaiset vaihtelut eivät vaikuttaisi tuloksiin. Lisäksi tarkastelun ulkopuolelle on rajattu Sipooa Helsinkiin liitetyt uudet osa-alueet sekä sellaiset uudet rakenteilla olleet alueet, joiden väestömäärä ylitti 300 asukkaan rajan tarkastelujakson aikana. Näiden alueiden kehityksen seuranta ei ollut aineiston puitteissa mahdollista, sillä osa väestötiedoista puuttui tarkastelujakson alkupuolelta. Rajausten jälkeen aineistoon jäi 226 osa-alueet-

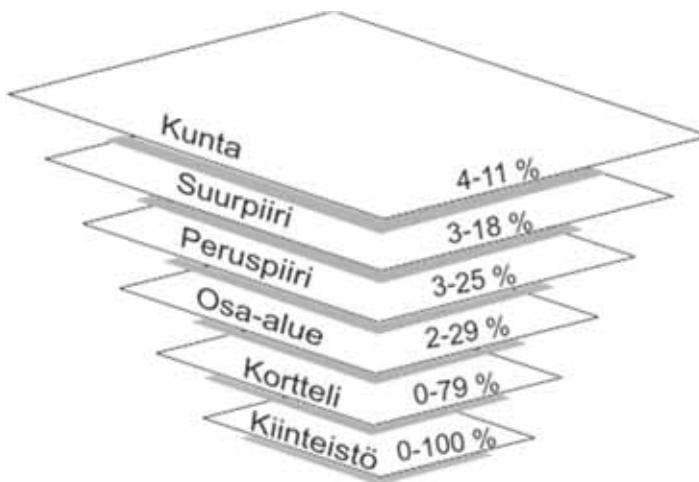
ta, joiden asukasmäärä vaihteli vuoden 2012 alussa 329 asukkaasta (Espoon Puotinen) 20 789 asukkaaseen (Helsingin Lauttasaari). Alueiden keskimääräinen väkiluku oli 4 409 asukasta ja väkiluvun mediaani 3 669 asukasta.

Laatikko 1.2. Aluetason vaikutus havaintoihin

Asuinalueiden kehitystä ja alueiden välisiä tilastollisia eroja tarkasteltaessa käytetty aluetaso vaikuttaa saatuihin tuloksiin ja niiden tulkintaan, sillä keskiarvoihin perustuvat tunnusluvut muuttuvat siirryttäessä aluetasolta toiselle (ks. kuva 1.7.). Väestömäärältään suuremmat aluekokonaisuudet ovat yleensä sisäisesti moninaisempia, jolloin alueiden väliset keskinäiset erot ovat pienempiä. Aluekoon kasvaessa kuva tutkittavasta alueellisesta ilmiöstä siis keskiarvoistuu (ks. myös Hyypiä ym. 1999). Vastaavasti mitä tarkemmalle aluetasolle siirrytään, sitä yksityiskohtaisempi kuva ilmiöstä piirtyy ja sitä selkeämpänä alueiden väliset erot näyttäytyvät.

Kuva 1.7. havainnollistaa tämänkaltaista aluetason vaikutusta kuvaten vieraskielisten osuudessa havaittavaa vaihtelua eri aluetasoilla pääkaupunkiseudulla. Aluetasolta toiselle siirryttäessä vieraskielisten asukkaiden osuus kasvaa korkeimmillaan 11 prosentista (kuntataso) sataan prosenttiin (yksittäinen kiinteistö) ja samalla havaintojen vaihteluväli – eli matalimman ja korkeimman arvon välinen ero – kasvaa huomattavasti. Tämän tutkimuksen tarkastelut on tehty osa-alueetasolla, jonka voidaan ajatella vastaavan käytettävissä olleista hallinnollisista aluejaoista parhaiten asuinalueita.

 Kuva 1.7. Vieraskielisten osuuden vaihteluväli eri aluetasoilla pääkaupunkiseudulla vuonna 2012

2. SOSIOEKONOMISEN JA ETNISEN ERIYTYMISEN NYKYTILA JA KEHITYS NELJÄLLÄ ULOTTUVUUDELLA

Johdannon toisessa alaluvussa hahmoteltiin kolmen ulottuvuuden (koulutustaso, työttömyys ja vieraskielisten osuus) kautta Suomen suurimpien kaupunkien välisiä eroja sekä erityisesti Helsingin, Espoon ja Vantaan asemoitumista muihin suurimpiin kaupunkeihin nähden. Helsingin ja pääkaupunkiseudun rakenteelliset erityispiirteet, muun muassa korkea vieraskielisen väestön osuus, tulivat vertailussa selvästi esille. Tässä luvussa tarkastelemme pääkaupunkiseudun sisäistä alueellista eriytymistä. Kuinka yhteneväseltä pääkaupunkiseudun kunnat näyttävät, kun sosioekonomisia ja etnisiä eroja tarkastellaan kuntarajojen sisällä? Ovatko kaikki alueet kehittyneet samaan suuntaan? Minkälaisia eroja Espoon, Helsingin ja Vantaan asuinalueiden nykytilassa ja kehityksessä on havaittavissa?

Analysoimme eriytymisen nykytilaa ja viimeaikaista kehitystä asuinalueiden tulo- ja koulutustasossa, työttömyysasteessa sekä vieraskielisten osuuksissa havaittavien *absoluuttisten* erojen ja näissä tapahtuneiden muutosten kautta (Laatikko 2.1.). Lisäksi tarkastelemme asuinalueiden suhteellisen aseman kehitystä eli alueiden keskinäisessä hierarkiassa tapahtuneita muutoksia. Tarkastelun aikajänteenä on kymmenen vuoden ajanjakso vuodenvaihteesta 2001/2002 vuodenvaihteeseen 2011/2012.

Asuinalueiden suhteellisen aseman tarkastelussa hyödynnämme Berliinin kaupungin käyttämää alueluokittelun tapaa, jossa kaupunginosat järjestetään kunkin tarkasteltavan muuttujan osalta kymmenyksiin (ks. Social Urban Development Monitoring 2010; ks. myös Vilka & Lönnqvist 2013). Asemaltaan vahvimpien alueiden ryhmäksi määritellään ne 20 prosenttia alueista, jotka saavat tarkasteltavalla muuttujalla korkeimpia arvoja (tai esimerkiksi työttömyysasteen suhteen matalimpia arvoja; ns. vahvin viidennes). Keskimäinen luokka muodostuu keskimäisistä 60 prosentista alueista (eli kymmenyksistä 3–8) ja loput 20 prosenttia alueista muodostavat heikoimman (10 %) ja toiseksi heikoimman (10 %) kymmenyksen ryhmät (ns. heikoin viidennes).

Tämän luvun tarkastelut tehdään muuttujakohtaisesti erikseen siten, että koulutustasossa, tulotasossa, työttömyysasteessa ja vieraskielisten osuuksissa havaittavia alueellisia eroja ja niiden kehitystä tarkastellaan erillisissä alaluvuissa (luvut 2.1.–2.4.). Tämän jälkeen (alaluku 2.5.) tarkastellaan eriytymisen ulottuvuuksien päällekkäisyyttä. Missä määrin eriytymisen alueellinen rakenne muistuttaa eri muuttujilla toisiaan? Löytyykö pääkaupunkiseudulta alueita, jotka sijoittuvat kaikilla tarkasteltavilla ulottuvuuksilla – koulutustaso, tulotaso, työttömyys ja vieraskielisten osuus – heikoimmin pärjäävien alueiden joukkoon? Sosioekonomisen ja etnisen eriytymisen yhteistarkastelusta kiinnostuneet lukijat voivat siis siirtyä suoraan lukuihin 2.5 ja 3.

Laatikko 2.1. Absoluuttisen ja suhteellisen mittaustavan eroista

Asuinalueiden välisiä eroja ja niiden kehitystä on mahdollista mitata usealla eri tavalla. Yksi keskeinen valinta liittyy siihen, mitataanko alueellisia eroja ja niissä tapahtuneita muutoksia absoluuttisesti (esimerkiksi alueen keskitulojen euromääräinen muutos) vai suhteellisesti (alueen keskitulojen prosentuaalinen muutos). Valittu mittaamisen tapa voi vaikuttaa tehtyihin tulkintoihin olennaisesti, sillä eri mittaustavat tuottavat usein erilaisen lopputuloksen.

Taulukko 2.1. havainnollistaa tämänkaltaista tilannetta, jossa absoluuttinen ja suhteellinen mittaustapa tuottavat erilaisen tuloksen alueellisten erojen kasvusta. Ensimmäisessä esimerkissä tarkastellaan korkeakoulutettujen osuuksissa havaittavaa eroa ja niissä tapahtunutta muutosta kahdella kuvitteellisella alueella. Matalan koulutustason alueella korkeakoulutettujen osuus on kasvanut kahdesta neljään prosenttiin eli suhteellisesti tarkasteltuna 100 prosentilla, absoluuttisesti tarkasteltuna kahdella prosenttiyksiköllä. Korkeammin koulutetulla alueella korkeakoulutettuja on ollut molempina vuosina selvästi enemmän ja heidän osuutensa on kasvanut 20 prosentista 30 prosenttiin. Suhteellisesti tarkasteltuna osuus on siis kasvanut 50 prosentilla ja absoluuttisesti tarkasteltuna 10 prosenttiyksiköllä. Suhteellista mittaustapaa käytettäessä näyttää siis siltä, että heikompi alueista on kohentanut koulutustasoaan vahvempaa aluetta enemmän ja samalla alueiden välinen ero on pienentynyt kymmenkertaisesta 7,5-kertaiseksi. Alueellinen ero on siis tämän mittaustavan perusteella kaventunut. Absoluuttinen mittaustapa tuottaa päinvastaisen tuloksen. Korkeammin koulutetulla alueella korkeakoulutettujen osuus on kasvanut selvästi matalammin koulutettua aluetta enemmän (2 vs. 10 prosenttiyksikköä) ja samalla alueiden välinen ero on revähtänyt 18 prosenttiyksiköstä 26 prosenttiyksikköön. Alueiden välinen ero on siten absoluuttisen mittaustavan perusteella kasvanut.

Taulukko 2.1. Kaksi esimerkkiä suhteellisen ja absoluuttisen mittaustavan tuottamista eroista

Korkeakoulutettujen osuus	Lähtötilanne	Lopputilanne	Suhteellinen muutos (%)	Absoluuttinen muutos (%-yksikköä tai euroa)
Alue 1	2	4	100	2
Alue 2	20	30	50	10
Suhteellinen ero:	10	7,5		
Absoluuttinen ero:	18	26		
Alueen keskitulot				
Alue 1	10 000	15 000	50	5 000
Alue 2	30 000	45 000	50	15 000
Suhteellinen ero:	3	3		
Absoluuttinen ero:	20 000	30 000		

Toinen esimerkki kuvaa alueiden keskitulojen muutosta. Tässä suhteellinen mittaustapa tuottaa tuloksen, jonka perusteella alueiden väliset erot keskituloissa eivät ole muuttuneet. Molemmilla alueilla keskimääräinen tulotaso on kasvanut 50 prosentilla ja alueiden suhteellinen tuloero on pysynyt kolminkertaisena. Absoluuttisen mittaustavan perusteella tuloerot alueiden välillä ovat sen sijaan kasvaneet korkeampituloisen alueen keskitulojen kasvaessa pienituloisempaa aluetta enemmän (5 000 vs. 15 000 euroa) ja alueiden välisen tuloeron kasvaessa 20 000 eurosta 30 000 euroon.

Taulukon 2.1. esimerkit ovat kuvitteellisia, mutta ne kuvaavat aidon ongelman mittaustapojen tuottamien tulkintojen eroissa. Kumpaakin mittaustapaa voidaan pitää oikeana. Tulosten tulkinnan kannalta on kuitenkin tärkeää ymmärtää, kumpaa tarkastelutapaa kussakin tutkimuksessa on käytetty.

Tässä tutkimuksessa olemme valinneet alueiden kehityksen ja alueiden välisten erojen tarkasteluun absoluuttisen mittaustavan, joka kuvaa muutoksia prosenttiyksiköissä tai tulojen kohdalla euromääräisesti mitattuna. Valintaan on kaksi syytä. Ensinnäkin, olemme sitä mieltä, ettei suhteellinen mittaustapa sovellu kovin hyvin prosenteissa mitattavien alueellisten ilmiöiden kuten työttömyysasteen, korkeakoulutettujen osuuden tai vieraskielisten osuuden tarkasteluun, sillä se tyypillisesti korostaa pienemmissä arvoissa tapahtunutta muutosta. Mitä korkeammasta lähtötasosta on kyse, sitä pienempiä suhteelliset muutokset voivat olla ennen kuin 100 prosentin taso on saavutettu (eli kunnes kaikki asukkaat alueella kuuluvat tarkasteltuun ryhmään). Esimerkiksi 100 prosentin kasvu ei ole enää mahdollinen, jos lähtötaso on ylittänyt 50 prosenttia jollakin alueella. Matalamman lähtötason alueilla suhteellinen kasvu näyttäytyy tästä syystä usein korkean lähtötason alueita suurempana, mikä voi aiheuttaa virhetulkintoja tarkasteltavan ilmiön alueellisesta kehityksestä.

Toiseksi, pidämme alueiden tulo- ja koulutustasossa, työttömyydessä ja vieraskielisten osuuksissa havaittavia absoluuttisia muutoksia suhteellisia muutoksia merkityksellisempinä, sillä ne kertovat paremmin muun muassa alueiden palvelutarpeiden muutoksista. Esimerkiksi vieraskielisten osuuden kasvua 20 prosentista 30 prosenttiin voidaan pitää alueiden asukkaiden ja palvelutuottajien, erityisesti koulujen ja päiväkotien, näkökulmasta suurempana muutoksena kuin osuuden muutosta kahdesta neljään prosenttiin, vaikkakin jälkimmäinen muutos näyttäisi suhteellisesti tarkasteltuna suuremmalta. Absoluuttisia arvoja ja niissä tapahtuneita muutoksia voidaan pitää merkityksellisenä myös niin sanottujen kynnsarvokeskustelujen näkökulmasta. Tietoa siitä, ylittävätkö jotkut kriittisinä pidetyt raja-arvot, tarvitaan muun muassa aluevaikutusten arvioinnissa.

2.1. Koulutustason muutokset pääkaupunkiseudun asuinalueilla

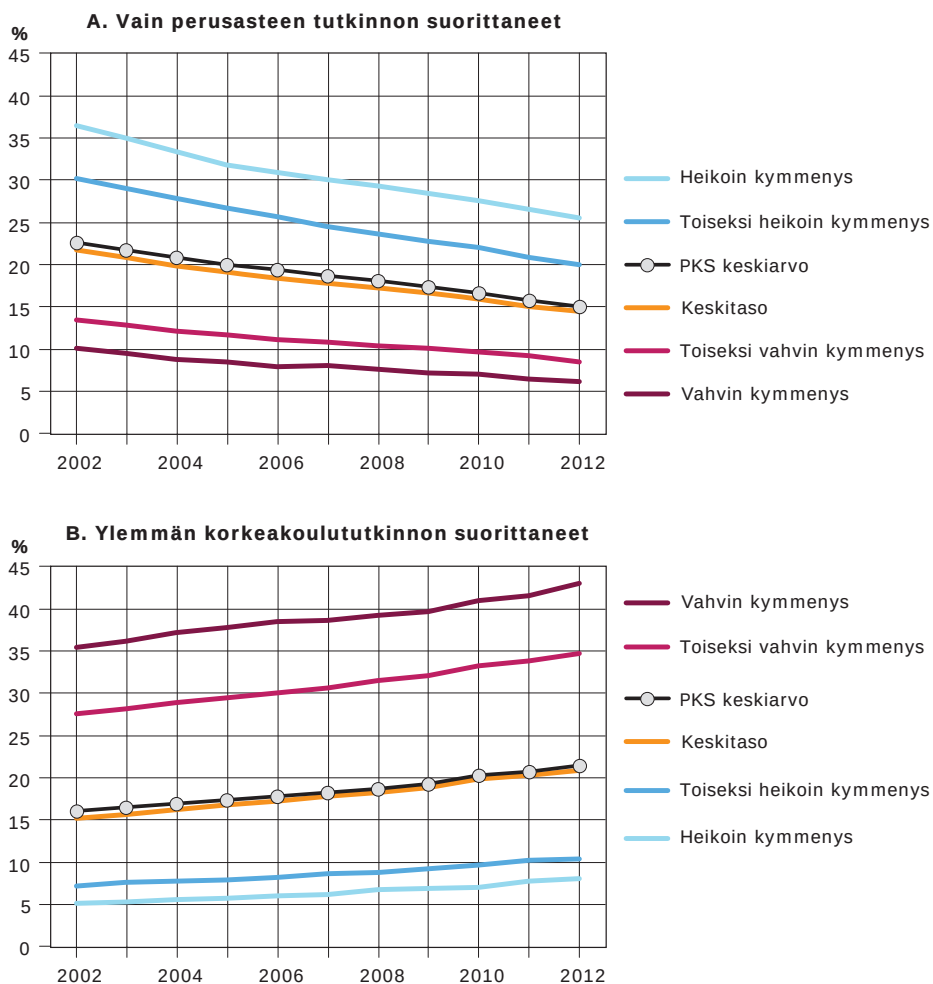
Väestön koulutustaso on nostettu aikaisemmissa tutkimuksissa yhdeksi keskeisistä pääkaupunkiseudun alueellisen eriytymisen ulottuvuuksista (esim. Vaattovaara 1998). Koulutustaso on myös yksi keskeisistä yksilön työllistymistä ja tulotasoa ennustavista taustatekijöistä. Pääkaupunkiseudun on osoitettu jakautuvan koulutuksen perusteella karkeasti ottaen itä-länsi-sunnassa siten, että korkeakoulutettujen osuus nousee Helsingin länsiosissa, eteläisessä kantakaupungissa ja Espoossa selvästi seudun itäisiä osia ja Vantaata korkeammaksi (esim. Maury 1997; Vaattovaara 1998; Lahtinen ym. 2013). Uusimmissa tarkasteluissa ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuuksissa havaittavien alueellisten erojen on osoitettu kasvaneen korkeimman ja matalimman koulutustason alueiden välillä (Lönnqvist & Tuominen 2013). Toisaalta yleinen koulutustason nousu on nostanut väestön koulutustasoa kaikilla seudun asuinalueilla.

Tässä luvussa tarkastelemme koulutustason alueellisia eroja ja muutoksia kantaväestön koulutustietojen perusteella (tässä: suomen-, ruotsin- ja saamenkielisen väestön koulutustaso). Rajaus kantaväestöön on tehty, jotta maahanmuuttajataustaisen väestön puutteellisesti tilastoidut koulutustiedot eivät vaikuttaisi analyysin tuloksiin.

Tulokset osoittavat, etteivät aiempien tutkimusten raportoimat havainnot suurista alueiden välisistä koulutuseroista selity maahanmuuttajataustaisen väestön heikommalla tai puutteellisesti tilastoidulla koulutustaustalla. Alueelliset erot ovat pääkaupunkiseudulla suuria myös kantaväestön koulutustaustassa. Esimerkiksi kun vain perusasteen tutkinnon suorittaneen 25–64-vuotiaan kantaväestön osuus oli koko seudulla vuonna 2012 15 prosenttia, jäi osuus alhaisimmillaan 3 prosenttiin (Espoon Soukanniemi). Korkeimmillaan vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus puolestaan nousi 38 prosenttiin (Helsingin Jakomäki) eli yli kaksinkertaiseksi keskitasosta. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuuksissa erot ovat tätäkin suurempia. Maisterin tai tohtorin tutkinnon suorittaneen 25–64-vuotiaan kantaväestön osuus oli pääkaupunkiseudulla 21 prosenttia vuonna 2012. Alhaisimmillaan korkeakoulutettujen osuus oli 2 prosenttia (Vantaan Veromies) eli kymmenyksen keskitasosta ja korkeimmillaan peräti 55 prosenttia (Espoon Nuottaniemi) eli yli kaksinkertainen keskitasoon nähden.

Koulutustason muutosten tarkastelu osoittaa, että kehityksessä on havaittavissa kaksi rinnakkaista kehityssuuntaa. Yhtäältä, etenkin nuorempia ikäpolvia koskeva aiempaa voimakkaampi kouluttautuminen näkyy yleisenä koulutustason nousuna ja vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuuden selvänä vähenemisenä kaikilla alueilla (Kuva 2.1.a). Tämä on tasoittanut alueiden välisiä absoluuttisia eroja vain perusasteen tutkinnon suorittaneen kantaväestön osuuksissa. Toisaalta, samanaikaisesti erot ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuuksissa ovat hieman kasvaneet (Kuva 2.1.b).

Kuva 2.1. 25–64-vuotiaiden suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten koulutustaso aluetyypeittäin: a) Vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus; b) ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus

Aluetyypit on muodostettu jakamalla osa-alueet koulutustason mukaisiin kymmenyksiin vuoden 2002 tilanteen perusteella. Keskitason luokka muodostuu niistä alueista, jotka sijoituivat kymmenyksiin 3–8. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Tarkastelemme seuraavaksi koulutustason muutoksia tarkemmin yksittäisten osa-alueiden kehityksen sekä kuntien välisten alueellisten erojen näkökulmista.

Vain perusasteen tutkinnon suorittaneet

Koulutustason koheneminen näkyy pääkaupunkiseudulla selkeimmin matalasti koulutetun väestön osuuden voimakkaana vähenemisenä. Koulutuksensa perusasteen tutkintoon päättäneen kantaväestön osuus on laskenut pääkaupunkiseudulla vuosina 2002–2012 kahdeksalla prosenttiyksiköllä, 23 prosentista 15 prosenttiin (Kuva 2.1.a). Muutos näkyy selkeänä lähes koko seudulla. Espoon Saunaniemeä lukuun ottamatta vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus on laskenut kaikilla osa-alueilla. Selkein muutos on havaittavissa suurella osalla niistä alueista, joilla vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus oli aiemmin selvästi muuta seutua korkeampaa (Kuva 2.2.a). Esimerkiksi Helsingin Itä-Pasilassa ja Espoon Kirkkojärvellä, jotka sijoittuivat aiemmin suhteellisen matalasti koulutettujen alueiden joukkoon, vain perusasteen tutkinnon suorittaneen kantaväestön osuus on vähentynyt noin 15 prosenttiyksiköllä eli selvästi seudun keskitasoa enemmän. Myös kaikkein matalimman koulutustason alueella, Helsingin Jakomäessä, koulutustason koheneminen on ollut tuntuva: vain perusasteen tutkinnon suorittaneen kantaväestön osuus on laskenut 50 prosentista 38 prosenttiin.

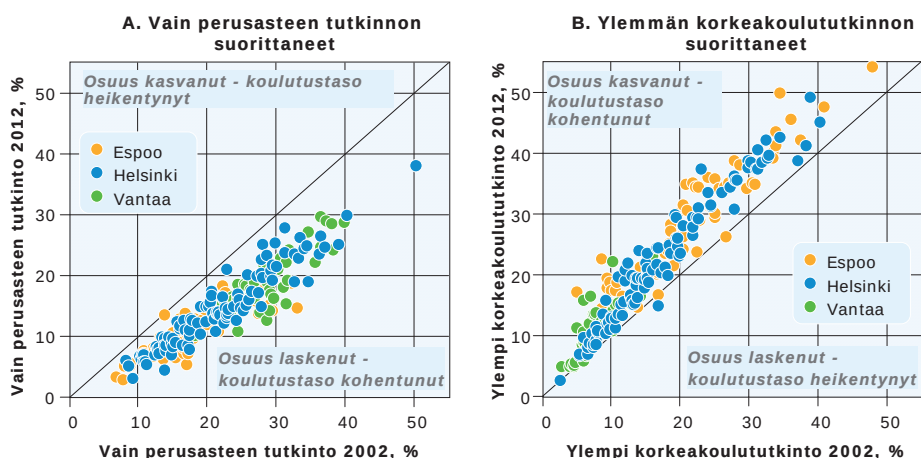
Koulutustason selvästä kohenemisestä huolimatta alueiden suhteellinen asema – eli alueiden keskinäinen järjestys – on pysynyt varsin muuttumattomana. Esimerkiksi valtaosalla matalimman koulutustason ryhmään (ylin kymmenys) kuuluneista alueista vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus oli lähtötasoltaan sen verran korkea, että ne sijoittuvat kohentuneesta koulutustasosta huolimatta edelleen samaan kymmenykseen. Myös jakauman toiseen päähän sijoittuvien eli korkeimmin koulutettujen alueiden kokoonpano on pysynyt melko vakiintuneena.

Alueiden siirtymistä aluehierarkiassa merkittävästi ylös- tai alaspäin on siis tapahtunut suhteellisen vähän. Kolmella alueella vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus on kuitenkin laskenut sen verran nopeasti, että ne ovat siirtyneet heikoimmasta kymmenyksestä (ylin kymmenys) lähelle seudun keskitasoa (Helsingin Itä-Pasila ja Malmin lentokenttä sekä Espoon Vanhakartano). Yhdellä helsinkiläisellä asuinalueella (Kallahti) vain perustutkinnon suorittaneen kantaväestön osuuden väheneminen on puolestaan laahannut jäljessä siten, että alue on pudonnut asuinalueiden keskinäisessä hierarkiassa keskitason ryhmästä (kymmenykset 3–8) heikoimpaan kymmenykseen (ylin kymmenys) vuosien 2002 ja 2012 välillä (Liitetaulukko 2.1.).

Suhteellista asemaansa selvästi kohentaneista alueista erityisesti Malmin lentokenttä ja Vanhakartano ovat olleet varsin voimakkaan asuntorakentamisen kohteena, mikä voi osin selittää väestön koulutustasossa tapahtunutta nopeaa muutosta. Myös Itä-Pasilan alueelle on rakennettu uutta asuntotuotantoa, mutta siellä uusien asuntojen osuus jää huomattavasti pienemmäksi. Missä määrin Itä-Pasilan uustuotannolla on yhteyttä koulutustason kohenemiseen alueella, ja missä määrin kehitys johtuu muista tekijöistä, kuten esimerkiksi alueen keskeisestä sijainnista, jää tässä tutkimuksessa selvittämättä. Asian selvittäminen vaatisi nykyistä aineistoa tarkemman rakennuspohjaisen väestöaineiston käyttöä.

Kaiken kaikkiaan alueiden suhteellinen asema näyttää siis seudullisesti tarkasteltuna melko pysyvältä, vaikka absoluuttiset erot vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuuksissa ovatkin 2000-luvulla kaventuneet (Kuva 2.1.a).

Kuva 2.2. Kantaväestön (25–64-vuotiaat suomen-, ruotsin- ja saamenkieliset) koulutustason muutokset osa-alueittain vuosina 2002–2012: a) Vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus; ja b) ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus

Mitä kauemmas viivasta alue on siirtynyt, sitä suurempaa muutos on ollut prosenttiyksiköissä mitattuna. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet

Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuuksissa havaittavat muutokset ovat olleet vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuuden muutoksia hitaampia ja osin päinvastaisia. Maisterin, lisensiaatin tai tohtorin tutkinnon suorittaneen kantaväestön osuus on kasvanut pääkaupunkiseudulla vuosina 2002–2012 viidellä prosenttiyksiköllä, 16 prosentista 21 prosenttiin. Kasvu näkyy kaikilla seudun osa-alueilla, kahta aluetta lukuun ottamatta (Viikin tiedepuisto Helsingissä ja Tuomarila Espoossa; kuva 2.2.b). Muutos on kuitenkin ollut selvästi suurempaa niillä alueilla, joilla korkeasti koulutettuja asui jo entuudestaan keskimääräistä enemmän. Tulos on siis päinvastainen vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuuden kehitykseen verrattuna. Myös matalan koulutustason alueilla ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on lisääntynyt, mutta muutos on ollut selvästi korkean koulutustason alueita hitaampaa. Tämä näkyy absoluuttisten erojen kasvuna ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuuksissa (Kuva 2.1.b).

Alueiden keskinäisen hierarkian muutokset (merkittävä siirtyminen hierarkiassa ylös- tai alaspäin) ovat olleet ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuuksissa jopa hieman vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuudessa havaittuja muutoksia vähäisempiä. Kahdella alueella (Espoon Karvasmäki ja Vantaan Pakkala) ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on kuitenkin kohonnut sen verran nopeasti, että alueet ovat hypänneet heikoimmasta ryhmästä (alin kymmenys) suoraan keskitason tuntumaan (kymmenykset 3–8) (Liitetaulukko 2.2.). Molemmilla alueilla, erityisesti Pakkalassa, on tapahtunut runsasta asuntorakentamista vuoden 2002 jälkeen, mikä saattaa selittää koulutustasossa havaittavia muutoksia.

Alue-erot kunnittain

Kunnittaiset tarkastelut koulutustason alueellisista eroista osoittavat, että aiemmissa tutkimuksissa todettu ero pääkaupunkiseudun kuntien koulutusrakenteessa (esim. Lönnqvist & Tuominen 2013) on säilynyt selkeänä (Kuvat 2.3. ja 2.4.). Espoon pienalueet profiloituvat selvästi keskimääräistä korkeakoulutetuimpina alueina ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneen kantaväestön osuus onkin kasvanut useilla Espoon pienalueilla keskimääräistä nopeammin (Kuva 2.2.b). Yksikään Espoon pienalueista ei sijoitu ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneen kantaväestön osuuden suhteen alimpaan viidennekseen (heikoin tai toiseksi heikoin kymmenys kuvassa 2.4. ja taulukossa 2.2.b), ja vain kaksi pienaluetta sijoittuu vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuuden suhteen toiseksi heikoimpaan kymmenykseen (Suvela ja Espoonlahti; toiseksi heikoin kymmenys kuvassa 2.3. ja taulukossa 2.2.a).

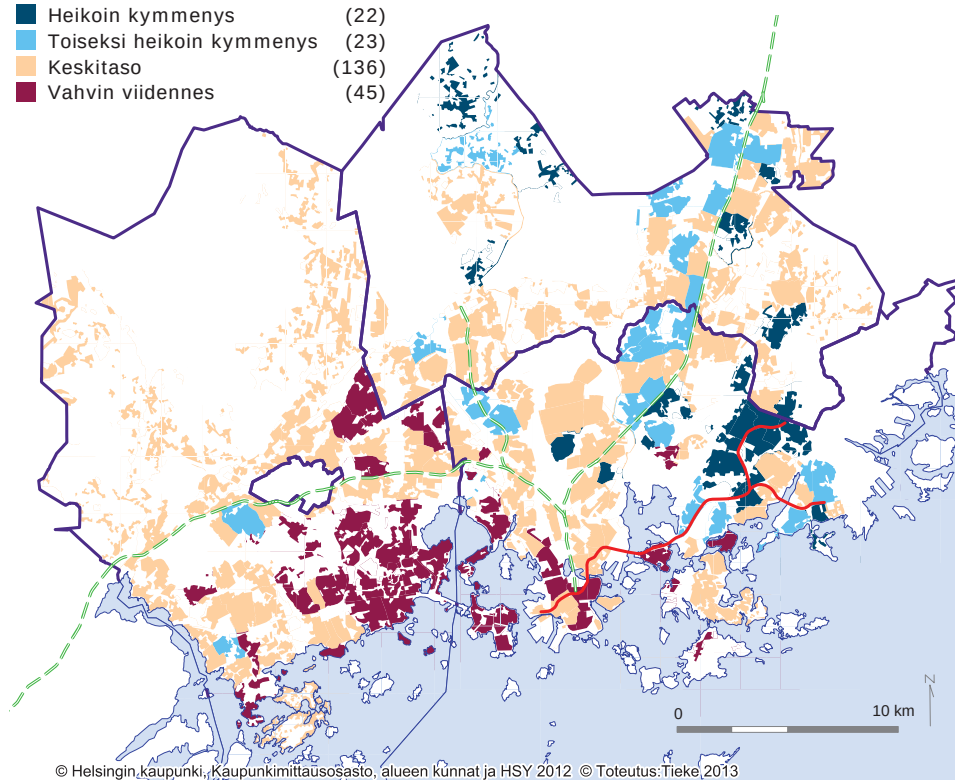
Vantaa puolestaan profiloituu muita kuntia selkeämmin matalamman koulutustason kuntana. Vantaan kaupunginosat sijoittuvat seudullisessa jakaumassa ylemmän

Kuva 2.3. Pääkaupunkiseudun osa-alueiden jakautuminen aluetyypeittäin vain perusasteen tutkinnon suorittaneen 25–64-vuotiaan kantaväestön (suomen-, ruotsin- ja saamenkieliset) osuuden perusteella, 1.1.2012

Vain perusasteen suorittaneet

Alueiden suhteellinen asema

Heikoin kymmenys	(22)
Toiseksi heikoin kymmenys	(23)
Keskitaso	(136)
Vahvin viidennes	(45)

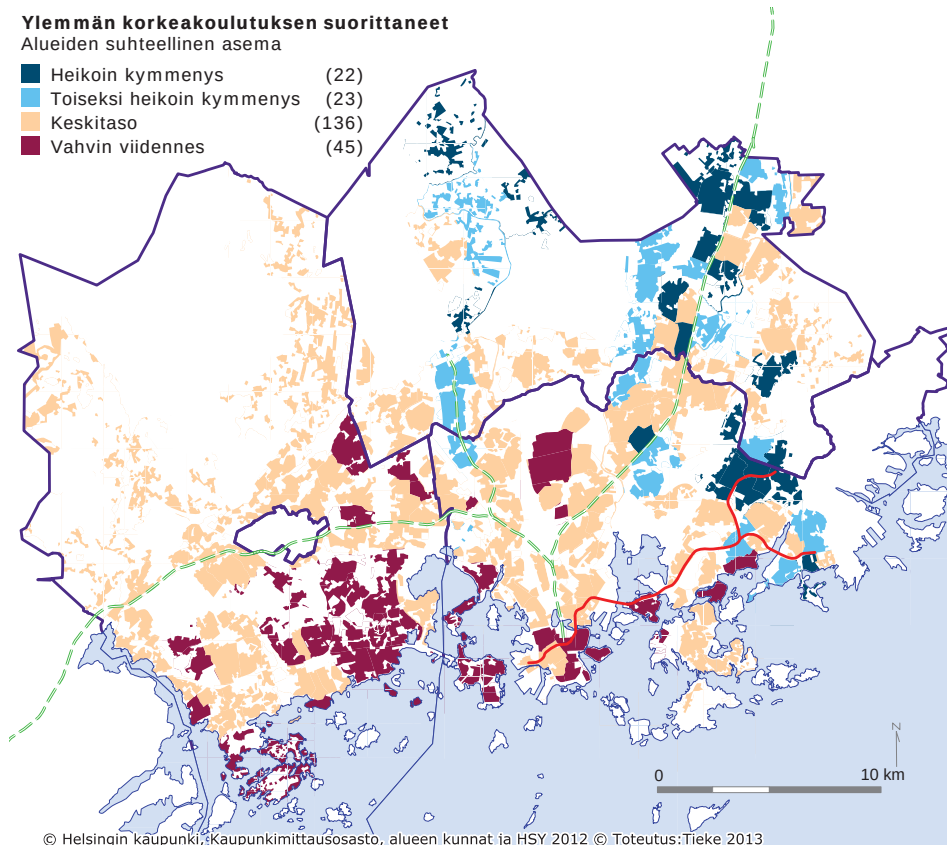

(Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

korkeakoulututkinnon suorittaneen kantaväestön osuuksissa joko alimpaan viidennekseen (heikoin ja toiseksi heikoin kymmenys) tai keskitason alapäähän (taulukko 2.2.b ja kuvat 2.2.b ja 2.4.) sekä perusasteen tutkintoon koulutuksensa päättäneiden osuuksissa vastaavasti yläpään viidennekseen (heikoin ja toiseksi heikoin kymmenys) ja keskitason yläpäähän (taulukko 2.2.a ja kuvat 2.2.a ja 2.3.). Yksikään Vantaan kaupunginosista ei kuulu koulutustasoltaan korkeimmin koulutettujen alueiden joukkoon. Erityisesti ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneen kantaväestön osuuden suhteen Vantaan kehitys on myös ollut muita kuntia maltillisempaa, muutamaa kaupunginosaa lukuun ottamatta (Kuva 2.2.b).

Helsingin osa-alueet jakautuvat Espoota ja Vantaata tasaisemmin sekä matalan että korkean koulutustason alueisiin (Taulukko 2.2. ja kuvat 2.2.–2.4.). Koulutustasossa aiemmin osoitettu itä–länsi-jako (esim. Maury 1997; Vaattovaara 1998) näkyy pääkaupunkiseudulla siten pitkälti samankaltaisena myös kantaväestön koulutustason alueellisia eroja tarkasteltaessa.

Kuva 2.4. Pääkaupunkiseudun osa-alueiden jakautuminen aluetyypeittäin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneen 25–64-vuotiaan kantaväestön (suomen-, ruotsin- ja saamenkieliset) osuuden perusteella, 1.1.2012

(Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Taulukko 2.2. Alueiden suhteellinen asema kantaväestön (25–64-vuotiaat suomen-, ruotsin- ja saamenkieliset) koulutustaustan suhteen kunnittain vuonna 2012: a) vain perusasteen tutkinnon suorittaneet ja b) ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet

A. Vain perusasteen tutkinnon suorittaneen kantaväestön osuus: alueiden jakauma*								
Alueen asema 2012	Alueiden määrä (N)				Jakauma (%)			
	Espoo	Helsinki	Vantaa	PKS	Espoo	Helsinki	Vantaa	PKS
Heikoin kymmenys	0	14	8	22	0	13	16	10
Toiseksi heikoin kymmenys	2	13	8	23	3	12	16	10
Keskitaso	45	58	33	136	63	55	67	60
Vahvin viidennes	25	20	0	45	35	19	0	20
Yhteensä	72	105	49	226	100	100	100	100
B. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneen kantaväestön osuus: alueiden jakauma*								
Heikoin kymmenys	0	8	14	22	0	8	29	10
Toiseksi heikoin kymmenys	0	10	13	23	0	10	27	10
Keskitaso	48	66	22	136	67	63	45	60
Vahvin viidennes	24	21	0	45	33	20	0	20
Yhteensä	72	105	49	226	100	100	100	100

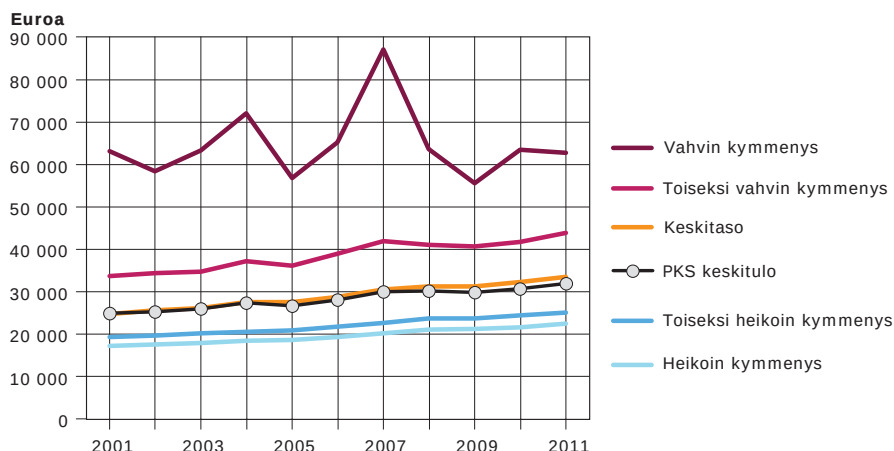
* Ei sisällä uusia vuoden 2002 jälkeen rakentuneita alueita

(Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

2.2. Tulotason alueelliset erot pääkaupunkiseudulla

Tulotason alueellisia eroja ja niissä tapahtuneita muutoksia tarkastellaan tässä luvussa 15 vuotta täyttäneiden asukkaiden valtionveronalaisten keskitulojen perusteella (alueen keskitulot). Kuten koulutustasossa, alueiden väliset erot ovat pääkaupunkiseudulla suuria myös alueiden keskituloja tarkasteltaessa. Korkeatuloisimmalla alueella keskitulot olivat vuoden 2011 lopussa yli kahdeksankertaiset (120 000 euroa, Kaivopuisto) matalimman tulotason alueeseen verrattuna (14 200 euroa, opiskelijavaltaisena alueena tunnettu Otaniemi). Korkeatuloisimman ja pienituloisimman alueen suhde on kuitenkin vaihdellut suuresti 2000-luvun aikana, seitsenkertaisesta peräti lähes 30-kertaiseksi. Voimakas vaihtelu johtuu tulojen erilaisesta luonteesta erityyppisillä alueilla. Valtionveronalaisten tulot sisältävät pääomatuloja, jotka vaihtelevat vuosittain taloussuhdanteiden mukaan. Tämä näkyy keskitulojen voimakkaana vuosittaisena vaihteluna erityisesti korkeimman tulotason alueilla (Kuva 2.5.). Muilla alueilla tulotason vaihtelu on tyypillisesti huomattavasti vähäisempää. Tästä johtuen tuloerojen muutosten tarkastelu on valtionveronalaisten keskitulojen perusteella haasteellista ja tulkinnoissa tulojakauman ääripäähän sijoittuvien alueiden välisten erojen kehityksestä on syytä olla varovainen.

Kuva 2.5. Valtionveronalaiset keskitulot 15 vuotta täyttäneitä asukkaita kohden aluetyypeittäin

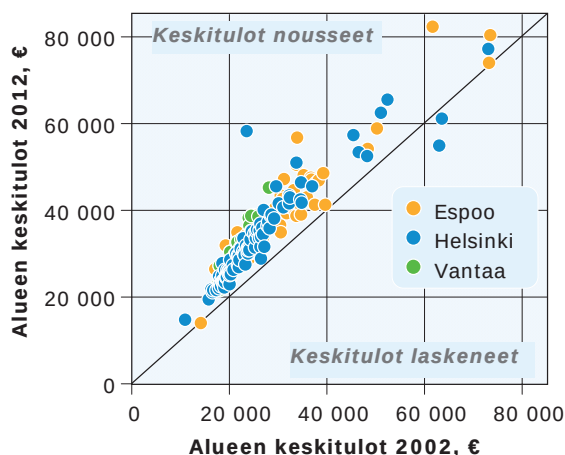

Aluetyypit on muodostettu jakamalla osa-alueet tulotason mukaisiin kymmenyksiin vuodenvaihteen 2001/2002 tilanteen perusteella. Keskitason luokka muodostuu niistä alueista, jotka sijoittuivat kymmenyksiin 3–8. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Yksittäisten alueiden kehityksen tarkastelu osoittaa, että keskimääräinen tulotaso on noussut pääomatulojen ja palkkatulojen erilaisesta luonteesta huolimatta kaikilla pääkaupunkiseudun osa-alueilla, neljää korkeimman tulotason alueisiin lukeutuvaa osa-aluetta lukuun ottamatta (Helsingin Kaivopuisto, Kuusisaari, Lehtisaari ja Tahvonlahti). Euromääräisesti suurin keskitulojen kasvu on kohdistunut keskituloisille ja korkeimman tulotason alueille, joskin ylimpään tuloluokkaan kuuluvien alueiden tulokehityksessä on suurta hajontaa – pitkälti edellä mainitusta pääomatulojen vaihtelusta johtuen. Maltillisinta tulotason nousu on ollut lähtötasoltaan matalimman tulotason alueilla (Kuva 2.6.). Keskitulot ovat nousseet myös näillä alueilla, mutta tulokehitys on jäänyt muista alueista jälkeen muiden alueiden keskitulojen noustessa euromääräisesti nopeammin.

Myös tulotason suhteen alueiden keskinäinen hierarkia on siis pysynyt suhteellisen vakiintuneena keskitulojen yleisestä noususta huolimatta. Merkittävät siirtymät aluehierarkiassa ylös- tai alaspäin ovat olleet harvinaisia. Kolmella matalan tulotason luokkaan kuuluneella alueella tulotaso on kuitenkin noussut niin, että alueet ovat siirtyneet kymmenessä vuodessa heikoimmasta kymmenyksestä keskituloisten alueiden luokkaan (kymmenykset 3–8) (Helsingin Hermannin, Vantaan Vallinoja ja Espoon Kirkkojärvi). Kaikille näistä kolmesta alueesta on rakennettu suhteellisen paljon uusia asuntoja vuoden 2002 jälkeen, mikä saattaa olla yksi selitys niiden siirtymiseen keskitulojen perusteella tarkasteltuna aluehierarkiassa ylöspäin. Yleisesti ottaen tulotasoltaan vahvimmat alueet ovat kuitenkin säilyneet vahvimpina ja heikoimman tulotason alueet puolestaan heikoimpina.

Kuva 2.6. Valtionveronalaisten keskitulojen kehitys vuodenvaihteesta 2001/2002 vuodenvaihteeseen 2011/2012. Alueiden keskitulot on laskettu 15 vuotta täyttäneitä asukkaita kohden

Mitä kauemmas viivasta alue on siirtynyt, sitä suurempi euromääräinen muutos on kyseessä. Kuvasta puuttuu Helsingin Kaivopuiston ja Kuusisaaren alueet, joiden keskitulotaso ylitti 100 000 euroa molempina vuosina. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Alue-erot kunnittain

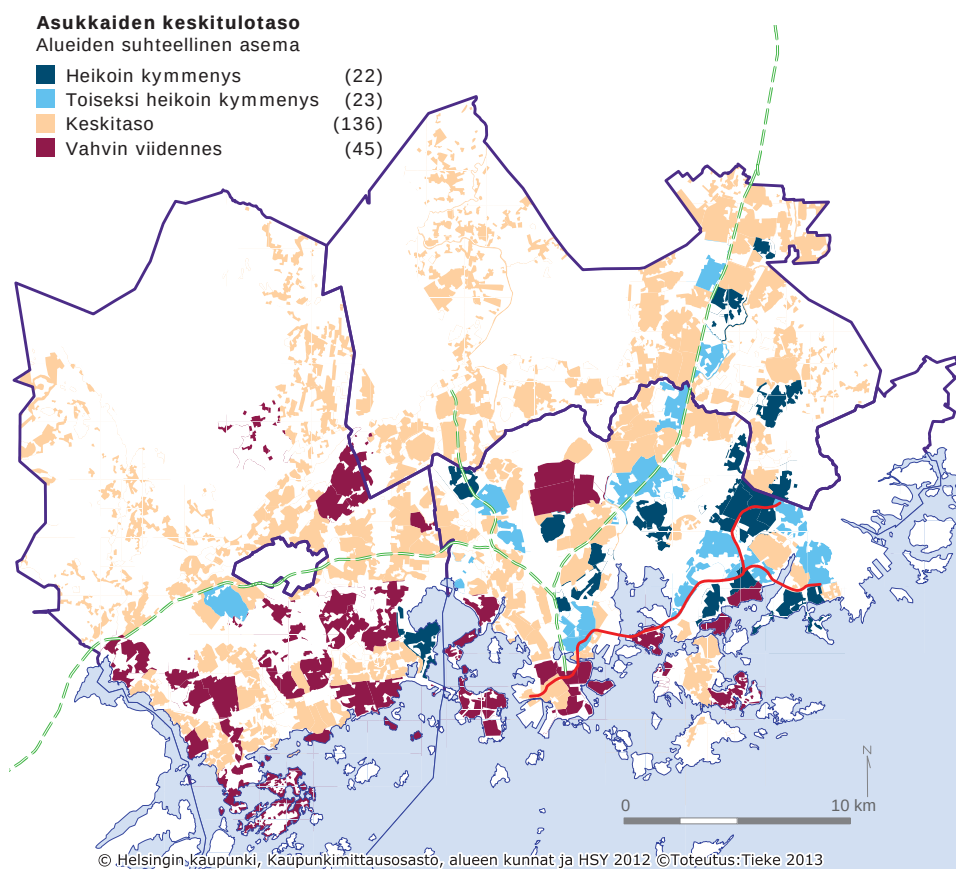
Kuntakohtainen tarkastelu osoittaa, että pääkaupunkiseudun kunnat profiloituvat myös keskitulojen osalta varsin eri tavoin. Koulutustason eroista tuttu itä–länsi-jako ei kuitenkaan näy samalla tavoin tulotason eroissa ja myös kuntien keskinäinen hierarkia on hieman erilainen. Espoo profiloituu jälleen muita kuntia selkeämmin keski- ja hyvätuloisena kuntana ja sen pienalueet ovat selvästi ylliedustettuina korkeimman tulotason alueissa. Vain kaksi Espoon pienalueista (teknisen korkeakoulun kampus-alueena tunnettu opiskelija-asuntovaltainen Otaniemi ja Suvela) sijoittuu tulotasoltaan matalimpaan viidennekseen (heikoin ja toiseksi heikoin kymmenes kuvassa 2.7. ja taulukossa 2.3.).

Vantaa puolestaan näyttäytyy varsin keskituloisena kuntana, jonka kaupunginosat sijoittuvat seudullisessa tarkastelussa yleisimmin keskituloisten alueiden luokkaan. Linnaisia lukuun ottamatta yksikään Vantaan kaupunginosista ei asemoidu korkeimman tulotason (ylin viidennes) alueisiin (Kuva 2.7. ja taulukko 2.3.). Vastaavasti harva Vantaan alueista sijoittuu myöskään matalimman tulotason alueisiin. Ainoastaan kuusi Vantaan kaupunginosaa sijoittuu tulotasoltaan heikoimpaan viidennekseen (heikoin tai toiseksi heikoin kymmenes kuvassa 2.7. ja taulukossa 2.3.).

Helsingin tulotasossa on selvästi enemmän alueellista vaihtelua. Helsingin osa-alueet sijoittuvat keskituloisten alueiden lisäksi tulojakauman molempiin ääripäihin. Erityisesti matalimman tulotason alueissa Helsinki on ylliedustettuna. Huomionarvoista on, että heikoimpaan ja toiseksi heikoimpaan tulokymmenykseen kuuluvien osa-alueiden määrä on Helsingissä kasvanut vuosina 2001–2011. Samanaikaisesti kuitenkin myös korkeimman tulotason alueisiin kuuluvien alueiden määrä on lisääntynyt. Helsingin alueiden asemoituminen seudullisen tulohaitarin ääripäihin näyttää siten lisääntyneen.

Edellä kuvatut kuntien väliset ja niiden sisäiset alueelliset erot keskituloissa voivat osin heijastella alueiden erilaista ikärakennetta. Keskitulojen osalta tarkastelun rajauksista pelkästään työikäiseen väestöön ei ollut mahdollista tehdä. Erillinen ikärakenteen alueellisten erojen tarkastelu osoittaa yli 65-vuotiaiden osuuden kasvaneen kaikissa alueluokissa vuosina 2002–2012. Kasvu on kuitenkin ollut yhtä suurta, ellei jopa suurempaakin, korkeimman tulotason alueilla (vahvin viidennes) matalimman tulotason alueisiin verrattuna. Keskitulojen alueelliset erot eivät siten selity ainakaan yksinomaan väestön ikärakenteessa, erityisesti eläkeläisten osuuksissa, havaittavilla eroilla.

Kuva 2.7. Pääkaupunkiseudun osa-alueiden jakautuminen aluetyypeittäin valtionveronalaisten keskitulojen suhteen, 31.12.2011

Keskitulot on laskettu 15 vuotta täyttäneitä asukkaita kohden. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Taulukko 2.3. Alueiden suhteellinen asema valtionveronalaisten keskitulojen suhteen kunnittain vuoden 2011 lopussa

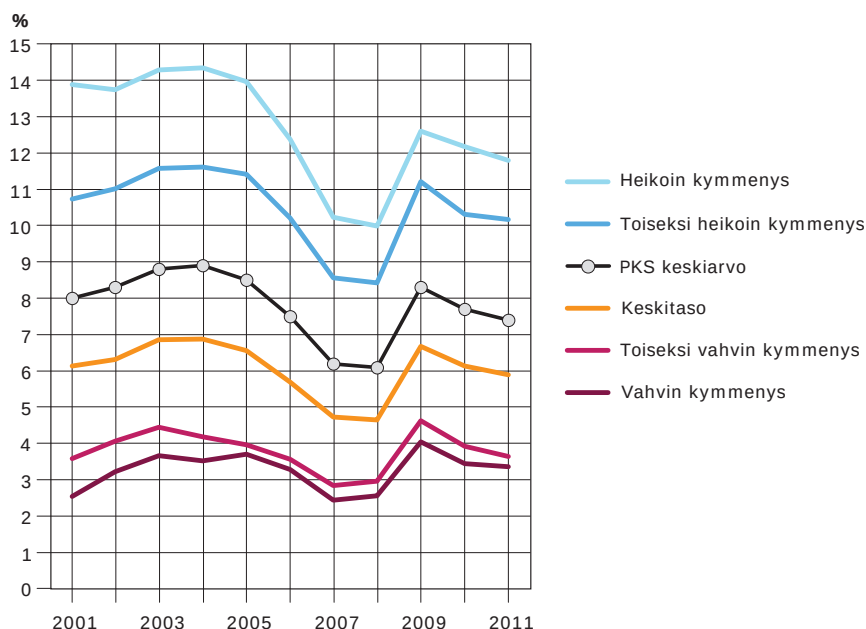
Valtionveronalaiset tulot alueilla: alueiden jakauma*								
Alueen asema 2011	Alueiden määrä (N)				Alueiden jakauma (%)			
	Espoo	Helsinki	Vantaa	PKS	Espoo	Helsinki	Vantaa	PKS
Heikoin kymmenys	1	17	4	22	1	16	8	10
Toiseksi heikoin kymmenys	1	20	2	23	1	19	4	10
Keskitaso	47	47	42	136	65	45	86	60
Vahvin viidennes	23	21	1	45	32	20	2	20
Yhteensä	72	105	49	226	100	100	100	100
* ei sisällä uusia vuoden 2002 jälkeen rakentuneita alueita								

(Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

2.3. Työttömyysasteen muutokset pääkaupunkiseudun asuinalueilla

Työttömyystasossa havaittavat muutokset poikkeavat koulutus- ja tulotason alueellisesta kehityksestä pääkaupunkiseudulla. Kun koulutus- ja tulotaso ovat nousseet vuosina 2002–2012 varsin yhtäjaksoisesti miltei kaikilla seudun asuinalueilla, on työttömyysaste vaihdellut taloussuhdanteiden mukaan. Korkeimmillaan 25–64-vuotiaiden työttömyysaste oli pääkaupunkiseudulla vuoden 2004 lopussa, jolloin työttömiä työnhakijoita oli noin 9 prosenttia 25–64-vuotiaasta työvoimasta. Alhaisimmillaan työttömyysaste oli puolestaan vuoden 2008 lopussa, jolloin työttömiä työnhakijoita oli 6,1 prosenttia. Työttömyysasteen vaihtelu on seurannut taloussuhdanteita hyvin samaan tapaan kaikilla seudun alueilla alueluokittain tarkasteltuna. Korkeimman työttömyyden alueilla vuosittaiset vaihtelut ovat kuitenkin olleet jonkin verran muita alueita jyrkempiä (Kuva 2.8.). Alueiden väliset erot eivät kuitenkaan ole merkittävästi kasvaneet. 1990-luvun laman jälkeen syntyneet alueelliset erot työttömyysasteessa (ks. myös Lönnqvist & Tuominen 2013) ovat siis pysyneet suhteellisen vakiintuneina. Vuoden 2011 lopussa 25–64-vuotiaan väestön työttömyysaste oli pääkaupunkiseudulla 7,4 prosenttia. Korkeimmillaan työttömyys nousi yli kaksinkertaiseksi, 16 prosenttiin (Helsingin Kallaahti), ja alhaisimmillaan työttömyysaste jäi seudulla prosentin tuntumaan (puolustusvoimien varuskunta-alueena tunnetulla Santahaminan alueella).

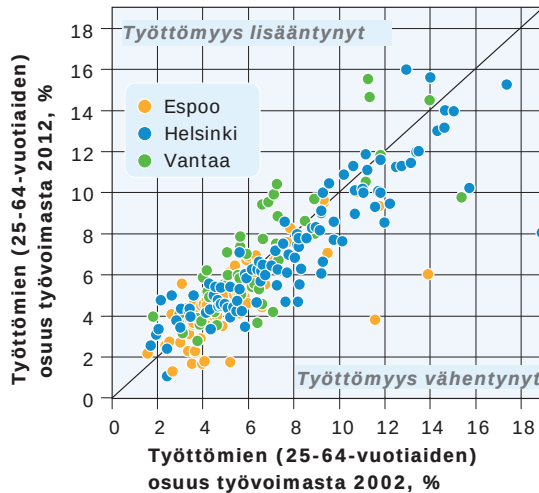
Kuva 2.8. 25–64-vuotiaiden työttömyysaste pääkaupunkiseudulla aluetypeittäin

Aluetypit on muodostettu jakamalla osa-alueet työttömyysasteen mukaisiin kymmenyksiin vuodenvaihteen 2001/2002 tilanteen perusteella. Keskitason luokka muodostuu niistä alueista, jotka sijoittuivat kymmenyksiin 3–8. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Työttömyysasteen muutosten tarkempi tarkastelu osoittaa, että yksittäisten osa-alueiden kehityksessä on ollut kokonaiskuvasta poikkeavaa hajontaa, erityisesti korkeimman työttömyysasteen alueisiin lukeutuneiden osa-alueiden kohdalla (Kuva 2.9.). Kun työttömyys on laskenut pääkaupunkiseudulla keskimäärin 0,6 prosenttiyksikköä (8,0 prosentista 7,4 prosenttiin) vuosina 2001–2011, vaihtelee muutos korkeimman työttömyyden alueisiin (heikoin kymmenys) kuuluneilla alueilla peräti -10,8 prosenttiyksiköstä (Helsingin Malmin lentokentän osa-alue) 3,1 prosenttiyksikköön (Helsingin Kalllahti). Osalla alueista työttömyysaste on siis kasvanut ja osalla laskenut (Kuva 2.9.). Matalimman työttömyyden alueisiin kuuluneilla alueilla (vahvin viidenes) työttömyyden vaihtelu on ollut tasaisempaa (vaihteluväli -1,8 prosenttiyksiköstä (Espoon Lintulaakso) 2,7 prosenttiyksikköön (Viikin tiedepuisto), mutta myös tässä alueryhmässä työttömyyden kehitys on ollut kaksijakoista: osalla alueista työttömyys on hieman kasvanut ja osalla laskenut.

Kuva 2.9. 25–64-vuotiaiden työttömyysasteen kehitys pääkaupunkiseudun osa-alueilla vuodenvaihteesta 2001/2002 vuodenvaihteeseen 2011/2012

Mitä kauemmas viivasta alue on siirtynyt, sitä suurempaa muutos on ollut prosenttiyksiköissä mitattuna. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

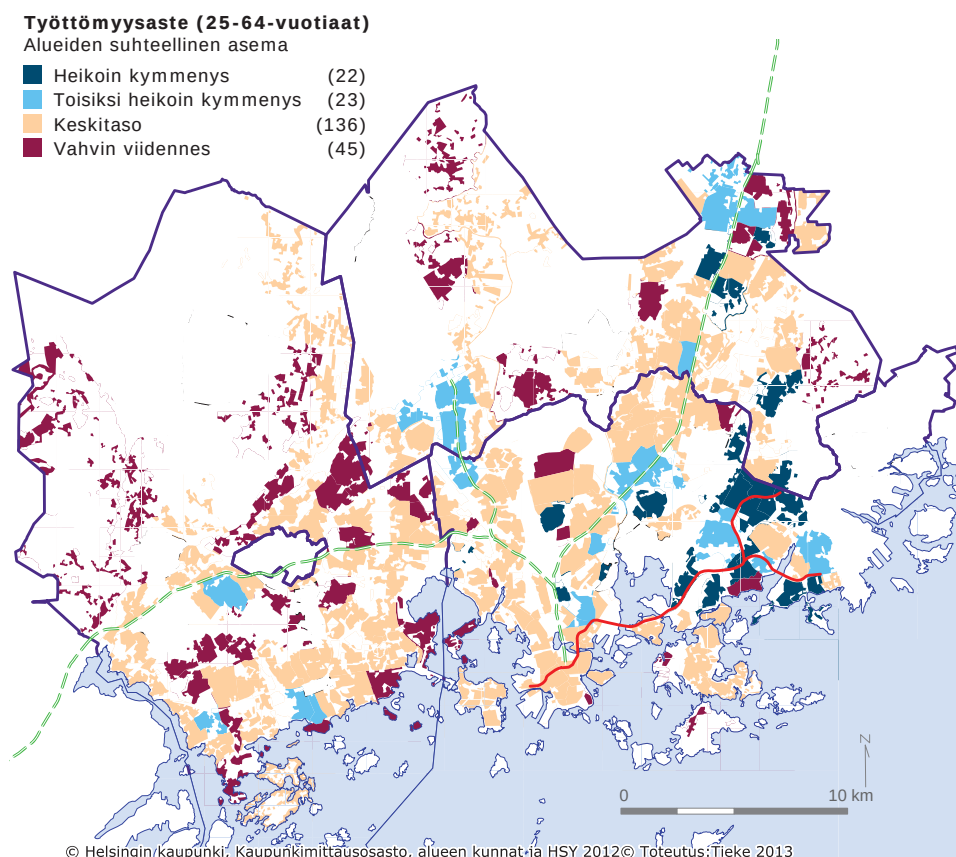
Yksittäisten alueiden suhteellisen aseman muutokset aluehierarkiassa ylös- tai alaspäin ovatkin olleet työttömyysasteessa hieman koulutustasossa tai tulotasossa havaittuja muutoksia yleisempiä. Reilu neljännes alueista on siirtynyt alueluokkien (heikoin kymmenys, toiseksi heikoin kymmenys, keskitaso ja vahvin viidenness) välillä vuodesta 2001 vuoteen 2011. Osa siirtymistä on myös ollut hieman suurempia kuin koulutus- ja tulotason kohdalla. Esimerkiksi kolmella osa-alueella 25–64-vuotiaan väestön työttömyysaste on laskenut selvästi seudun keskitasoa nopeammin siten, että alueet ovat kohentaneet suhteellista asemaansa heikoimmasta kymmenyksestä keskitason tuntumaan (Helsingin Linjat ja Malmin lentokenttä sekä Espoon Kirkkojärvi). Vastaavasti yksi alueista on kohonnut toiseksi heikoimmasta kymmenyksestä peräti vahvimpaan viidennekseen (Espoon Siikajärvi) (Liitetaulukko 2.4.). Suhteellista asemaansa merkittävästi kohentaneista alueista kahdelle, Malmin lentokenttä ja Kirkkojärvi, on rakennettu runsaasti uusia asuntoja 2000-luvulla, mikä saattaa selittää työttömyysasteen nopeaa laskua. Linjojen alueilla sekä Espoon Siikajärvellä asuntotuotanto ei ole ollut yhtä runsasta, mutta myös niiden alueille on rakennettu jonkin verran uusia asuntoja. Missä määrin tämä on yhteydessä työttömyysasteen laskuun, jää kuitenkin tässä tutkimuksessa selvittämättä. Erityisesti Helsingin Linjojen alueella saattaa olla kyse myös alueen keskeisestä sijainnista ja siihen liittyvästä väestörakenteen muutoksesta. Muutoksen taustalla vaikuttavien syiden tarkempi selvittäminen edellyttäisi yksilö- ja rakennustason väestöaineistojen käyttöä.

Alue-erot kunnittain

Kunnittain tarkasteltuna työttömyystilanne eroaa pääkaupunkiseudun kuntien välillä siten, että erityisesti Vantaalla työttömyysasteen kehitys on ollut hieman muita kuntia heikompa (Kuva 2.9.; ks. myös Lönnqvist & Tuominen 2013). Noin viidenneksellä Vantaan

kaupunginosista (11 aluetta) 25–64-vuotiaiden työttömyysaste on kasvanut yli kaksi prosenttiyksikköä vuosina 2001–2011, kun työttömyys samaan aikaan seudullisesti tarkasteltuna hieman laski. Näistä alueista valtaosan asema suhteessa seudun muihin alueisiin onkin työttömyysasteen suhteen heikentynyt. Yleisesti ottaen Vantaan kaupunginosat eivät kuitenkaan profiloitu esimerkiksi Helsinkiin verrattuna korkeamman työttömyyden alueina (Kuva 2.10. ja taulukko 2.4.). Vantaan kaupunginosat ovat hieman yliedustettui-
na toiseksi heikoimman kymmenyksen luokassa, mutta heikoimmassa kymmenyksessä Vantaan alueita on samassa suhteessa seudun keskitasoon nähden (Taulukko 2.4.).

Kuva 2.10. Pääkaupunkiseudun osa-alueiden jakautuminen aluetyypeittäin 25–64-vuotiaiden työttömyysasteen perusteella, 31.12.2011

(Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Espoosta vastaavia alueita, joilla työttömyysaste olisi kasvanut yli kaksi prosenttiyksikköä, löytyy vain yksi (Saunaniemi) ja Helsingistä kolme (Kallahti, Viikin tiedepuisto ja Eira). Espoon pienalueet näyttäytyvätkin seudullisesti tarkasteltuna lähes yksinomaan keskitason tai matalan työttömyyden alueina (Kuva 2.10. ja taulukko 2.4.). Helsingin osa-alueet puolestaan sijoittuvat myös työttömyysasteen suhteen muita kuntia selkeämmin jakauman molempiin ääripäihin. Helsinkiläisalueet ovat kuitenkin hieman yliedustettuna korkeimman työttömyyden luokassa (heikoin kymmenys)

ja vastaavasti aliedustettuina alhaisimman työttömyyden luokassa (vahvin viidennes) (Kuva 2.10. ja taulukko 2.4.). Valtaosalla Helsingin osa-alueista työttömyysaste on kuitenkin laskenut vuodesta 2001 vuoteen 2011 (Kuva 2.9.).

Taulukko 2.4. Alueiden suhteellinen asema 25–64-vuotiaan väestön työttömyysasteen suhteen kunnittain vuoden 2011 lopussa

25–64-vuotiaan väestön työttömyysaste kunnittain: alueiden jakauma*								
Alueen asema 2011	Alueiden määrä (N)				Alueiden jakauma (%)			
	Espoo	Helsinki	Vantaa	PKS	Espoo	Helsinki	Vantaa	PKS
Heikoin kymmenes	0	17	5	22	0	16	10	10
Toiseksi heikoin kymmenes	4	12	7	23	6	11	14	10
Keskitaso	43	65	28	136	60	62	57	60
Vahvin viidennes	25	11	9	45	35	10	18	20
Alueita yhteensä	72	105	49	226	100	100	100	100

* Ei sisällä uusia vuoden 2002 jälkeen rakentuneita alueita

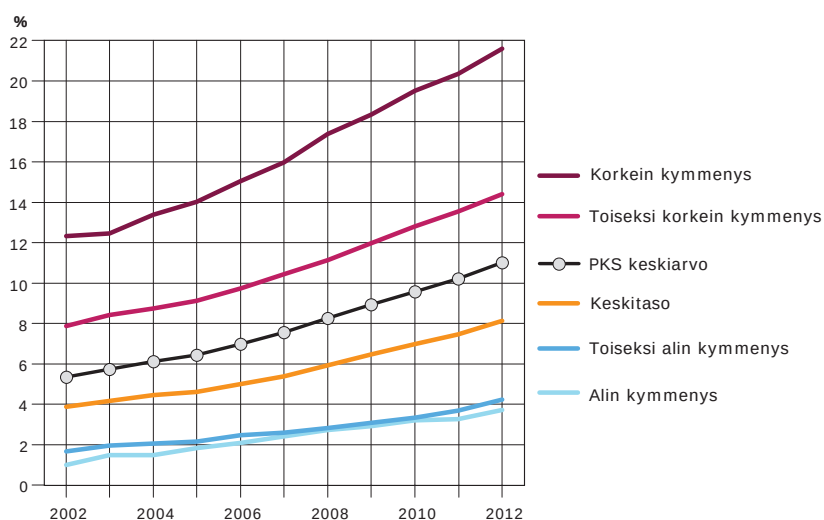
(Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

2.4. Vieraskielisen väestön osuudessa havaittavat muutokset pääkaupunkiseudun asuinalueilla

Neljäs alueellisen eriytymisen ulottuvuus, jota tarkastelemme, on asuinalueiden etenkin rakenne eli tässä maahanmuuttajien osuus asuinalueilla. Maahanmuutto on vaikuttanut merkittävästi pääkaupunkiseudun väestörakenteen kehitykseen 2000-luvulla, sillä etenkin Helsingissä väestö on kasvanut pitkälti yksinomaan ulkomailta tulleen maahanmuuton ansiosta. Maahanmuuttajataustaisten asukkaiden määrä onkin seudulla yli kaksinkertaistunut vuosina 2000–2012 ja samalla maahanmuuttajataustaisten osuus on – äidinkielen perusteella tarkasteltuna – noussut vajaasta 5 prosentista 11 prosenttiin. Tässä luvussa tarkastelemme muita kieliä kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvien osuudessa havaittavaa alueellista vaihtelua sekä koko vieraskielisen väestön että vieraskielisten lasten (0–17-vuotiaat) osuuden perusteella.

Tulokset osoittavat, että vieraskielisten osuus on tarkastelemistamme muuttujista se, jolla alueelliset erot ovat kasvaneet kaikkein näkyvimmin. Alueiden väliset erot myös ovat varsin suuria. Vuoden 2012 alussa vieraskielisten osuus vaihteli seudun asuinalueilla kahdesta prosentista 29 prosenttiin. Korkeimmillaan (Helsingin Meri-Rastilassa) osuus oli siis lähes kolminkertainen seudun keskitasoon nähden ja matalimmillaan vain alle viidennes keskitasosta (Espoon Vanha-Nuoksio-Nupurin alueella). Erot alueiden välillä ovat kasvaneet 2000-luvulla siten, että vieraskielisten osuus on pääsääntöisesti noussut nopeimmin niillä alueilla, joilla osuus oli jo vuoden 2002 alussa keskimääräistä korkeampi (Kuvat 2.11. ja 2.12.).

Kuva 2.11. Vieraskielisen väestön osuus aluetyypeittäin

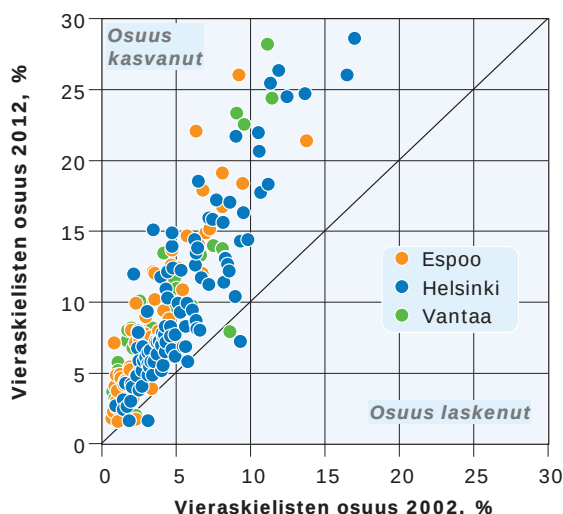

Aluetyypit on muodostettu jakamalla osa-alueet vieraskielisten osuuden mukaisiin kymmenyksiin vuoden 2002 tilanteen perusteella. Keskitason luokka muodostuu niistä alueista, jotka sijoituivat kymmenyksiin 3–8. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Yksittäisten alueiden kehityksessä on kuitenkin joitakin selkeitä eroja. Esimerkiksi korkeimpien osuuksien kymmenykseen vuonna 2002 kuuluneella Helsingin Kai-vopuiston alueella sekä toiseksi korkeimpaan kymmenykseen kuuluneella Vantaan Vallinojan alueella vieraskielisen väestön osuus on laskenut vuosina 2002–2012 (Kuva 2.12.). Molemmat alueet ovatkin siirtyneet aluehierarkiassa vieraskielisten osuudeltaan keskitason tuntumaan. Vastaavasti muutamilla lähtötasoltaan keskitason tuntumaan sijoittuneilla alueilla vieraskielisten osuus on kasvanut keskimääräistä nopeammin ja nämä alueet ovat siirtyneet korkeimpien osuuksien luokkiin (esimerkiksi Otaniemi ja Pihlajamäki korkeimpaan kymmenykseen ja Puotila toiseksi korkeimpaan kymmenykseen) (Liitetaulukko 2.5.).

Toisin kuin esimerkiksi koulutustason suhteen, jossa alueelliset erot näyttävät suhteellisen vakiintuneilta, vieraskielisten osuudessa havaittava alueellinen rakenne näyttää siten olleen pääkaupunkiseudulla vielä osin muotoutumassa 2000-luvun kuluessa. Neljännes alueista onkin siirtynyt alueluokasta (korkein kymmenys, toiseksi korkein kymmenys, keskitaso ja matalin viidennes) toiseen vuosien 2002–2012 välillä (Liitetaulukko 2.5.). Erot alueiden välillä ovat alkaneet vahvistua erityisesti 2000-luvun puolivälin jälkeen (ks. myös Vilkama 2011).

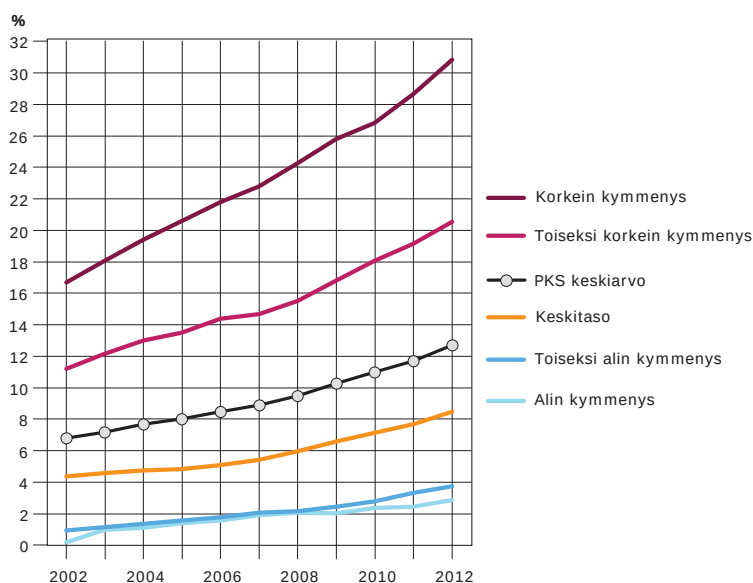
Kuva 2.12. Vieraskielisen väestön osuuden muutos pääkaupunkiseudun osa-alueilla vuosina 2002–2012

Mitä kauemmas viivasta alue on siirtynyt, sitä suurempaa muutos on ollut prosenttiyksiköissä mitattuna. Viikin tiedepuisto on jätetty pois kuvasta. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

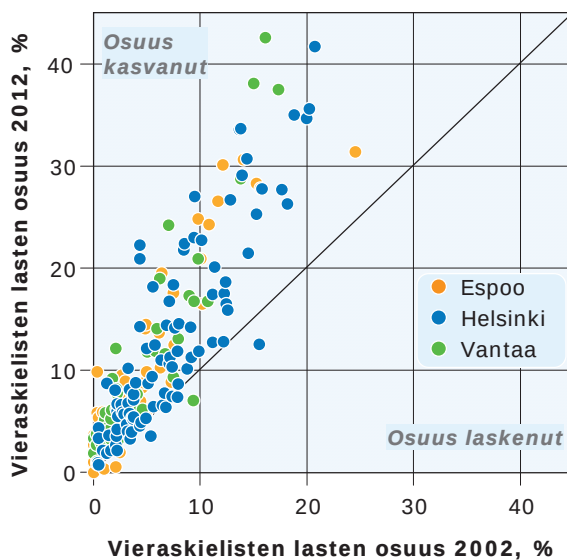
Samankaltainen, joskin jopa hieman äärevämpi, kehitys on nähtävissä vieraskielisten lasten osuuksissa pääkaupunkiseudulla. Alueiden väliset erot ovat lasten kohdalla koko väestön osuuksia suurempia ja ne ovat myös kasvaneet koko vieraskielisen väestön osuuksia nopeammin. Pääkaupunkiseudun lapsista 13 prosenttia puhui äidinkielenään muita kieliä kuin suomea, ruotsia tai saamea vuoden 2012 alussa. Korkeimmillaan vieraskielisten lasten osuus ylsi peräti 43 prosenttiin (Vantaan Länsimäessä), kun taas alhaisimmillaan vieraskielisiä lapsia ei asunut kahdella seudun alueista lainkaan (Espoon Puotinen ja Vantaan Vestra). Ylimpään kymmenykseen kuuluneilla alueilla vieraskielisten lasten osuus kasvoi selvästi seudun keskitasoa nopeammin, keskimäärin 14 prosenttiyksikköä (17 prosentista 31 prosenttiin) vuosina 2002–2012, kun alhaisimpaan kymmenykseen kuuluvilla alueilla muutos jäi samaan aikaan alle kolmeen prosenttiyksikköön (0,2 prosentista 2,9 prosenttiin) (Kuvat 2.13. ja 2.14.). Vuoden 2012 alussa pääkaupunkiseudulta löytyikin jo reilu kymmenkunta aluetta, joiden lapsista lähes kolmannes, tai paikoin jopa reilusti yli kolmannes, puhui äidinkielenään muita kieliä kuin suomea, ruotsia tai saamea. Tarkastelussa ovat mukana ne alueet, joilla asui vähintään 100 lasta vuonna 2002. Osa korkeiden vieraskielisten lasten osuuksien alueista on vanhoja kerrostalolähiöitä, joissa kantaväestöön kuuluvien lasten määrä on vähentynyt väestön ikääntymisen ja muuttoliikkeen rakenteiden seurauksena. Osa puolestaan on uudempia asuinalueita, joilla lasten määrä on ylipäättään kohtalaisen suuri.

Kuva 2.13. Vieraskielisten lasten (0–17-vuotiaat) osuus aluetyypeittäin

Aluetyypit on muodostettu jakamalla osa-alueet vieraskielisten lasten osuuden mukaisiin kymmenyksiin vuoden 2002 tilanteen perusteella. Keskitason luokka muodostuu niistä alueista, jotka sijoituivat kymmenyksiin 3–8. Tarkastelussa ovat mukana vain ne alueet, joilla asui vähintään 100 lasta vuonna 2002. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Kuva 2.14. Vieraskielisten lasten (0–17-vuotiaat) osuuden muutos pääkaupunkiseudun osa-alueilla vuosina 2002–2012

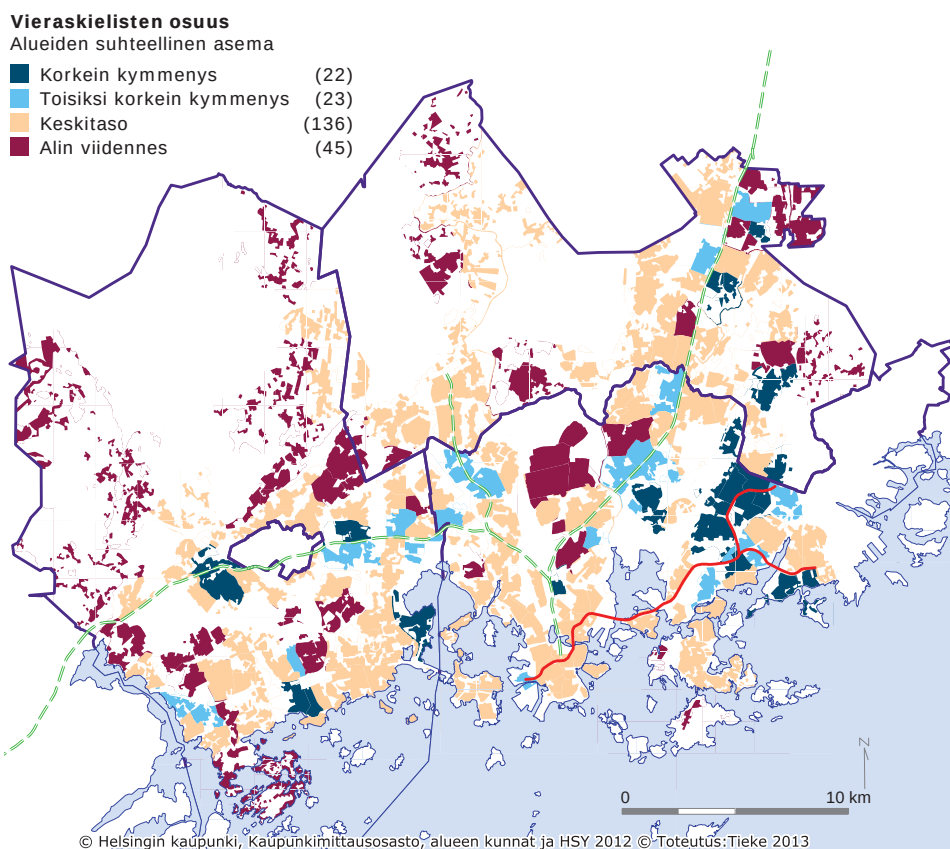

Mitä kauemmas viivasta alue on siirtynyt, sitä suurempaa muutos on ollut prosenttiyksiköissä mitattuna. Alueet, joilla asui vuonna 2002 alle 100 lasta, on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Alue-erot kunnittain

Kuntien väliset erot ovat vieraskielisen väestön ja vieraskielisten lasten osuuksissa työtömyysasteessa, koulutustasossa ja tulotasossa havaittuja eroja pienempiä. Kaikista pääkaupunkiseudun kunnista löytyy kaupunginosia, joilla vieraskielisen väestön tai vieraskielisten lasten osuudet nousevat selvästi keskitasoa korkeammaksi (Kuvat 2.12., 2.14. ja 2.15, sekä taulukko 2.5.). Helsingissä näitä alueita on kuitenkin suhteessa muita kaupunkeja enemmän. Espoon ja Vantaan alueet ovat yliedustettuina matalimpien vieraskielisten osuuksien luokassa ja hieman aliedustettuina korkeimpien osuuksien luokassa (Taulukko 2.5.). Espoossa korkeimpaan kymmenykseen kuuluvien alueiden määrä on kuitenkin kaksinkertaistunut kolmesta alueesta vuonna 2002 (Suvela, Kirkkojärvi, Tiistilä) kuuteen alueeseen vuonna 2012 (luokkaan ovat siirtyneet Otaniemi, Matinkylä ja Kuninkainen). Helsingissä vastaavaan luokkaan kuuluvien alueiden määrä on puolestaan pudonnut viidestätoista kahteentoista. Vantaalla suuria muutoksia alueiden suhteellisessa asemassa ei ole tapahtunut. Korkeimpaan kymmenykseen kuuluneiden alueiden määrä on pysynyt entisellään eli neljässä (Länsimäki, Hakunila, Havukoski ja Mikkola). Näillä alueilla vieraskielisten osuus on kasvanut nopeasti vuosina 2002–2012 (Kuva 2.12.).

Kuva 2.15. Pääkaupunkiseudun osa-alueiden jakautuminen aluetyypeittäin vieraskielisen väestön osuuden suhteen, 1.1.2012

(Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Taulukko 2.5. Alueiden suhteellinen asema vieraskielisen väestön osuuden suhteen kunnittain vuonna 2012

Vieraskielisten osuus kunnittain: alueiden jakauma*								
Alueen asema 2012	Alueiden määrä (N)				Alueiden jakauma (%)			
	Espoo	Helsinki	Vantaa	PKS	Espoo	Helsinki	Vantaa	PKS
Korkein kymmenys	6	12	4	22	8	11	8	10
Toiseksi korkein kymmenys	6	15	2	23	8	14	4	10
Keskitaso	39	66	31	136	54	63	63	60
Alin viidennes	21	12	12	45	29	11	24	20
Alueita yhteensä	72	105	49	226	100	100	100	100
* ei sisällä uusia vuoden 2002 jälkeen rakentuneita alueita								

(Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

2.5. Ovatko kaikki alueet samalla kehityspolulla?

Tässä luvussa olemme tarkastelleet pääkaupunkiseudun alueellista eriytymistä ja asuinalueiden suhteellisen aseman muutoksia väestön sosioekonomista ja etnistä rakennetta kuvaavien kuuden eri muuttujan kautta. Tulokset osoittavat seudun alueellisen eriytymisen olevan varsin selväpiirteistä ja alueelliselta rakenteeltaan suhteellisen vakiintunutta. Alueiden keskinäinen järjestys – eli alueiden asema muihin alueisiin verrattuna – eli ole merkittävästi muuttunut kymmenen vuoden tarkastelujaksolla vuosien 2002–2012 välillä. Tästä huolimatta alueiden väliset absoluuttiset erot ovat hieman kasvaneet, sillä muutokset ovat olleet euromääräisesti ja prosenttiyksiköissä mitaten suurimpia niillä alueilla, joilla lähtötaso oli jo valmiiksi korkea. Samalla kun seudun alueet ovat siis olleet esimerkiksi koulutus- ja tulotasoa tarkasteltaessa samankaltaisella kehitysuralla sen suhteen, että keskimääräinen tulo- ja koulutustaso ovat lähes kaikilla alueilla nousseet, on muutoksen tahti poikennut alueittain. Korkean tulo- ja koulutustason alueet ovat kasvattaneet etumatkaansa heikoimmin pärjääviin alueisiin nähden. Erityisen selvästi alueiden välisten erojen kasvu näkyy vieraskielisen väestön ja vieraskielisten lasten osuuksissa.

Poikkeuksen muodostavat sen sijaan vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus, jossa absoluuttinen ero heikoimman ja vahvimman kymmenyksen välillä on kaventunut, sekä työttömyysaste, joka on vaihdellut kaikilla seudun alueilla taloussuhdanteiden mukaan. Työttömyysasteen alueelliset erot eivät ole suuresti muuttuneet, vaikka yksittäisten alueiden kehityksessä onkin ollut selkeitä eroja.

Eriytymisen alueellisen rakenteen pysyvyydestä huolimatta pääkaupunkiseudulla on havaittavissa merkkejä yksittäisten alueiden suhteellisen aseman heikentymisestä. Heikoimmin pärjäävien alueiden ryhmään (eli heikoimpaan kymmenykseen) samaan aikaan kullakin tarkastelemallamme ulottuvuudella – 25–64-vuotiaiden työttömyysaste, vain perusasteen tutkinnon suorittaneen 25–64-vuotiaan kantaväestön osuus, valtionveronalaiset keskitulot 15 vuotta täyttäneitä asukkaita kohden sekä vieraskie-

lisen väestön osuus – sijoittuvien alueiden määrä on lisääntynyt 2000-luvulla. Vuodenvaihteessa 2001/2002 heikoimpaan kymmenykseen kaikilla neljällä muuttujalla kuuluvia alueita oli pääkaupunkiseudulla viisi (neljä aluetta Helsingissä ja yksi Vantaalla). Vuodenvaihteeseen 2011/2012 tultaessa tämänkaltaisten alueiden määrä oli noussut kymmeneen (kuusi aluetta Helsingissä ja neljä Vantaalla). Kaiken kaikkiaan seitsemän uutta aluetta oli pudonnut kaikilla muuttujilla tarkasteltuna heikoimpaan kymmenykseen, sillä kaksi tähän ryhmään aiemmin sijoittuneista alueista (kaksi helsinkiläisaluetta) oli kohentanut asemaansa ja noussut heikoimmin pärjäävien alueiden ryhmästä pois.

Pääkaupunkiseudulla on siis pieni joukko alueita, jotka ovat jääneet kehityksen tahdista jälkeen. Kaikki suhteelliselta asemaltaan heikoimman kymmenyksen ryhmään pudonneet alueet ovat asuntokannaltaan kerrostalovaltaisista, pääasiassa vuokra-asutopainotteisia, ja ne sijaitsevat seudun itäisissä ja koillisissa osissa joko Helsingissä (4 aluetta) tai Vantaalla (3 aluetta). Alueiden asuntokantarakenteesta ei ole tapahtunut senkaltaisia suuria muutoksia, jotka selittäisivät niiden aseman heikkenemistä vuosina 2002–2012. Suhteellisen aseman heikentyminen näyttäisi siten johtuvan joidenkin muiden tekijöiden kuin asuntotuotannon aiheuttamista väestörakenteen muutoksista. Osa selityksestä saattaa myös olla juuri siinä, ettei alueille ole rakennettu tai ettei niitä ole kehitetty samaan tahtiin muiden alueiden kanssa. Muut alueet ovat saattaneet tästä syystä ajaa kehityksessä ohi.

Tarkkaa syytä alueiden suhteellisen aseman heikkenemiselle on aineiston perusteella vaikea antaa. Muuttujakohtainen tarkastelu kuitenkin osoittaa, että Vantaan alueiden suhteellisen aseman heikkeneminen on liittynyt työttömyysasteen kehitykseen. 25–64-vuotiaiden työttömyys on kasvanut kaikilla kolmella alueella vuodesta 2001 vuoteen 2011. Muilla eriytymisen ulottuvuuksilla kyseiset kolme aluetta kuuluivat heikoimpaan kymmenykseen jo vuodenvaihteessa 2002. Helsingin alueiden suhteellisen aseman heikkenemisen syyt ovat aluekohtaisempia. Yhdellä alueista kyse on ollut keskituloissa tapahtuneesta suhteellisen aseman heikkenemisestä (keskitulot ovat kasvaneet, mutta seudun keskitasoa hitaammin), toisella vieraskielisten osuuden nopeasta kasvusta. Kolmannella alueella suhteellisen aseman heikkeneminen on liittynyt vain perusasteen tutkinnon suorittaneen kantaväestön osuuden keskimääräistä hitaampaan vähenemiseen ja neljännellä alueista on ollut kyse samaan aikaan sekä keskitulojen keskimääräistä hitaammasta kasvusta että vain perusasteen tutkinnon suorittaneen kantaväestön osuuden keskitasoa hitaammasta vähenemisestä.

Kaikki seudun asuinalueet eivät siis ole olleet samalla kehityspolulla, vaikka esimerkiksi keskitulojen ja koulutustason kehitys onkin ollut lähes kaikilla seudun alueilla positiivista. Alueiden viuhka on entisestään laajentunut.

3. ERIYTYMISEN NELJÄN ULOTTUVUUDEN YHTEISTARKASTELU SEKÄ YHTEYS ASUINALUEIDEN SIJAINTIIN JA ASUNTOKANTARAKENTEeseen

Edellisessä luvussa (luku 2) tarkastelimme asuinalueiden sosioekonomisessa ja etnisessä rakenteessa tapahtuneita muutoksia neljän perusulottuvuuden kautta muuttajakohtaisesti erikseen (koulutus, työmarkkina-asema, tulot, vieraskielisten osuus). Tulokset osoittivat alueellisten erojen olevan suhteellisen selkeitä ja osin kasvaneen. Asuinalueiden laajemman kehityskuvan hahmottaminen on kuitenkin yksittäisten ulottuvuuksien erillisen tarkastelun perusteella suhteellisen vaikeaa.

Tässä luvussa testaamme kahta erilaista tapaa tiivistää yksittäisten muuttujien tuottamia tuloksia yhdeksi alueellista eriytymistä kuvaavaksi indeksiksi. Esittelemme ensin Berliinin kaupungin kehittämän tavan luokitella asuinalueita useamman eri muuttujan yhteistarkastelun kautta (luku 3.1.). Tämän jälkeen tarkastelemme mahdollisuuksia tiivistää edellisessä luvussa tarkasteltujen muuttujien tuloksia pääkomponenttianalyysillä (luku 3.2.). Lopuksi selvitämme regressiomallilla, missä määrin alueiden sosioekonomisen ja etnisen rakenteen erot selittyvät alueiden asuntokantaan ja sijaintiin liittyvillä tekijöillä.

3.1. Alueellisen eriytymisen yhteistarkastelu Berliinin kaupungin mallia soveltaen

Berliinin kaupunki on kehittänyt erilaisia kaupunkirakenteen sosiaalisen kehityksen seurantaindeksejä vuodesta 1998 lähtien. Indeksien tarkoituksena on ollut tarjota työkaluja asuinalueiden kehityksen seurannalle sekä erilaisten alueellisten toimenpiteiden suunnittelulle ja kohdentamiselle. Tällä hetkellä Berliinissä on käytössä kolme indeksiiä, joista yksi (statusindeksi, *status index*) kuvaa alueiden statusta useiden eri mittareiden summana, toinen (kehitysindeksi, *dynamics index*) alueiden kehityksessä havaittavaa dynamiikkaa ja kolmas (sosiaalisen kehityksen indeksi, *social development index*) tiivistää kahden ensimmäisen indeksin arvot yhdeksi muuttujaksi (ks. Social Urban Development Monitoring 2010).

Hyödynnämme tässä luvussa Berliinin kaupungin kehittämää alueluokittelun tapaa tiivistääksemme edellisessä luvussa tarkasteltujen muuttujien tulokset yhdeksi asuinalueiden statusta ja siinä tapahtuneita muutoksia kuvaavaksi indeksiksi. Statusindeksi on laskettu edellisessä pääluvussa tarkastelemiemme muuttujien – 25–64-vuotiaiden työttömyysaste, vain perusasteen tutkinnon suorittaneen 25–64-vuotiaan kantaväestön osuus, valtionveronalaiset keskitulot 15 vuotta täyttäneitä asukkaita kohden

sekä vieraskielisen väestön osuus – pohjalta. Testaamamme indeksi ei vastaa sisällöllisesti Berliinin kaupungin käyttämää statusindeksiä, joka perustuu pääosin eri muuttujiin (ks. laatikko 3.1 Berliinin kaupungin indekseistä). Molempien indeksin laskentatapa on kuitenkin samanlainen.

Statusindeksin laskemiseksi pääkaupunkiseudun alueet järjestettiin kunkin muuttujan perusteella suuruusjärjestykseen. Tämän jälkeen muuttujakohtaiset ranking-pisteet, siis alueiden kullakin muuttujalla saamat järjestysnumerot, laskettiin yhteen. Usealla eri muuttujalla heikoimpaan päähän sijoittuneet alueet saivat eniten pisteitä. Tämän jälkeen alueet luokiteltiin kymmeneen yhtä suureen luokkaan. Heikoimman kymmenyksen alueet (eli eniten pisteitä saaneet 10 % alueista) nimettiin Berliinin luokitusta mukaillen matalan statusindeksin alueiksi, toiseksi heikoimman kymmenyksen alueet (seuraavat 10 % alueista) matalahkon statusindeksin alueiksi, keskimmaisista 60 prosentista alueista muodostettiin keskitason luokka ja loput 20 prosenttia alueista eli niin sanottu vahvin viidennes muodostivat korkean statusindeksin luokan. Luokittelu tehtiin sekä vuodenvaihteen 2011/2012 tilanteen että vuodenvaihteen 2001/2002 tilanteen perusteella erikseen, jotta alueiden statusaseman muutoksia voitiin tarkastella vuodesta 2002 vuoteen 2012 (ks. myös Vilkama & Lönnqvist 2013).

Statusindeksin tulokset osoittavat, että neljän eri muuttujan perusteella laskettu indeksi tuottaa hyvin samankaltaisen kuvan pääkaupunkiseudun kuntien välisistä alueellisista eroista kuin edellä esitetyt yksittäisten muuttujien tarkastelut (ks. luvut 2.1.–2.4.). Espoo erottuu myös tässä tarkastelussa Helsingistä ja Vantaasta selvästi korkeamman sosioekonomisen statuksen kuntana (Taulukko 3.1.). Vain neljä Espoon pienaluetta (Suvela, Espoonlahden keskus, Tiistilä ja Kivenlahti) sijoittuu kahden heikoimman statusindeksin luokkaan, joihin kuuluu koko seudulla yhteensä 45 aluetta (eli 20 % kaikista seudun alueista). Helsingin asuinalueet jakautuvat tasaisesti statusindeksiluokkien molempiin ääripäihin. Matalan statusindeksin luokassa Helsingin alueet ovat kuitenkin selvästi ylliedustettuina. Samalla Helsingistä löytyy kuitenkin myös useita korkean statusindeksin alueita. Vantaan kaupunginosat näyttävät tyypillisimmin keskitason tai matalahkon statusindeksin alueina. Vain kolme Vantaan kaupunginosista sijoittuu korkean statusindeksin luokkaan (Ylästö, Kivistö ja Linnainen).

Taulukko 3.2. kuvaa pääkaupunkiseudun asuinalueiden suhteellisen aseman muutoksia vuodenvaihteiden 2001/2002 ja 2011/2012 välillä. Asuinalueiden status näyttää pysyvänä myös tällä tarkastelutavalla. Valtaosa (83 %) alueista on pysynyt samassa statusindeksiluokassa, ja vain vajaa viidennes (17 %) on siirtynyt statusindeksiluokasta toiseen. Esimerkiksi matalan statusindeksin luokkaan vuodenvaihteessa 2001/2002 kuuluneista alueista (yhtensä 22 aluetta) lähes kaikki (19 aluetta) sijoittuvat edelleen samaan luokkaan. Kolmella matalan statusindeksin luokkaan kuuluneella alueella kehitys on kuitenkin edennyt keskimääräistä myönteisemmin ja nämä alueet (yksi kustakin kaupungista; Vantaan Vallinoja, Helsingin Maunula ja Espoon Kirkkojärvi) ovat kohentaneet asemaansa. Tämän seurauksena kolmella muulla alueella statusindeksi on puolestaan heikentynyt ja ne ovat pudonneet matalan statusindeksin luokkaan (kaksi aluetta Helsingistä ja yksi Espoosta; Pihlajamäki ja Ylä-Malmi sekä Suvela). Vastaavanlaista pientä liikehdintää statusindeksiluokasta toiseen on havaittavissa myös korkean ja keskitason statusindeksejä saaneissa alueissa.

Taulukko 3.1. Pääkaupunkiseudun asuinalueiden jakautuminen statusindeksiluokkiin kunnittain vuodenvaihteessa 2011/2012

Status 2012	Alueiden määrä (N)				Alueiden jakauma (%)			
	Espoo	Helsinki	Vantaa	Yhteensä	Espoo	Helsinki	Vantaa	Yhteensä
Matala statusindeksi*	1	17	4	22	1	16	8	10
Matalahko statusindeksi**	3	11	9	23	4	10	18	10
Keskitason statusindeksi***	43	59	33	135	60	56	67	60
Korkea statusindeksi****	25	18	3	46	35	17	6	20
Alueita yhteensä	72	105	49	226	100	100	100	100
* Heikoimmat 10 % alueista ** Toiseksi heikoimmat 10 % alueista *** Keskimäiset 60 % alueista **** Vahvimmat 20 % alueista								

Statusindeksit on laskettu Berliinin kaupungin kehittämää luokittelutapaa mukaillen. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Kaiken kaikkiaan Berliinin kaupungin statusindeksiä mukaileva tarkastelu siis vahvistaa edellä esitetyt havainnot kuntien välisistä alueellisista eroista ja asuinalueiden suhteellisen aseman kohtalaisen hitaasta muutoksesta. Heikoimman statusindeksin alueet ovat säilyneet heikompina ja korkeimman statusindeksin alueet vahvimpina kymmenen vuoden aikajaksolla.

Berliinin kaupungin käyttämällä tavalla lasketun statusindeksin ehdottomana etuna on, että se onnistuu tiivistämään useiden eri muuttujien – eriytymisen eri ulottuvuuksien – tulokset yhdeksi indeksiksi. Samalla heikkoutena on kuitenkin se, ettei laskentatapa tunnista indeksin taustalla olevien perusmuuttujien arvoissa olevia absoluuttisia eroja tai eri muuttujien keskinäisiä riippuvuussuhteita eli sitä, kuinka vahvasti alkuperäiset muuttujat korreloivat keskenään. Perusmuuttujien arvoiltaan suhteellisen samanlaiset alueet saattavat sijoittua laskentatavassa vierekkäisiin statusindeksiluokkiin, vaikka alueiden välillä oleva ero olisikin alkuperäisten muuttujien suhteen pieni. Voidaankin kysyä, kuinka aitoja tämänkaltaiset statuserot tai niiden muutokset ovat.

Ilmeisistä puutteista huolimatta hyödynnämme Berliinin kaupungin kehittämää statusindeksin laskentatapaa ruutuaineiston tarkastelujen pohjana (Laatikko 3.2.) sekä luvussa 4 testaamiemme syrjäytymisen riskiä mittaavien indikaattoreiden tarkastelussa. Statusindeksin tuottama alueluokittelu mahdollistaa myös senkaltaisten sosiaalisesti herkempien mittareiden alueellisen vaihtelun havainnoinnin, joiden tarkastelu ei olisi yksittäisten alueiden kohdalla mahdollista.

Laatikko 3.1. Berliinin kaupungin kehittämän statusindeksin taustamuuttujat ja laskentatapa

Berliinin kaupungin kehittämä asuinalueiden sosiaalisen kehityksen indeksi perustuu kahdentoista erilaisen muuttujan yhteistarkastelulle, joista kuusi kuvaa asuinalueiden sosioekonomista statusta (statusrakenne) ja toiset kuusi asukasrakenteen muutoksia (kehitysdynamiikka). Osa tarkasteltavista muuttujista on vaihtunut indeksien kehittämisen aikana. Nykymuodossaan statusindeksi painottaa erityisesti väestön työmarkkina-asemassa ja sosiaalietuuksia saavien asukkaiden osuuksissa havaittavia alueellisia eroja. Kehitysdynamiikkaa kuvaavassa indeksissä painottuvat puolestaan alueen asukasrakenteen vaihtuvuus (erilaisten muuttovirtojen vaikutus) ja muutokset edellä kuvatuissa sosiaalietuuksien käyttöä kuvaavissa muuttujissa.

Vuodesta 2007 alkaen alueiden statusta kuvaavina indikaattoreina on Berliinissä ollut käytössä seuraavat muuttujat: 1) työttömien osuus alueen 15–65-vuotiaista asukkaista; 2) alle 25-vuotiaiden työttömien osuus 15–25-vuotiaista asukkaista; 3) yli vuoden ajan työttömänä olleiden osuus alueen 15–65-vuotiaista asukkaista; 4) muiden kuin työttömänä olevien sosiaalietuuksia saavien osuus alueen asukkaista; 5) alle 15-vuotiaiden sosiaalietuuksia saavien osuus alle 15-vuotiaista asukkaista; ja 6) alle 18-vuotiaiden maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten osuus alueen alle 18-vuotiaasta väestöstä.

Alueen kehitysdynamiikkaa on mitattu seuraavilla muuttujilla: 1) Ulkomailta tulleen muuton osuus asukkaista; 2) alueen nettomuuttaneisuus (asukasmäärään suhteutettuna); 3) alle 6-vuotiaiden nettomuuton osuus alle 6-vuotiaista asukkaista; 4) prosenttiyksiköissä mitattu muutos kantaväestöön kuuluvien sosiaalietuuksia saavien asukkaiden osuudessa; 5) prosenttiyksiköissä mitattu muutos ulkomaalaistaustaisten sosiaalietuuksia saavien asukkaiden osuudessa; ja 6) prosenttiyksiköissä mitattu muutos alle 15-vuotiaiden sosiaalietuuksia saavien osuuksissa.

Statusmuuttujien ja kehitysdynamiikkaa kuvaavien muuttujien perusteella kullekin alueelle on laskettu status- ja kehitysindeksit siten, että alueet on järjestetty suuruusjärjestyseen kunkin tarkasteltavan muuttujan suhteen. Tämän jälkeen alueiden kullakin muuttujalla saamat rankingpisteet (siis järjestysnumerot) on laskettu yhteen ja luokiteltu alueet tällä perusteella kymmeneen yhtä suureen luokkaan. Statusindeksiä laskettaessa alueet on tämän jälkeen jaettu neljään luokkaan, joissa heikoimman kymmenyksen alueet (10 % alueista) muodostavat matalan statuksen luokan, toiseksi heikoimman kymmenyksen alueet (seuraavat 10 % alueista) muodostavat matalahkon statuksen luokan, keskimmäiset 60 prosenttia % alueista eli kymmenykset 3–8 muodostavat keskitason luokan ja loput 20 prosenttia alueista eli vahvin viidennes muodostavat korkean statuksen luokan. Kehitysindexiä varten luokkia on laadittu kolme: heikoimmat 20 prosenttia, keskimmäiset 60 prosenttia ja vahvimmat 20 prosenttia alueista.

Tämän jälkeen alueet on Berliinin kaupungin käyttämässä luokituksessa ryhmitelty vielä kertaalleen yhdistämällä statusindeksin ja kehitysindeksin tulokset sosiaalisen kehityksen indeksiksi siten, että statusindeksin ja kehitysindeksin pisteet on laskettu yhteen painottamalla pisteitä suhteessa 3:2, statusindeksi saa siis enemmän painoa sosiaalisen kehityksen indeksissä. Lopputuloksena saatu sosiaalisen kehityksen indeksin arvot on jälleen järjestetty suuruusjärjestykseen ja luokiteltu neljään luokkaan: vahvimmat 20 prosenttia alueista, keskimmaiset 60 prosenttia alueista ja loput 20 prosenttia alueista jaettuna toiseksi heikoimpaan ja kaikkein heikoimpaan 10 prosenttiin.

Berliinin kaupungin kehittämät kolme indeksiä ja niihin perustuvat aluetytologiat ovat muodostaneet perustan kaupungin asuinalueiden sosiaalisen kehityksen seurannalle sekä erilaisten aluekehittämistoimenpiteiden kohdistamiselle. Valittujen indeksien sekä niiden taustalla olevien muuttujien arvoja on seurattu vuosittain muutossuuntien havainnoimiseksi (ks. tarkemmin Social Urban Development Monitoring 2010).

Taulukko 3.2. Pääkaupunkiseudun asuinalueiden jakautuminen statusindeksiluokkiin vuodenvaihteissa 2001/2002 ja 2011/2012

Alueiden siirtymät statusindeksiluokissa					
Statusindeksi- luokka 2002	Statusindeksiluokka 2012				Yhteensä
	Matala statusindeksi	Matalahko statusindeksi	Keskitason statusindeksi	Korkea statusindeksi	
Matala statusindeksi	19	2	1		22
Matalahko statusindeksi	3	15	5		23
Keskitason statusindeksi		6	119	11	136
Korkea statusindeksi			10	35	45
Yhteensä	22	23	135	46	226

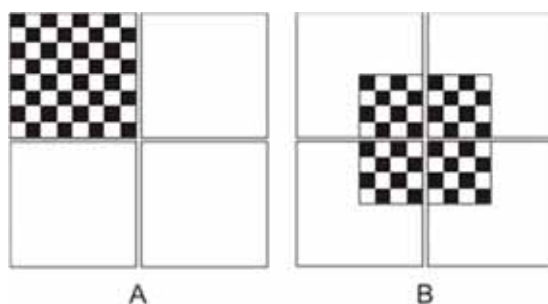
Statusindeksiluokasta toiseen siirtyneiden alueiden määrä on merkitty harmaan sävyillä; tummempi sävy kuvaa niiden alueiden määrää, jotka ovat siirtyneet statusindeksiluokissa alaspäin ja vaaleampi sävy niiden alueiden määrää, joilla siirtymä on tapahtunut statusindeksiluokissa ylöspäin. (Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

Laatikko 3.2. Ruututarkastelu osa-alueiden sisäisistä eroista

Edellisissä luvuissa olevat tarkastelut koulutus- ja tulotason, työttömyysasteen sekä vieraskielisten osuuden alueellisesta vaihtelusta ja alueiden statusindeksiluokittelusta perustuivat osa-alueittaisiin tilastoihin eli hallinnollisiin aluerajoihin. Koska tiedetään, ettei alueellisten ilmiöiden esiintyminen välttämättä noudata hallinnollisia rajoja, tehtiin tarkastelut soveltuvilta osin myös ruutuaineistoilla (250 x 250 metrin ruutitietokanta). Ruututarkastelun etuna on, että se ei ole sidoksissa tilastoinnissa käytettäviin hallinnollisiin aluejakoihin vaan se kattaa maantieteellisesti alueiden ylle levittyvänä ruutuverkkona lähes korttelitarkkuuden. Näin ollen sen avulla on mahdollista havainnoida osa-alueittaisen aluerajauksen sisäistä alueellista vaihtelua sekä tarkastella ilmiöiden alueellista esiintyvyyttä hallinnollisista aluerajoista irrallaan.

Kuva 3.1. havainnollistaa kuvitteellista tilannetta, jossa hallinnolliset aluejaot vaikuttavat merkittävästi tarkasteltavan alueellisen ilmiön havaitsemiseen. Kaupungissa A tarkasteltava ilmiö sijaitsee kokonaan yksittäisen hallinnollisen alueyksikön sisällä, kun taas kaupungissa B ilmiö on levittäytynyt useamman alueyksikön alueelle. Molemmissa kaupungeissa on kyse yhtä laajalle maantieteelliselle alueelle levittäytyneestä, samansuuruisesta ilmiöstä, mutta aluetilastoissa kyseinen ilmiö näyttäytyy kaupungissa A voimakkaampana kuin kaupungissa B, jossa aluerajat sijaitsevat ilmiön havainnoimisen kannalta epäedullisesti. Ruututarkastelulla tämänkaltainen virhetulkinta voidaan välttää, kun tarkasteltavan ilmiön alueellista esiintyvyyttä päästään tutkimaan hallinnollisista aluerajoista riippumattomalla paikkatietoaineistolla.

Kuva 3.1. Aluerajojen vaikutus tutkittavan ilmiön havaitsemiseen (Cowgill & Cowgill 1951: 825–826 ja Vilka 2011: 68 mukailen)

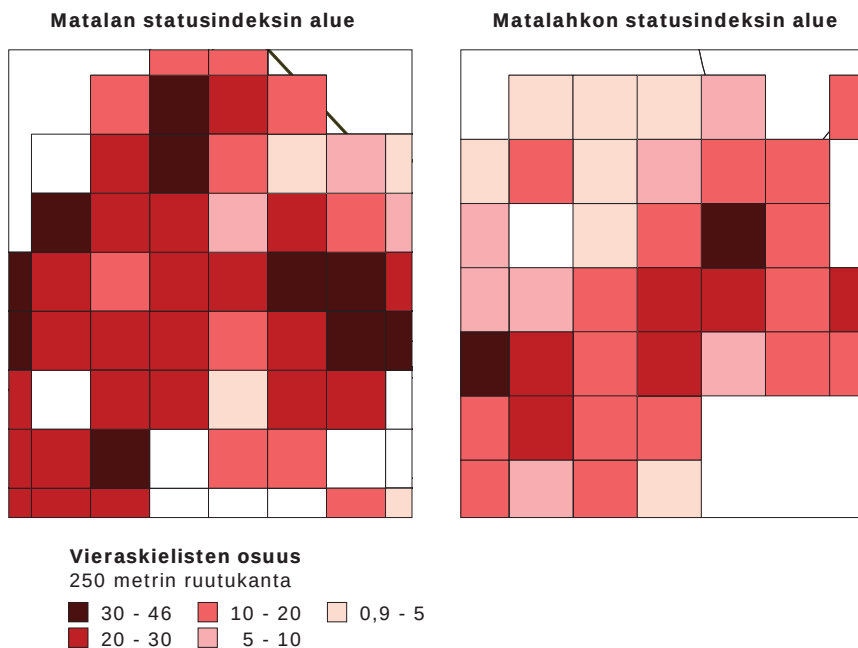
Osa-alue-tilastoinnin kanssa ainoa poikkileikkausvuodeltaan ja muuttujaominaisuuksiltaan täsmälleen yhtenevä aineisto saatiin laskettua ruututarkkuudella vieraskielisten osuuksista. Ruututarkastelu tehtiin Helsingistä poikkileikkausajankohtana 1.12.2012.

Tulokset osoittavat, että vieraskielisten osuudessa on havaittavissa suhteellisen suurta asuinalueiden sisäistä vaihtelua. Osa-alue-tilastoissa näkyvä vieraskielisten osuus peittää siis alleen keskenään erilaisia kortteleita, joista osassa vieraskielisten osuus voi nousta selvästi osa-alueen keskitasoa korkeammalle ja osassa jäädä hyvinkin matalalle. Samanaikaisesti tarkastelu paljastaa kuitenkin myös päinvastaista kehitystä. Osalla alueista on

havaittavissa selkeitä korkeampia vieraskielisten osuuksia saavien ruutujen muodostamia ryppäitä, jotka levittäytyvät paikoin osa-alue rajojen yli. Tämä vahvistaa oletuksemme siitä, etteivät alueelliset ilmiöt, kuten korttelittainen väestörakenne, välttämättä noudata hallinnollisia alue rajoja (vrt. kuva 3.1.).

Kun ruututarkastelun tuloksia verrataan edellisessä luvussa esitetyn statusindeksiluokituksen (Berliinin kaupungin mallia mukaileva luokitus) tuottamaan aluejakoon, saadaan varsin mielenkiintoinen tulos. Statusindeksiluokituksessa matalan statusindeksin ryhmään kuuluvilla alueilla osa-alueiden sisäinen alueellinen vaihtelu on lähes kautta linjan muita alueita vähäisempää ja vieraskielisten osuudet nousevat useissa kortteleissa seudun keskitasoa korkeammalle (Kuva 3.2, vasen kuva). Näillä alueilla ei siis voi enää puhua yksinomaan vieraskielisten korttelikohtaisista keskittymistä vaan pikemminkin useamman korttelin muodostamista ryppäistä, jotka kattavat varsin suuren osan osa-alueesta ja ulottuvat paikoin osa-alue rajojen yli. Statusindeksiluokituksessa matalahkon statusindeksin ryhmään kuuluvilla alueilla osa-alueiden sisäinen vaihtelu on sen sijaan suurempaa ja samalla alueiden sisäinen mosaikki matalan statusindeksin alueita kirjavampaa (Kuva 3.2, oikea kuva).

Kuva 3.2. Esimerkki vieraskielisten osuuden alueellisesta vaihtelusta osa-alueiden sisällä kahdella eri alueella, joista toinen kuuluu Berliini kaupungin mallia mukailevassa statusindeksiluokituksessa matalan statusindeksin luokkaan (vasen) ja toinen matalahkon statusindeksin luokkaan (oikea)

(Aineisto: Helsingin rakennustasoinen väestö).

Samankaltainen ruututarkastelu tehtiin myös muilla tarkastelluilla eriytymisen ulottuvuuksilla (koulutus, tulot ja työttömyys) tilastokeskuksen vuoden 2011 ruutuaineistolla. Näillä ulottuvuuksilla ruutuaineiston muuttujien ikärajaukset ja tarkasteluajankohta kuitenkin poikkesivat osa-alueiden tilastoista. Näin ollen eri aluetasoilla tehtyjen analyysien tuloksia ei voitu suoraan verrata toisiinsa. Ruutuaineiston tiedot ovat poikkileikkausajankohdalta 31.12.2010. Lisäksi niissä tarkastelu kohdistuu kaikkiin yli 18 vuotta täyttäneisiin, kun osa-alueiden tarkasteluissa käytettiin pitkälti työikäistä aikuisväestöä (25–64-vuotiaat).

Tulokset osoittavat, että myös työttömyyden suhteen osa-alueiden sisäinen vaihtelu on paikoin varsin suurta. Koulutuksen ja osin myös tulotason suhteen alueet näyttäytyvät sen sijaan tasarakenteisempina eli osa-alueiden sisäinen mosaiikki on vähäisempää. Selkeimmin tämä näkyy korkeakoulutettujen osuutta tarkasteltaessa.

Ruututarkastelut osoittavat, että aluerajoilla voi olla selkeää vaikutusta tulosten tulkinnaan. Ensinnäkin, osa-alueiden sisäinen vaihtelu voi olla suurta, jolloin alueen keskiluku ei välttämättä kuvaa kovin tarkkaan alueen eri osien kehitystä, alueen sisäistä mosaiikkia. Toiseksi hallinnolliset aluejaot voivat sijoittua tarkasteltavan ilmiön mittaamisen kannalta epäedullisesti, jolloin ilmiön koko laajuus voi jäädä huomaamatta. Tämänkaltaista kuvassa 3.1. esitettyä tilannetta ei kuitenkaan noussut esille pääkaupunkiseudun ruututarkasteluissa kovin merkittävässä määrin. Vieraskielisten osuudessa on havaittavissa jonkin verran osa-alueiden aluerajat ylittävää alueellista ryöstymistä. Muilla muuttujilla alueiden sisäinen vaihtelu oli joko tasaisempaa, tai viereisten alueiden rakenne muistutti enemmän toisiaan.

3.2. Alueellisen eriytymisen yhteistarkastelu pääkomponenttianalyysiä hyödyntäen: Yksi vai monta mittaria?

Toinen tapa tiivistää yksittäisten alueellista eriytymistä kuvaavien muuttujien tuloksia on tarkastella eriytymisen alueellista rakennetta pääkomponenttianalyysin avulla. Kun väestön sosioekonomista ja etnistä rakennetta kuvaavia muuttujia tarkastellaan alueittain, havaitaan että alueellinen kuva on useimpien muuttujien kohdalla varsin samankaltainen. Samat alueet erottuvat vahvimmin ja heikoimmin pärjäävinä alueina eri mittareilla. Yksittäisten muuttujien väliset korrelaatiot ovat myös kohtuullisen vahvoja (Taulukko 3.3.). Esimerkiksi vieraskielisten osuuden ja tulotason välillä on negatiivinen korrelaatio, joka on suuruudeltaan 0,47 ja tilastollisesti erittäin merkitsevä. Muiden muuttujien väliset korrelaatiot ovat vielä tätäkin vahvempia ja kaikki tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Taulukko 3.3. Alueellista eriytymistä kuvaavien muuttujien väliset korrelaatiot

	Vieraskielisten osuus	Työttömyysaste (25-64-vuotiaat)	Keskitulot 15 vuotta täyttäneitä kohden	Vain perusasteen suorittaneiden osuus kantaväestöstä (25-64-vuotiaat)
Vieraskielisten osuus	1	0,77	-0,47	0,55
Työttömyysaste (25-64-vuotiaat)	0,77	1	-0,55	0,77
Keskitulot 15 vuotta täyttäneitä kohden	-0,47	-0,55	1	-0,60
Vain perusasteen suorittaneiden osuus kantaväestöstä (25-64-vuotiaat)	0,55	0,77	-0,60	1

Kun muuttujat ovat näinkin vahvasti korreloituneita, herää kysymys siitä, onko asuinalueiden eriytymisessä kysymys oikeastaan varsin yksiulotteisesta ilmiöstä. Toisin sanoen, mittaavatko eriytymisen eri mittarit itse asiassa samaa asiaa? Eräs tapa koetella aineistoa tässä suhteessa on pääkomponenttianalyysi, jonka tuottama tulos osoittaa, kuinka hyvin käytetty muuttujajoukko voidaan pelkistää vähäisempään määrään muuttujia.

Laatikko 3.3. Pääkomponenttianalyysi

Pääkomponenttianalyysin avulla pyritään pelkistämään aineiston informaatiota. Tämä tapahtuu siten, että aineistosta pyritään löytämään sellaisia muuttujien välisiä yhdistelmiä, jotka mahdollisimman hyvin selittäisivät alkuperäisten muuttujien vaihtelua ja joiden avulla voitaisiin samalla yhdistää muuttujia muutamaksi uudeksi muuttujaksi. Näin muuttujien määrä vähenee alkuperäiseen määrään nähden.

Lähdemme tarkastelussamme liikkeelle jo aiemmissa luvuissa käytetyistä neljästä eriytymisen ulottuvuudesta, joita ovat vieraskielisten osuus asukkaista, valtionveronalaiset tulot yli 15 vuotta täyttäneitä kohden, 25-64-vuotiaiden työttömyysaste ja vain peruskoulun suorittaneiden osuus aikuisikäisestä (25-64-vuotiaat) kantaväestöstä. Pääkomponenttianalyysin tuloksena syntyvät faktorit ovat siis tässä uusia, alkuperäisiä muuttujia korvaavia muuttujia. Maksimimäärä faktoreita on sama kuin alkuperäisten muuttujien määrä eli tässä tapauksessa neljä.

Pääkomponenttianalyysin tulokset osoittavat, että pääkaupunkiseudun asuinalueiden koulutus- ja tulotasossa, työttömyydessä sekä vieraskielisten osuudessa havaittava alueellinen rakenne on niin samankaltainen, että analyysin tuottama ensimmäinen faktori kykenee selittämään alkuperäisten muuttujien alueellisesta vaihtelusta liki kol-

me neljäsosaa (72 %). Toinen faktori selittää noin 14 prosenttia alueellisesta vaihtelusta, kolmas runsaat 10 prosenttia ja neljäs loput eli vajaan 4 prosenttia (Taulukko 3.4.).

Taulukko 3.4. Faktoreiden selitysosuudet

	Faktorin selittämä osuus	Kumulatiivinen selitysosuus
F1	0,7164	0,7164
F2	0,1449	0,8613
F3	0,1002	0,9615
F4	0,0385	1,0000

Voidaan siis ajatella, että ensimmäinen faktori tiivistää jo yksinään varsin hyvin pääkaupunkiseudun sosioekonomisessa ja etnisessä rakenteessa havaittavaa alueellista vaihtelua. Kun tämän faktorin tuottamia pistelukuja verrataan edellisessä luvussa testattuun Berliinin kaupungin mallia soveltaneeseen statusindeksiluokitteluun, havaitaan, että molemmat tiivistämisen tavat tuottavat hyvin samankaltaisen kuvan pääkaupunkiseudun alueellisesta eriytymisestä (Kuva 3.3.). Molemmissa tarkasteltavissa matalimman statuksen alueet löytyvät Itä- ja Koillis-Helsingistä sekä Vantaan alueista samalla suunnalla, pääradan ja Martinlaakson radan varren lähiöistä, muutamista Keskisen Helsingin alueista sekä yksittäisistä lähiöalueista eri puolella Espoota. Alueet ovat Keskisen Helsingin alueita lukuun ottamatta Helsingin keskustan ulkopuolella ja ne ovat kaikki kerrostalopainotteisia. Espoossa matalimman statuksen alueita on selvästi vähemmän kuin Helsingissä ja Vantaalla. Tulokset ovat siis varsin samankaltaisia luvussa 2 esiteltyjen yksittäisten eriytymisen ulottuvuuksien piirtämän alueellisen kuvan kanssa. Idän ja koillisen suunta on selkeästi lännestä ja rannikkovyöhykkeestä erottuva.

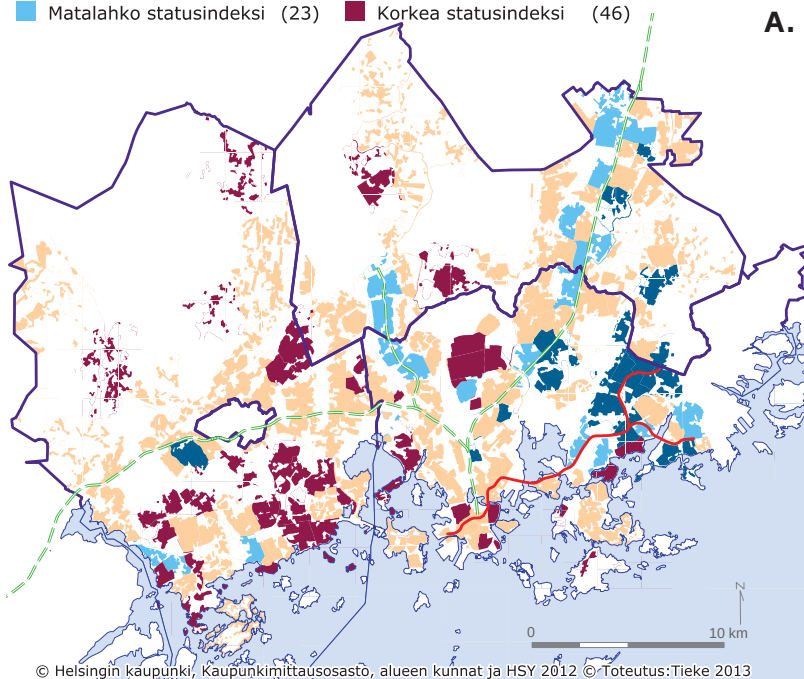
Seuraavassa alaluvussa käytämme pääkomponenttianalyysin tuottaman ensimmäisen faktorin pistelukuja asuinalueiden sosioekonomista statusta kuvaavana indeksinä selvittääksemme, kuinka suuri osa sosioekonomisen ja etnisen eriytymisen alueellisesta vaihtelusta on selitettävissä asuinalueiden sijainnilla ja asuntokannan rakenteella.

Kuva 3.3. Pääkaupunkiseudun alueellisen eriytymisen rakenne tiivistettynä yhteen indeksiin: a) Berliinin kaupungin mallia soveltava statusindeksiluokitus; b) pääkomponenttianalyysin tuottama sosioekonomisen eriytymisen indeksi

Statusindeksiluokka, Berliinin mallia mukaillen

■ Matala statusindeksi (22)	■ Keskitaso (135)
■ Matalahko statusindeksi (23)	■ Korkea statusindeksi (46)

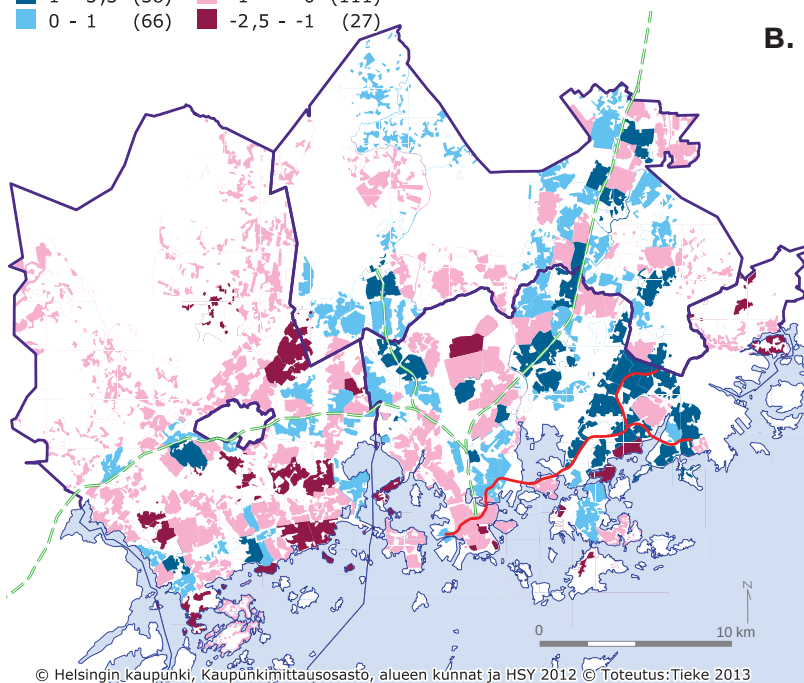
A.

Sosioekonomisen eriytymisen indeksi, Pääkomponenttianalyysin pohjalta

■ 1 - 3,3 (38)	■ -1 - 0 (111)
■ 0 - 1 (66)	■ -2,5 - -1 (27)

B.

(Aineisto: Helsingin seudun aluesarjat).

3.3. Asuntokannan ja sijainnin rooli alueellisessa eriytymisessä: Ovatko alueelliset erot betoniin valettuja?

Kaupunkialueen asuntomarkkinat tuottavat useiden eri mekanismien kautta asuin-alueiden sosioekonomista ja etnistä eriytymistä (Cheshire 2007). Samankaltaisuus voi joskus vetää väestöä puoleensa, ja taas jotkut väestörakenteen piirteet voivat aiheuttaa välttelyä. Sijaintitekijät, siis saavutettavuus ja asuinympäristön laatu, kapitalisoituvat asuntojen hintoihin, mikä rajoittaa valinnanmahdollisuuksia ostajien maksukyvyyn mukaan. Kunnat voivat myös pohjata kaavoitus- ja asuntopoliittiset ratkaisunsa erilaisille tavoitteille ja periaatteille.

Eräs konkreettinen asukaskoostumusta ohjaava tekijä on asuntokannan rakenne. Osa asuntokannasta on yhteiskunnan ohjauksella suunnattu vähävaraisemmille asukkaille. Keskustaetäisyydellä on myös selvä vaikutus asuntojen hintoihin siten, että asuntojen neliöhinnat ovat tyypillisesti korkeampia lähempänä keskustaa. Pientalo-asunnot puolestaan ovat yleensä arvokkaampia kuin saman alueen kerrostaloasunnot. Kaikki nämä tekijät osaltaan ohjaavat asukkaiden sijoittumista alueille ja niiden asuntokantaan varallisuuden mukaan.

Tarkastelemme seuraavassa, missä määrin pääkaupunkiseudun asuinalueiden sosioekonomisen ja etnisen rakenteen erot selittyvät alueiden asuntokannan ja sijainnin eroilla. Regressiomallissa selitämme edellisen luvun pääkomponenttianalyysin tuottaman ensimmäisen faktorin alueittaisia pistelukuja (sosioekonomisen statuksen indeksinä) alueiden sijainnilla ja asuntokannan ominaisuuksilla. Asuntokantaa kuvaavia muuttujia tarkastelussamme ovat ARA -vuokra-asuntojen ja kerrostaloasuntojen osuudet alueen asuntokannasta. Sijaintia kuvaavia muuttujia puolestaan ovat etäisyys Helsingin keskustasta ja kunta (Espoota ja Vantaata verrataan Helsinkiin).

Regressiomallin tulokset osoittavat, että sijaintikunnalla, keskustaetäisyydellä ja asuntokannan rakenteella voidaan selittää varsin suuri osa alueiden sosioekonomista statusta kuvaavan indeksin (pääkomponenttianalyysin tuottamat pisteluvut) vaihtelusta. Asuntokannan rakenne, eli kerrostaloasuntojen osuus ja ARA -vuokra-asuntojen osuus, selittää noin 51 % sosioekonomisen statuksen vaihtelusta alueiden välillä. Sekä kerrostaloasuntojen että ARA -vuokra-asuntojen korkeampi osuus yhdistyvät matalampaan sosioekonomiseen statukseen (Taulukko 3.5.). Keskustaetäisyyden kasvu laskee alueen sosioekonomista statusta ja sen lisääminen malliin nostaa selitysasteen 61 prosenttiin. Täyden mallin selitysaste, kun siis vielä sijaintikunta lisätään malliin mukaan, nousee 68 prosentin tasolle (adj-R²). Alueen sijainti Espoossa näkyy, muut edellä mainitut tekijät vakioiden, korkeampana sosioekonomisena statuksena Helsinkiin ja Vantaaseen verrattuna. Kuntaa kuvaavien muuttujien (alue sijaitsee Espoossa, alue sijaitsee Vantaalla) kohdalla vertailukohtana on siis Helsinki. Mallissa käytettyjen muuttujien välillä ei vaikuta olevan ongelmallista korrelaatiota. Tulokset osoittavat, että asuntokannan rakenteella ja sijainnilla on selvää vaikutusta alueiden sosioekonomiseen ja etniseen rakenteeseen myös pääkaupunkiseudulla, mutta ne eivät kuitenkaan selitä kaikkea.

Taulukko 3.5. Alueiden sosioekonomista statusta kuvaavan indeksin (pääkomponenttianalyysin tuottamat pisteluvut) selittäminen asuntokannan rakenteella ja alueen sijainnilla

	Malli 1		Malli 2		Malli 3	
	Kerroin-estimaatti	Tilastollinen merkitsevyys	Kerroin-estimaatti	Tilastollinen merkitsevyys	Kerroin-estimaatti	Tilastollinen merkitsevyys
Vakiotermi	1.00	<0,0001	2,177	<0,0001	2,036	<0,0001
Kerrostaloasuntojen osuus alueen asuntokannasta	- 0,007	<0,0001	-0,015	<0,0001	-0,013	<0,0001
ARA -asuntojen osuus alueen asuntokannasta	- 0,033	<0,0001	-0,027	<0,0001	-0,027	<0,0001
Alueen etäisyys (km) Rautatientorilta			-0,075	<0,0001	-0,089	<0,0001
Alue sijaitsee Helsingissä					ref.	
Alue sijaitsee Espoossa					0,608	<0,0001
Alue sijaitsee Vantaalla					0,068	0,621
Selitysaste	0,51		0,61		0,68	

Tämän ja edellisen luvun tarkastelut osoittavat, että sekä yksittäisten muuttujien (koulutus, tulot, työttömyys ja vieraskielisten osuus) että kahden erilaisen tiivistämistavan (Berliinin mallia soveltava statusindeksi ja pääkomponenttianalyysi) tulokset tuottavat pääkaupunkiseudun sosioekonomisesta rakenteesta hyvin yhteneväisen kuvan. Karttaesityksissä yksittäisten alueiden asemat vaihtelevat hieman, mutta 'suuri kuva' pääkaupunkiseudun rakenteesta säilyy tarkastelusta toiseen. Regressiomallin tulos osoittaa, että tämä rakenne selittyy pitkälti asuntokannan ominaisuuksilla. Alueelliset sosiaaliset erot ovat tässä mielessä todella betoniin valettuja. Asuntorakentaminen voi muuttaa alueellista rakennetta hitaasti, mutta usein vain hitaasti. Pääkaupunkiseudun vuotuinen asuntorakentaminen vastaa noin prosenttia olemassa olevasta asuntokannasta ja se jatkaa usein pääosin olemassa olevaa rakennetta kaavoituksen ja maanomistuksen ohjaamana. Yksittäisellä alueella muutos voi tietysti olla nopeampaa, jos asuntorakentaminen muuttaa alueen väestörakennetta merkittävästi esimerkiksi tilanteissa, joissa olemassa olevaa asuntokantaa on alueella vähän. Muuttoliikkeen rakenteilla voi olla vaikutusta myös vanhempien alueiden sosioekonomisen ja etnisen rakenteen kehitykseen.

4. YHTEENVETO PÄÄKAUPUNKISEUDUN ALUEELLISEN ERIYTYMISEN TULOKSISTA

4.1. Keskeisimmät tulokset

Olemme tässä raportissa tarkastelleet pääkaupunkiseudun alueellista eriytymistä ja asuinalueiden suhteellisen aseman muutoksia ensin väestön sosioekonomista ja etnistä rakennetta kuvaavien yksittäisten muuttujien avulla (luku 2) ja tämän jälkeen testanneet kahta erilaista tapaa tiivistää yksittäisten muuttujien tuloksia yhdeksi alueiden sosioekonomista statusta kuvaavaksi indeksiksi (luku 3). Lisäksi olemme selvittäneet alueiden sosioekonomisessa statuksessa havaittavan alueellisen vaihtelun yhteyttä asuntokannan rakenteisiin ja asuinalueen sijaintiin (luku 3).

Tarkastelun tulokset voi tiivistää neljään keskeiseen tutkimustulokseen. **Ensinnäkin**, luvun 2 tulokset osoittavat, että erot alueiden asukasrakenteessa ovat tarkasteluilla alueellisen eriytymisen ulottuvuuksilla varsin selkeitä. Esimerkiksi yli 15 vuotta täyttäneiden asukkaiden valtionveronalaiset tulot ovat korkeimman tulotason alueilla (ylin kymmenys) keskimäärin kolminkertaiset matalimman tulotason alueisiin (alin kymmenys) nähden. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneen kantaväestön osuuksissa ero korkeimman ja matalimman koulutustason alueiden välillä on noin kuusinkertainen ja vain perusasteen tutkinnon suorittaneissa yli nelinkertainen. Myös työttömyysasteissa ja vieraskielisten osuuksissa erot korkeimpien ja matalimpien osuuksien alueiden välillä (ylin ja alin kymmenys) ovat suuria. Työttömyysasteen erot ovat viisinkertaiset ja vieraskielisen väestön ja vieraskielisten lasten osuuksissa ylimmän ja alimman kymmenyksen väliset erot ovat keskimäärin peräti 9- ja 26-kertaiset. Äärevimmillään erot ovatkin juuri vieraskielisten lasten osuuksissa. Yli puolella seudun alueista alle yksi kymmenestä lapsesta on vieraskielinen. Toisen ääripään muodostavat alueet, joiden lapsista ja nuorista enemmän kuin joka kolmas puhuu äidinkielenään muita kieliä kuin suomea, ruotsia tai saamea. Tämänkaltaisia alueita on seudulla noin kymmenkunta.

Toiseksi, pääkomponenttianalyysi sekä kaikki kartta- ja korrelaatiotarkastelut tulotason, koulutustason, työttömyyden ja vieraskielisten osuuden alueellisesta vaihtelusta osoittavat, että kaikkien tarkastelemiemme eriytymisen ulottuvuuksien alueellinen rakenne piirtyy hyvin samankaltaisena. Erityisesti niin sanottu aluehierarkian heikoin kärki paikantuu kullakin ulottuvuudella lähes samoilta alueille. Myös kuntien väliset erot näkyvät suhteellisen selkeinä. Espoo profiloituu Helsinkiä ja Vantaata hyväosaisempana. Espoon asuinalueet näyttävät seudullisessa tarkastelussa yleisesti ottaen keski- tai korkeatuloisina, korkeasti koulutettuina, matalamman työttömyyden alueina. Vantaan alueet profiloituvat keskituloisina, mutta Helsinkiä ja Espoota matalamman koulutustason alueina. Helsingissä puolestaan molemmat ääripäät ovat

kullakin muuttujalla Espoota ja Vantaata selkeämmin esillä. Vieraskielisten osuuden suhteen kuntien väliset erot ovat muita muuttujia pienempiä.

Kolmanneksi, alueelliset erot tulo- ja koulutustasossa (alueiden keskitulot ja korkeakoulutettujen osuus) sekä etnisessä rakenteessa (vieraskielisten osuus ja vieraskielisten lasten osuus) ovat tarkastelujakson aikana hieman kasvaneet. Tämä siitäkin huolimatta, että esimerkiksi tulotaso ja korkeasti koulutettujen osuus ovat kasvaneet lähes kaikilla seudun alueilla. Erojen kasvu yleisestä tulo- ja koulutustason noususta huolimatta johtuu siitä, että muutoksen tahti on ollut – euromääräisesti ja prosenttisyksiköissä mitaten – nopeinta korkean lähtötason omaavilla alueilla. Tämä on kasvattanut heikoimmin ja vahvimmin pärjäävien alueiden välistä eroa. Alueiden suhteellinen asema – eli alueiden keskinäinen hierarkia – ei siten ole merkittävästi muuttunut. Heikoimmat alueet ovat säilyneet sosioekonomisilla mittareilla tarkasteltuna heikoimpina ja aluehierarkiassa korkeimmalle sijoittuvat alueet puolestaan vahvimmina. Seudulla on kuitenkin havaittavissa merkkejä yksittäisten alueiden suhteellisen aseman heikentymisestä. Suurin osa näistä alueista paikantuu seudun itäisiin ja koillisiin osiin vanhoille lähiöalueille tai niiden vieressä sijaitseville 1990-luvun kuluessa rakentuneille alueille.

Neljänneksi, alueiden suhteellisen aseman pysyvyys näyttää selittyvän pitkälti asuntokannan rakenteissa havaittavilla eroilla ja asuinalueiden sijainnilla. Lähes kaksi kolmasosaa (68 %) asuinalueiden sosioekonomisen ja etnisen rakenteen alueellisesta vaihtelusta voidaan selittää ARA-vuokra-asuntojen ja kerrostaloasuntojen alueellisella osuudella, keskustaetäisyydellä ja sijaintikunnalla. Pelkkä asuntokannan rakenne selittää noin puolet (51 %) alueellisesta vaihtelusta. Selkeimmin suhteellista asemaansa yksittäisillä eriytymisen ulottuvuuksilla kohentaneet alueet ovatkin tyypillisimmin sellaisia alueita, joiden asuntokantarakenteessa on tapahtunut tarkastelujaksomme aikana muutoksia runsaan asuntorakentamisen seurauksena.

Tulokset siis osoittavat, että asuinalueiden sosioekonominen ja etninen eriytymisen näkyvät pääkaupunkiseudulla suhteellisen selkeänä, ja osin voimistuneena, vaikkakin edelleen kansainvälisiin suurkaupunkeihin verrattuna maltillisempana. Kaikki käyttämämme tarkastelutavat (yksittäisten eriytymisen ulottuvuuksien tarkastelut sekä erilaiset tulosten tiivistämisen tavat) tuottavat eriytymisen alueellisesta rakenteesta ja kehityksestä varsin samankaltaisen kuvan.

4.2. Huono-osaisuuden riskiä kuvaavat mittarit

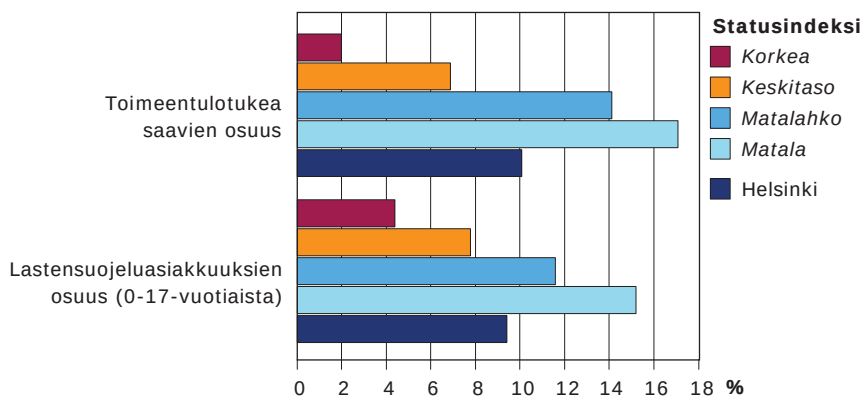
Alueellista eriytymistä tutkitaan tyypillisesti väestön sosioekonomisessa ja etnisessä rakenteessa havaittavien erojen näkökulmista, kuten olemme tässäkin raportissa tehneet. Voidaan kuitenkin kysyä, missä määrin tarkastelemamme eriytymisen ulottuvuudet – tulo- ja koulutustaso, työttömyysaste sekä vieraskielisten osuus – tavoittavat olennaisimman erityisesti huono-osaisuuden alueellisesta vaihtelusta. Huono-osaisuuden alueellista kasautumista pidetään yleensä lähtökohtaisesti kielteisenä kehityssuuntana, jonka etenemistä on pyritty seuraamaan ja esimerkiksi Helsingissä politiikan keinoin välttämään.

Tulostemme tarkentamiseksi ja huono-osaisuudessa havaittavien alueellisten erojen selventämiseksi testasimme joitakin syrjäytymisen riskiä tarkemmin mittaavia indikaattoreita ja tarkastelimme niiden tuottamaa kuvaa seudun alueellisista eroista. Tämänkaltaisiksi mittareiksi valikoituivat alueelliset tilastot toimeentulotukea saavien osuudesta, pitkäaikaistyöttömyydestä, lastensuojeluasiakkuuksien osuuksista sekä nuorisotyöttömyydestä ja niin sanotusta nuorisopudokkuusriskistä. Nuorisopudokkuusriski laskettiin 15–24-vuotiaiden työttömien ja työvoiman ulkopuolella kategoriassa ”muu” – eli eivät ole töissä, työttömänä, eivät opiskele, eivätkä ole armeijassa, vanhempainvapaalla tai eläkkeellä – olevien nuorten osuutena ikäryhmästä.

Koska tarkkoja tilastotietoja valitsemistamme muuttujista ei ollut saatavilla Espoosta tai Vantaalta, jouduttiin tarkastelu rajaamaan tässä kohden pelkästään Helsinkiin. Tarkastelu tehtiin yhdistämällä tilastot toimeentulotuen osuuksista, lastensuojeluasiakkuuksista, pitkäaikaistyöttömistä, nuorisotyöttömyydestä ja nuorisopudokkuusriskistä luvussa 3.1. esitelyyn statusindeksiluokitukseen (Berliinin kaupungin mallia soveltava asuinalueiden statusluokittelu). Tämä mahdollisti huono-osaisuuden riskissä havaittavan alueellisen vaihtelun tarkastelun ilman yksittäisten alueiden paikantumista.

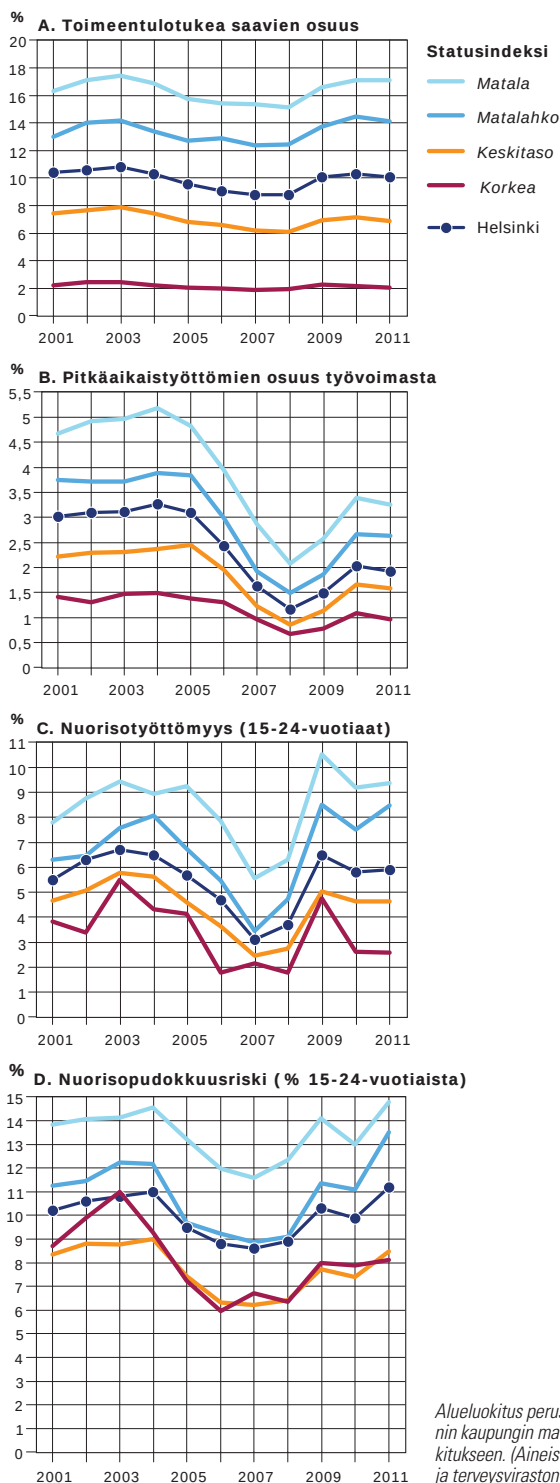
Tulokset osoittavat, että yllä kuvaamamme erot alueiden tulo- ja koulutustasossa, työttömyysasteissa ja vieraskielisten osuuksissa näkyvät alueellisina eroina myös huono-osaisuuden riskiä tarkemmin kuvaavissa indikaattoreissa. Asuinalueiden välisillä sosioekonomisilla ja etnisillä eroilla näyttää siis olevan väliä huono-osaisuuden alueellisen kasautumisen näkökulmasta. Esimerkiksi toimeentulotukea saavien sekä lastensuojeluasiakkuuksien keskimääräiset osuudet ovat huomattavasti muuta kaupunkia suurempia niillä alueilla, jotka sijoittuvat Berliinin kaupungin mallia mukalevassa statusindeksiluokittelussa matalan tai matalahkon statusindeksin luokkiin (Kuva 4.1.; liitetaulukko 4.1.).

Kuva 4.1. Lastensuojeluasiakkaiden osuus 0–17-vuotiaista ja toimeentulotukea saavien osuus väestöstä aluetyypeittäin Helsingissä vuodenvaihteessa 2011/2012

Alueluokitus perustuu luvussa 3.1. esitettyyn Berliinin kaupungin mallia mukailevaan statusindeksiluokitukseen. (Aineisto: Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden tilastot).

Kuva 4.2. Toimeentulotukea saavien osuudessa (a), pitkäaikaistyöttömien osuudessa työvoimasta (25–64-vuotiaat) (b), nuorisotyöttömyydessä (15–24-vuotiaat) (c), ja nuorisopudokkuusriskissä (15–24-vuotiaat) (d) havaittava vuosittainen vaihtelu Helsingissä aluetyypeittäin

Alueluokitus perustuu luvussa 3.1. esitettyyn Berliinin kaupungin mallia mukailevaan statusindeksiluokitukseen. (Aineisto: Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysviraston tilastot; Tilastokeskus).

Myös nuorisotyöttömyydessä ja nuorisopudokkuusriskissä havaittavat alueelliset erot ovat suuria. Erot matalimman ja korkeimman statusindeksin luokkaan kuuluvien alueiden välillä ovat myös näissä muuttujissa hieman voimistuneet vuosina 2002–2012 (Kuva 4.2.c ja 4.2.d). Lastensuojeluasiakkuuksista vuosittaista tietoa ei ollut saatavilla. Toimeentulotukea saavien osuudessa alueiden väliset selkeät erot näyttävät sen sijaan varsin vakiintuneilta ja osuudet ovat vaihdelleet kaikissa statusindeksiluokissa suunnilleen samassa tahdissa taloussuhdanteiden mukaan (Kuva 4.2.a). 25–64-vuotiaiden pitkäaikaistyöttömien osuudessa on puolestaan havaittavissa alueellisten erojen kasvumista (Kuva 4.2.b). Erot statusindeksiluokkien välillä ovat kuitenkin myös tässä muuttujassa edelleen selkeitä.

Aluetilastoihin pohjautuvien indikaattoreiden lisäksi testasimme myös yhtä asukkaiden omakohtaisiin kokemuksiin perustuvaa mittaria. Tämä oli mahdollista yhdistämällä tietokeskuksessa useana vuotena kerätyn turvallisuuskyselyn (ks. Laihin ja Tuominen 2013) tuloksia Berliinin kaupungin mallia soveltavan statusindeksiluokittelun tuottamiin alueluokkiin Helsingin osalta.

Tulokset osoittavat, että erot alueiden sosioekonomisessa ja etnisessä rakenteessa ovat, tavalla tai toisella, yhteydessä asukkaiden turvattomuuskokemuksiin. Neljännes sekä matalan että matalahkon statusindeksin luokkaan kuuluvilla alueilla asuneista kyselyyn vastanneista henkilöistä raportoi kokevansa olonsa turvattomaksi kävellessään asuinalueellaan yksin myöhään perjantai- ja lauantai-iltoina. Osuus on yli kolminkertainen korkean statusindeksin luokkaan kuuluvilla alueilla asuviin vastaajiin verrattuna (Taulukko 4.1.). Erot ovat lähes samansuuruisia väkivaltaa omalla asuinalueellaan nähneiden osuuksissa. Noin kolmannes matalaan ja matalahkoon statusindeksiluokkaan kuuluvilla alueilla asuvista vastaajista raportoi nähneensä tappelun tai pahoinpitelyn omalla asuinalueellaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Korkean statusindeksin luokkaan kuuluvilla alueilla asuvista näin vastasi vain joka kymmenes vastaajista. Turvattomuuskokemusten alueelliset erot näyttävät siis tuottavan, asuinalueiden sosioekonomisen statuksen mukaisesti tarkasteltuna, varsin samankaltaisen kuvan Helsingin alueellisista eroista muiden tässä luvussa kuvattujen huono-osaisuuden riskiä tarkemmin kuvaavien indikaattoreiden kanssa (ks. myös Kempainen ym. 2014).

Taulukko 4.1. Turvattomuuskokemuksissa ja väkivallan näkemisessä havaitut alueelliset erot Helsingissä aluetyypeittäin

Alueen status	Turvattomuutta kokevien osuus %	Väkivaltaa nähneiden osuus %	N
Matala statusindeksi	25,3	34,6	506
Matalahko statusindeksi	25,4	32,3	467
Keskitason statusindeksi	13,6	21,8	1 996
Korkea statusindeksi	7,4	11,2	436
Kaikki vastaajat	16	23,5	3 405

Alueluokitus perustuu luvussa 3.1. esitettyyn Berliinin kaupungin mallia mukailevaan statusindeksiluokitukseen. (Aineisto: Helsingin kaupungin tietokeskuksen turvallisuuskyselyn aineisto vuodelta 2012).

Olemme käyttäneet esittelemiämme huono-osaisuuden riskiä kuvaavia indikaattoreita tässä luvussa kokeilumielessä täydentääksemme alueellisen eriytymisen pääulottuvuuksien perusteella syntynyttä kuvaa pääkaupunkiseudun – ja tässä luvussa Helsingin – alueellisista eroista ja niiden merkityksistä. Tulokset osoittavat, että seudun nykyisellä eriytymiskehityksellä on väliä syrjäytymisen ja huono-osaisuuden riskien alueellisen kasautumisen näkökulmasta. Vaikka tarkastelut kohdistuivat tällä kertaa yksinomaan Helsinkiin, on oletettavissa, että tulokset olisivat olleet samankaltaisia koko pääkaupunkiseutua koskevissa tarkasteluissa. Jatkotutkimuksia varten olisikin syytä pohtia, miten tilastointia huono-osaisuuden riskeistä voisi seudulla parantaa ja yhdenmukaistaa sekä millä indikaattoreilla huono-osaisuuden alueellista kasautumista voitaisiin parhaiten seurata.

5. KESKUSTELUA

Kaupunkisuunnittelun keskeisenä lähtökohtana on Helsingissä koko sotien jälkeisen ajan ollut sosiaalisten erojen kaventaminen kaupunginosien välillä. Käytännössä tämä on tarkoittanut pyrkimystä sosiaalisesti sekoittuneeseen asukasrakenteeseen. Asuntotuotannon hallintasuhdejakauma on ollut keskeinen säätelyn kohde ja kaupungin laaja maanomistus keskeinen työväline tämän tavoitteen edistämiseksi. Sosioekonomiset erot asuinalueiden välillä tasoittuivat aina 1990-luvun alun lamaan asti (esim. Lankinen 1997). 1990-luvun alun laman jälkeinen aika on tuonut mukanaan muutoksia tulonjakoon, alueelliseen työllisyyskehitykseen ja väestön etniseen rakenteeseen.

Vaikka Helsingin seudun työllisyys onkin valtakunnallisesti tarkasteltuna kehittynyt hyvin, näkyvät talouden rakennemuutoksen vaikutukset myös tällä seudulla. Työssäkäyvillekin esiintyy toimeentulo-ongelmia, muun muassa asuntojen kalleuden ja yksinhuoltajatalouksien osuuden kasvun takia. Koulutetuimman työvoiman osalta työllisyys ja palkkakehitys ovat olleet suotuisampia (Vartiainen & Soininvaara 2013). Vaille jatkokoulutusta jääneiden osalta tilanne sen sijaan on työllisyyden ja toimeentulon suhteen paljon vaikeampi. Tällä on vaikutuksensa myös Helsingin seudun sosioekonomiseen rakenteeseen. Asuntomarkkinoiden tarjoamat mahdollisuudet ovat vahvasti tulotasoon sidottuja. Ylipäättään seudun ongelmana voidaan pitää sitä, että asuntotuotanto ei ole pysynyt työmarkkinoiden luoman imun vauhdissa, mikä on nostanut asumiskustannuksia kauttaaltaan ja samalla vähentänyt muita kulutusmahdollisuuksia. Jo pidemmän aikaa kasvaneet alueiden väliset erot asuntohinnosta (osin myös vuokrissa, vaikkakin erot ovat pienempiä) ovat myös merkki asuinalueiden eriytymisestä.

Asuntokanta vaikuttaa keskeisellä tavalla alueen sosioekonomiseen ja etniseen rakenteeseen, kuten tuloksemme osoittavat. Osin syyt ovat varsin ilmeisiä. Keskustan läheisyys on arvostettua ja nostaa asuntojen hintoja. Siksi Helsingin keskustan läheisyys nostaa alueen sosioekonomista statusta selvästi. Samalla on kuitenkin huomattava, että Espoossa asuinalueiden sosioekonominen status on, keskustaetäisyys vakioiden, keskimäärin Helsingin ja Vantaan alueita korkeampi. Sijainnin ohella myös asuntokannan rakenteella on selkeä vaikutus alueen sosioekonomiseen rakenteeseen. Sen ohella, että sosiaalinen vuokra-asuntokanta on jo lähtökohtaisesti rajattu muun muassa tulojen perusteella pienempituloiselle väestönosalle, myös talotyyppillä on oma vaikutuksensa. Pientaloasunnoissa asuu tyypillisesti kotitalouksia, joiden sosioekonominen status on alueen kerrostaloasukkaita korkeampi. Koska alueiden sosioekonominen status vaikuttaa suhteellisen hitaasti muuttuvalta, on rakentamispäätöksillä keskeinen mutta vasta pidemmällä aikavälillä esille tuleva vaikutus seudun alueelliseen kehitykseen. Helsingin seudun voimakas väestönkasvu toisaalta merkitsee myös vilkasta uudisrakentamista, mikä avaa mahdollisuuksia vaikuttaa asuntokannan alueelliseen jakaumaan. Asuntokannan rakenne myös vaikuttaa muuttovilkkauteen. Korkea muuttovilkkaus puolestaan mahdollistaa nopeamman asukasrakenteen muutoksen.

Maahanmuuttajaväestön keskittyminen suurimpiin kaupunkeihin, erityisesti Helsingin seudun suurimpiin kaupunkeihin, on meillä nykyisessä laajuudessaan suhteel-

lisen uusi mutta nopeasti edennyt ilmiö. Väestöennusteiden mukaan maahanmuutto tulee edelleen jatkumaan merkittävänä tulevina vuosikymmeninä. Helsingin seudun väestöstä yhä suurempi osa tulee olemaan maahanmuuttajataustaisia samalla kun työikäisen kantaväestön määrä alkaa hiljalleen vähetä. Maahanmuuton kasvulla on oma vaikutuksensa pääkaupunkiseudun alueelliseen eriytymiseen, sillä kaupunkien sisällä maahanmuuttajaväestö on keskittynyt alueellisesti suhteellisen voimakkaasti ja on odotettavissa, että vieraskielisten osuus tulee yksittäisillä alueilla jatkossakin nousemaan keskimääristä korkeammaksi. Keskittymiskehitys johtuu pääosin maahanmuuttajien muuta väestöä heikommasta asuntomarkkina-asemasta ja erityisesti kaupungin vuokra-asuntotarjonnan tärkeästä roolista joidenkin ryhmien ensisijaisena asumismuotona. Osin voi olla kysymys myös joidenkin etnisten ryhmien hakeutumisesta samoille tutuiksi muodostuneille alueille. Asuinalueiden houkuttelevuus ja eriateinen kysyntä vaikuttavat maahanmuuttajien alueellisten keskittymien tihtymiseen laajemminkin, sillä myös kantaväestön asumisvalinnat tuottavat etnistä eriytymistä. Kantaväestön määrä on vähentynyt pääkaupunkiseudulla usealla alueella muuttoliikkeen myötä. Vaikka kantaväestön muuttopäätösten suuntautumisessa ei olisi kyse yksinomaan, tai välttämättä ollenkaan, maahanmuuton aiheuttamasta kantaväestön ”paosta” (ks. esim. Vilkama 2011; Vilkama ym. 2013), vapautuu muuton seurauksena asuntoja, jotka mahdollistavat uusien maahanmuuttajien asettumisen alueelle. Maahanmuuttajien keskittyminen keskimääristä korkeamman työttömyyden ja matalamman tulostason alueille aiheuttaa paineita muun muassa palvelujen järjestämiselle (esim. Ala-Outinen 2010).

Tulosten perusteella on ilmeistä, että vaikka varsinaisessa huono-osaisuuden kierteessä olevia absoluuttisesti putoavia alueita ei pääkaupunkiseudulta löydykään, on asuinalueiden välisten absoluuttisten erojen kasvu tosiasia. Erityisen voimakkaana tämä näkyy vieraskielisen väestönsosan sijoittumisen kohdalla, mutta myös koulutuksen osalta erot ovat osin suuria. Tulotasossa mitattuna kärkialueiden ja muiden alueiden vertailua vaikeuttavat pääomatulojen suuret vaihtelut. Erot alueiden keskituloissa ovat kuitenkin suuria ja osin kasvaneet. Työttömyyden osalta havaitaan, että makrotaloudelliset noususuhdanteet näkyvät samansuuntaisena kehityksenä kaikilla alueilla. Aikaisempiin vuosikymmeniin verrattuna on kuitenkin selvää, että työttömyyden rakenteellinen taso on noussut. Noususuhdanteissakin joidenkin alueiden työttömyys on 10–15 prosentin tasolla, mitä ei esimerkiksi 1980-luvulla tapahtunut. Kun siis Helsingin seudun suuret kaupungit, Helsinki, Espoo ja Vantaa, näyttäytyvät koko Suomen tasolla ja osin seudullisestikin tarkasteltuna useilla mittareilla keskimääristä paremmin pärjäävinä kaupunkeina, ovat kuntien sisäiset asuinalueiden väliset erot samaan aikaan paikoin yllättävän suuria ja useiden eriytymisen ulottuvuuk-sien suhteen päällekkäisiä. Tulevan kehityksen kannalta keskeinen kysymys onkin, alkaako sosiaalinen etäisyys eri väestöryhmien välillä kasvaa pääkaupunkiseudulla esimerkiksi joillekin alueille keskittyneen huono-osaisuuden, työttömyysongelmien sekä maahanmuuttajaosuuksien kasvun myötä tavalla, joka mahdollisesti vaikuttaa asuinalueiden tulevaan eriytymiseen valikoivan muuttoliikkeen kautta (ks. esim. Vil-kama 2011; Vilkama ym. 2013)?

Alueittaisten vertailujen teko ei tietenkään ole ongelmaton. Aluejaolla on mahdollisesti omat vaikutuksensa. Alueet eivät ole väestöltään samankokoisia, ja erot asukasmäärissä ovat itse asiassa huomattavan suuria. Mittareiden valinta on niin ikään

aina monisyistä. Esimerkiksi matala koulutustaso ei sinällään ole ongelma, vaikka olemmekin käyttäneet sitä yhtenä alueellisia eroja kuvaavana indikaattorina. Olennaisempaa olisi tietysti tarkastella alueittaista huono-osaisuutta erilaisten syrjäytymisen riskiä suuremmin mittaavien indikaattoreiden kautta. Esimerkiksi terveys- ja kuolleisuuserot (elinaikaerot) olisivat tässä mielessä kaikkein keskeisimpiä tietoja, joten aineistojen saatavuutta tutkimuskäyttöön on syytä parantaa.

Tässä raportissa olemme testanneet joitakin syrjäytymisen riskiä kuvaavia mittareita, joiden pohdintaa ja jatkokehittelyä olisi tulevaisuudessa tutkimuksissa hyvä jatkaa. Samalla olisi hyvä pohtia senkaltaisten mittareiden mahdollisuuksia, jotka kuvaisivat nykyistä paremmin alueiden hyvinvoinnissa, asukkaiden keskinäisissä resursseissa ja asukasdynamiikassa, havaittavaa potentiaalia. Myös etnisen ja sosioekonomisen eriytymisen keskinäisten kytkösten tarkempi erittely olisi tarpeen, jotta päästäisiin nykyistä syvällisemmin kiinni siihen, kuinka suuri osa alueellisista eroista selittyy maahanmuuttajien kantaväestöä heikommalla sosioekonomisella asemalla. Tämän tutkimuksen tulokset koulutustason alueellisista eroista osoittavat, etteivät erot kuittaudu ainakaan tältä osin yksinomaan maahanmuuttajien ja kantaväestön koulutustietojen eroilla. Olennaista on ylipäättään kontrolloida erilaisten taustamuuttujien vaikutuksia tutkitavaan ilmiöön. Esimerkiksi alueellisissa koulutustasovertailuissa olisi hyvä huomioida se, että ikärakenteella on ilmeinen yhteys koulutustasoon. Nuoret ikäluokat ovat koulutetumpia kuin vanhat ikäluokat. Vaikka teimme tarkasteluissamme ikärajauksia ja otimme esimerkiksi koulutustasoa tarkasteltaessa mukaan vain 25–64-vuotiaat, emme pystyneet sulkemaan ikäluokkien koulutustasojen eroista johtuvaa mahdollista vaikutusta ainakaan kokonaan ulos.

Lopuksi on syytä tähdentää aluevaikutuksiin liittyvän tutkimuksen tärkeyttä. Huono-osaisuushan ei ole alueellinen ongelma ellei huono-osaisuus vaikuta muiden alueella asuvien hyvinvointiin. Tutkimustieto aluevaikutusten olemassa olostä on ristiriitaista. Myös tästä syystä on siis perusteltua suunnata huomiota asukkaiden hyvinvoinnin mahdollisten puutteiden tarkempaan seurantaan. Samalla on syytä kiinnittää huomiota alueiden sisäisiin eroihin. Voi olla myös niin, että sekoittunut väestörakenne tuottaa tasaisen kuvan hyvinvoinnin alueellisesta jakautumisesta, mutta alueiden sisällä erot hyvinvoinnissa ovat silti suuria. Myös siksi mahdollisten aluevaikutusten identifiointi on politiikanäkökulmasta jatkotutkimusten keskeinen tehtävä.

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimusraportissa tarkastelemme asuinalueiden välisten erojen kehitystä pääkaupunkiseudulla kymmen vuoden ajanjaksolla, vuosina 2002–2012. Keskeisinä tutkimuskysymyksinä on selvittää, miten alueellinen eriytyminen on pääkaupunkiseudulla kehittynyt ja ovatko kaikki alueet kehittyneet samaan suuntaan. Minkälaisia eroja seudun kuntien, Espoon, Helsingin ja Vantaan, asuinalueiden nykytilassa ja kehityksessä on havaittavissa, ja mikä näitä eroja selittää? Tarkastelu kohdistuu väestön koulutus- ja tulotasossa, työttömyysasteessa sekä vieraskielisten osuudessa tapahtuneisiin muutoksiin. Lisäksi testaamme joitakin syrjäytymisen riskiä tarkemmin mittaavia muuttujia pohtiaksemme, missä määrin nykyinen eriytymiskehitys yhdistyy huono-osaisuuden alueelliseen kasautumiseen ja miten tätä ilmiötä voisi aluetilastoissa tarkemmin mitata ja seurata.

Tulokset osoittavat seudun alueellisen eriytymisen olevan varsin selväpiirteistä ja alueelliselta rakenteeltaan suhteellisen vakiintunutta. Jo aiemmissa tutkimuksissa havaitut erot alueiden asukasrakenteessa ovat säilyneet ennallaan ja osin jopa vahvistuneet. Erojen kasvusta huolimatta alueiden keskinäisessä hierarkiassa – alueiden suhteellisessa asemassa – ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia.

Tulosten perusteella seudun eriytymiselle on ominaista kaksi rinnakkaista kehityskulkua. Yhtäältä kehitys näkyy miltei koko seudulla samansuuntaisena siten, että erityisesti keskitulot ja kantaväestön koulutustaso sekä vieraskielisten osuus ovat kasvaneet lähes kaikilla pääkaupunkiseudun asuinalueilla vuosina 2002–2012. Yleinen koulutus- ja tulotason nousu ovat siis heijastuneet myönteisesti koko seudulle. Samoin maahanmuuton kasvu näkyy vieraskielisten määrän ja osuuden nousuna miltei koko seudulla. Samanaikaisesti alueiden väliset erot ovat kuitenkin kasvaneet, sillä muutoksen tahti on poikennut merkittävästi alueittain. Esimerkiksi keskitulot ja kantaväestön koulutustaso (ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus) ovat kohentuneet eniten niillä alueilla, jotka olivat jo lähtötasoltaan seudun keskitasoa tai kärkeä. Myös matalimman tulo- ja koulutustason alueilla muutos on ollut positiivista, mutta niin pientä, että alueet ovat jääneet kehitystahdissa jälkeen. Korkeimman lähtötason omanneet alueet ovat siis kasvattaneet etumatkaansa alemman lähtötason omanneisiin alueisiin nähden. Vieraskielisen väestön ja vieraskielisten lasten osuuksissa on havaittavissa samankaltainen kehitystrendi, jossa nopein kasvu on kohdistunut korkean lähtötason alueille. Kymmenessä vuodessa korkeimmat alueittaiset vieraskielisten osuudet ovat nousseet seudulla 10–15 prosentin tienoilta 20–30 prosenttiin, ja vieraskielisten lasten osuuksissa 15–20 prosentin tuntumasta peräti 30–40 prosenttiin.

Työttömyyden tasossa samankaltaista yhtäjaksoista kaikilla alueilla samansuuntaisena näyttäytyvää kehitystä ei ole havaittavissa. Työttömyys on vaihdellut kaikilla seudun alueilla taloussuhdanteiden mukana. Huomattavaa kuitenkin on, että alueelliset erot ovat säilyneet selkeinä myös talouden nousukausilla. Korkeimman työttömyystason alueilla 25–64-vuotiaiden työttömyysaste on pysytellyt 10 prosentin yläpuolella

koko tarkastelujaksomme ajan. Yleisesti ottaen, alueiden väliset erot ovat siis pysyneet suhteellisen vakiintuneina.

Vain perusasteen tutkinnon suorittaneen kantaväestön osuus on tarkastelemistamme muuttujista ainoa, jolla alueelliset erot ovat selvästi kaventuneet. Vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuudet ovat vähentyneet pääkaupunkiseudulla kautta linjan ja väheneminen on ollut selkeintä suurella osalla niistä alueista, joilla ilman jatkokoulutusta jääneen kantaväestön osuus oli alun perin korkein. Tämä on seurausta väestön yleisestä koulutustason noususta. Nuoremmat ikäluokat ovat edeltäviä ikäluokkia koulutetumpia. Osaltaan tähän on vaikuttanut myös se, että alueilla joilla väestön koulutustaso oli lähtökohtaisesti korkea, vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus oli vuonna 2002 niin matala, ettei nopea väheneminen enää ylipäättään ollut mahdollista. Erojen kaventumisesta huolimatta alueelliset erot vain perusasteen tutkinnon suorittaneen kantaväestön (25–64-vuotiaat) osuuksissa ovatkin edelleen hyvin selkeitä vaihdellen kolmesta 38 prosenttiin.

Erojen selväpiirteisyyden ja osittaisen voimistumisen lisäksi tulokset osoittavat pääkaupunkiseudun eriytymisen alueellisen kuvan piirtyvän varsin samankaltaisena kaikilla tarkastelemillamme ulottuvuuksilla (tulotaso, kantaväestön koulutustaso, työttömyysaste ja vieraskielisten osuus) ja kaikilla käyttämillämme tarkastelutavoilla (yksittäiset muuttujakohtaiset tarkastelut ja erilaiset kaikkien ulottuvuuksien yhteistarkastelut). Matalat keskitulot, kantaväestön alempi koulutustaso, korkea työttömyysaste ja korkeimmat vieraskielisten osuudet paikantuvat pitkälti samoille alueille. Myös alueellista huono-osaisuuden riskiä tarkemmin kuvaavat tarkastelumme osoittavat erojen paikantuvan samalla tavoin. Esimerkiksi toimeentulotukea saavien sekä lastensuojeluasiakkuuksien keskimääräiset osuudet ovat huomattavasti muuta kaupunkia suurempia niillä alueilla, jotka sijoittuvat aluetarkasteluissamme matalan tai matalahkon sosioekonomisen statuksen luokkiin. Samoin nuorisotyöttömyydessä ja nuorisopudokkuusriskissä havaittavat alueelliset erot ovat suuria ja samansuuntaisia. Nykyinen eriytymiskehitys on siis tuottanut eroja, jotka näkyvät huono-osaisuuden riskien alueellisena kasautumisena pääkaupunkiseudulla.

Eriytymisen alueellisen kuvan samankaltaisuus ja jonkinasteinen vakiintuneisuus, tai vähintäänkin hidas muutos, liittyvät pitkälti asuntokannan rakenteisiin ja alueiden sijaintiin. Koska sijainti ja asuntokannan rakenne muuttuvat suhteellisen hitaasti, ovat myös alueiden sosioekonomisessa statuksessa havaittavat muutokset hitaita. Tuloksemme osoittavat, että asuntokannan rakenne (ARA-vuokra-asuntojen ja kerrostaloasuntojen osuus), sijaintikunta ja etäisyys Helsingin keskustasta selittävät noin kaksi kolmasosaa (68 %) pääkaupunkiseudun asuinalueiden sosioekonomisessa ja etnisessä rakenteessa havaittavasta alueellisesta vaihtelusta. Mitä korkeampi ara-vuokra-asuntojen ja kerrostaloasuntojen osuus ja mitä kauempana Helsingin keskustasta alue sijaitsee, sitä matalampi alueen sosioekonominen status, Espoota lukuun ottamatta, tyypillisesti on. Alueelliset sosiaaliset erot näyttävät tässä mielessä betoniin valetuilta. Asuntorakentaminen voi tietenkin muuttaa alueellista sosioekonomista rakennetta, mutta hitaasti. Yksittäisillä alueilla muutos voi olla nopeampaa, etenkin jos olemassa olevaa asuntokantaa on hyvin vähän. Uusien asuntojen ja uusien asuinalueiden rakentaminen voi vaikuttaa myös vanhojen alueiden suhteelliseen asemaan ja houkuttelevuuteen. Asuntotarjonnan ohella myös väestörakenteen, varallisuuden ja asu-

mistottumusten muutokset vaikuttavat osaltaan asuinalueiden sosioekonomiseen ja etniseen rakenteeseen.

Tämä raportin tulosten perusteella on siis ilmeistä, että vaikka varsinaisessa huonosuuden kierteessä olevia alueita ei pääkaupunkiseudulla olekaan, on asuinalueiden välisten absoluuttisten erojen kasvu tosiasia. Asuinalueiden sosioekonominen ja etninen eriytyminen näkyy pääkaupunkiseudulla suhteellisen selkeänä, ja osin voimistuneena, vaikkakin edelleen kansainvälisiin suurkaupunkeihin verrattuna vähäisempänä. Alueelliset erot myös paikantuvat useilla mittareilla hyvin samalla tavoin, mikä asettaa alueet keskenään varsin erilaiseen asemaan.

SAMMANDRAG

I föreliggande forskningsrapport ser vi på hur skillnaderna bostadsområden emellan i Huvudstadsregionen utvecklades under tioårsperioden 2002–2012. De centrala forskningsfrågorna var att utreda hur den lokala differentieringen i Huvudstadsregionen utvecklats och huruvida alla områden utvecklats i samma riktning. Hurdana skillnader finns det mellan huvudstadsregionens kommuner, Esbo, Helsingfors och Vanda, beträffande bostadsområdenas nuläge och utveckling, och vad är det som förklarar skillnaderna? Analysen gäller förändringar som skett i befolkningens utbildnings- och inkomstnivå, i arbetslöshetsgraden samt i andelen personer med främmande modersmål. Dessutom testar vi vissa variabler som noggrannare mäter risken för marginalisering för att diskutera i vilken mån den nu pågående differentieringen sammanfaller med lokal ackumulering och hur detta fenomen kunde mätas och följas noggrannare inom lokal statistik.

Våra resultat visar att den lokala differentieringen i regionen har tydliga drag och följer ett förhållandevis stabilt lokalt mönster. De skillnader i invånarstruktur som konstaterats vid tidigare studier har återstått och delvis rentav förstärkts. Trots växande skillnader har det ändå inte skett några märkbara förändringar i områdenas inbördes hierarki eller i områdenas relativa position.

Enligt resultaten kännetecknas differentieringen i regionen av två parallella trender. Dels ser utvecklingen ut att gå åt samma håll i hela regionen sålunda, att i synnerhet medelinkomsten och ursprungsbefolkningens utbildningsnivå samt andelen personer med främmande modersmål växte i nästan alla bostadsområden i Huvudstadsregionen åren 2002–2012. En allmän ökning i utbildnings- och inkomstnivå har alltså återspeglat sig positivt på hela regionen. Likaså syns den ökande invandringen och den växande andelen av personer med främmande modersmål i nästan hela regionen. Samtidigt har dock skillnaderna områdena emellan vuxit i och med att förändringstempot varit märkbart olika i olika områden. Som exempel har medelinkomsten och ursprungsbefolkningens utbildningsnivå (andelen personer med högre högskoleexamen) stigit mest i de områden som redan i utgångsläget låg medelhögt eller högt. Även i de områden som haft lägsta inkomst- resp. utbildningsnivån har förändringen varit positiv, dock så pass liten att dessa områden blivit på efterkälken. De områden som placerade sig högst år 2002 har alltså utökat försprånget till de områden som då låg på lägre nivå.

En liknande trend kan skönjas i andelarna personer resp. barn med främmande modersmål: den snabbaste ökningen har skett i de områden där andelarna var stora redan 2002. Under de tio åren steg de högsta lokala andelarna personer med främmande språk från 10–15 procent till 20–30 procent, och för barnens del (de med främmande modersmål) från 15–20 procent till rentav 30–40 procent.

För arbetslöshetsgradens del kan en liknande oavbruten utveckling med samma inriktning i alla områden inte observeras. I regionens alla områden har arbetslösheten varierat med de ekonomiska konjunkturerna. Konstateras bör dock att de lokala

skillnaderna förblivit klara även under ekonomiska uppsving. I de områden där arbetslöshetsgraden varit högst låg den på över 10 procent för 25–64-åringarna under observeringsperioden. Allmänt taget har alltså skillnaderna områden emellan varit ganska stabila.

Den enda av våra variabler som visar klart minskande lokala skillnader är andelen personer med bara grundskoleutbildning bland ursprungsbefolkningen. Andelen har minskat i hela Huvudstadsregionen, och minskningen har varit klarast i en stor del av de områden där den år 2002 var allra störst. Detta är en följd av den allmänna höjningen i befolkningens utbildningsnivå. De yngre åldersklasserna har mera utbildning än de äldre åldersklasserna. Detta har också påverkats av att andelen personer med enbart grundskoleutbildning varit så liten i de områden där befolkningens utbildningsnivå var hög redan år 2002 att en snabb minskning helt enkelt inte varit möjlig. Trots att skillnaderna områden emellan i andelen 25–64-åriga ursprungsinvånare med enbart grundskoleutbildning har minskat är de fortfarande mycket klara och varierar mellan tre och 38 procent.

Förutom klara och delvis ökande skillnader påvisar våra resultat att den lokala bilden av differentieringen i Huvudstadsregionen är mycket likartad i alla de avseenden vi granskat (inkomstnivå, utbildningsnivå bland ursprungsbefolkningen, arbetslöshetsgraden och andelen personer med främmande modersmål) oberoende av hur vi närmade oss saken (enskilda analyser enligt variabel eller sammanställande analyser av samtliga variabler). Låga medelinkomster, lägre utbildningsnivå bland ursprungsbefolkningen, hög arbetslöshetsgrad och större andelar personer med främmande modersmål placerar sig i stort sett i samma områden.

Även de av våra analyser som beskriver lokal risk för marginalisering visar att skillnaderna fördelar sig på samma sätt. Som exempel invånare som får utkomststöd eller är klient hos barnskyddet är medelandelarna klart större än i staden som helhet i de områden som i vår analys placerar sig i kategorierna låg eller ganska låg socioekonomisk status. Likaså är de lokala skillnaderna i ungdomsarbetslöshet och utslagningsrisk bland unga stora och av liknande mönster. Den nuvarande differentieringstrenden har alltså resulterat i skillnader som tar sig uttryck i risk för lokal ackumulering i Huvudstadsregionen.

Att den lokala bilden av differentiering är likartad och till viss grad stabil – eller åtminstone långsamt föränderlig – hänger i stort samman med bostadsbeståndets strukturer och med områdenas läge. Eftersom läget och bostadsbeståndsstrukturen förändras förhållandevis långsamt är också förändringarna i skillnaderna i socioekonomisk status långsamma. Våra resultat visar att bostadsbeståndets struktur (dvs. andelen ARA-hyresbostäder och andelen höghusbostäder), kommun och avstånd från Helsingfors stadskärna förklarar två tredjedelar (68 %) av den lokala variationen i socioekonomisk och etnisk struktur inom Huvudstadsregionen. Ju större andel ARA-hyresbostäder och höghusbostäder och ju längre från Helsingfors stadskärna ett bostadsområde ligger, desto lägre tenderar, med undantag av Esbo, områdets socioekonomiska status att vara. I detta avseende verkar de lokala sociala skillnaderna cementerade. Bostadsbyggande kan förstås förändra ett områdes socioekonomiska sammansättning, men det går långsamt. I enskilda områden kan förändringen vara snabbare, i synnerhet om det bostadsbestånd som finns är mycket litet. Byggande av nya bostäder och bostadsområden kan också påverka gamla områdets relativa ställning och lockelse. Förutom

bostadsutbudet inverkar även förändringar i befolkningsstruktur, förmögenhet och boendevanor på bostadsområdets socioekonomiska och etniska struktur.

Trots att det av rapportens resultat att döma inte finns några områden i Huvudstadsregionen som skulle befinna sig i en direkt marginaliseringsspiral är det alltså uppenbart att en absolut ökning i skillnaderna bostadsområden emellan är ett faktum. En socioekonomisk och etnisk differentiering, delvis även ökande, bostadsområden emellan är förhållandevis klart märkbar i regionen, om och fortfarande mindre än i storstäder ute i världen. Dessutom placerar sig de lokala skillnaderna, med många olika mått mätt, på mycket liknande sätt, vilket ger områdena sinsemellan mycket olika ställning.

SUMMARY

This report examines trends in socioeconomic differences between neighbourhoods in the Helsinki metropolitan area over the ten-year period from 2002 to 2012. The key research questions were to investigate how spatial segregation has developed in the Helsinki metropolitan area, and whether all neighbourhoods have developed in the same direction. What differences can be observed in the current state and development of neighbourhoods in Espoo, Helsinki and Vantaa, and what explains these differences? The analysis is focused on changes in the populations' level of education, income level, unemployment rate and the proportion of foreign-language-speaking residents. Additionally, we tested certain variables that measure the risk of social exclusion in greater detail to investigate to what extent the current development of segregation is combined with the spatial concentration of socioeconomic disadvantage, and how this phenomenon could be measured and monitored in more detail in regional statistics.

According to the results, the socioeconomic differences between neighbourhoods in the Helsinki metropolitan area are quite well-defined and the spatial patterns of segregation are relatively well-established. Spatial differences in population structures observed in previous studies have remained unchanged, and in some cases, even strengthened. Despite the increase in differences, there have not been significant changes with respect to the hierarchy, or relative position, of the neighbourhoods concerned.

The results show that spatial segregation in the region is characterised by two parallel trends. On one hand, almost all neighbourhoods have developed in the same direction, with average incomes, the level of education of the native population, and the proportion of foreign-language-speaking residents having risen in nearly all of the residential neighbourhoods of the Helsinki metropolitan area in 2002–2012. This indicates that the general increase in education and income levels has been reflected positively throughout the region. Similarly, the increase in immigration is reflected in an increase in the number and proportion of foreign language speakers almost throughout the region. However, at the same time differences between neighbourhoods have increased due to substantial deviations in the *rate of change* between areas. For example, average incomes and the level of education of the native population (the proportion of the population with a Master's Degree) improved most in the neighbourhoods that were at an average or high level in these respects to begin with. Changes have also been positive in the neighbourhoods with the lowest income levels and levels of education, but the changes have been small to the extent that these neighbourhoods have lagged behind in development. This means that the neighbourhoods with the highest starting levels have increased their advantage over the neighbourhoods with lower starting levels.

The proportion of foreign-language-speaking residents and foreign-language-speaking children show a similar trend, with the fastest growth seen in the neighbourhoods that had the highest starting levels. During the ten-year period in question,

the highest proportions of foreign-language-speaking residents in the region have increased from 10–15% to 20–30%, and the proportions of foreign-language-speaking children from 15–20% to as high as 30–40%.

With respect to unemployment rates, such parallel trends across all of the region's residential neighbourhoods are not evident. Unemployment has varied throughout the region in line with the economic cycle. However, it is worth noting that regional differences have remained clear even during economic upswings. In the neighbourhoods with the highest unemployment levels, the rate of unemployment in the 25–64 age group remained above 10% throughout the period under review. In general, differences between neighbourhoods have remained relatively fixed.

The proportion of the native population with no further education after comprehensive school is the only variable among those examined in which spatial differences have clearly decreased. The proportion of the population with no further education after comprehensive school has declined throughout the Helsinki metropolitan area, and the decline has been the most evident in the majority of the neighbourhoods in which the proportion of the native population with no post-comprehensive school qualifications was the highest to begin with. This is a consequence of the general increase in the level of education among the population. Younger age groups are better educated than previous generations. This observation is also partly influenced by the fact that, in the neighbourhoods in which the level of education was high to begin with, the proportion of those with no further education after comprehensive school was so low in 2002 that a rapid further decline was not possible. Despite the decrease in spatial differences in this respect, the spatial differences in the proportion of the native population (the 25–64 age group) remain very clear, ranging from 3–38%.

In addition, the results show that the spatial patterns of segregation are quite similar across all of the dimensions we have analysed (income level, level of education among the original population, unemployment rate, proportion of foreign-language-speaking residents) and all of the analysis methods we have used (individual variable-specific analyses and various combined analyses of all dimensions). A low average income, a lower level of education among the native population, a high unemployment rate and the highest proportions of foreign-language-speaking residents are largely located in the same neighbourhoods. Our analyses aimed at illustrating spatial concentrations of socioeconomic disadvantage also suggest a similar spatial distribution of differences. For example, the average proportion of the population receiving social assistance and being clients of child welfare services is substantially higher than the rest of the city in the neighbourhoods categorised as having low or fairly low socioeconomic status in our regional analysis. The spatial differences observed with respect to youth unemployment and youth marginalisation risk are also substantial and show parallel development. The current segregation trends have thus led to differences that are apparent in the spatial concentration of the risks of socioeconomic disadvantage in the Helsinki metropolitan area.

The similarity and slow change of spatial segregation patterns are largely related to the structure of the housing stock and the locations of the residential neighbourhoods. As locations and the structure of the housing stock change relatively slowly, the changes observed in the socioeconomic status of the neighbourhoods are also slow. The results of our study indicate that the structure of the housing stock (proportion of

state-subsidised rental housing and flats), municipality of location and distance from central Helsinki explain approximately two thirds (68%) of the regional differences in the socioeconomic and ethnic composition seen between neighbourhoods in the Helsinki metropolitan area. The higher the proportion of state-subsidised rental housing and flats of the neighbourhood's housing stock, and the greater its distance from central Helsinki, the lower its socioeconomic status typically is, with the exception of Espoo. In this sense, social differences appear to be set in stone. Housing construction may, of course, change the spatial and socioeconomic patterns, but such change is bound to be slow. Change may be faster in individual neighbourhoods, particularly if they have a very small amount of existing housing stock. The construction of new housing and new residential neighbourhoods can also impact the relative position and attractiveness of existing older neighbourhoods. In addition to the housing supply, changes in the population structure, wealth and residential preferences also affect the socioeconomic and ethnic composition of neighbourhoods.

Based on the results of this report, it is apparent that while there are no neighbourhoods in the Helsinki metropolitan area that are in a genuine downward spiral of decline, the fact remains that absolute differences between neighbourhoods are growing. The socioeconomic and ethnic segregation of neighbourhoods is relatively clear in the Helsinki metropolitan area, and has strengthened in some respects, but in general, the trend of segregation is not as strong as in major cities internationally. Spatial differences are also very similar in terms of their location by many different measures, which puts the neighbourhoods in fairly different positions with respect to each other.

Kirjallisuus

- Ala-Outinen, Anniina** (2010). Hyvinvoinnin tukiverkko koetuksella. Helsingin palveluvirastojen toiminta kaupunginosien eriytymisen ehkäisemiseksi. *Tutkimuksia* 2010: 3. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Cheshire, Paul** (2007). Segregated neighbourhoods and mixed communities. A critical analysis. Joseph Rowntree Foundation. <http://eprints.lse.ac.uk/19446/1/Segregated_neighbourhoods_and_mixed_communities_-_a_critical_analysis.pdf>. Viitattu 16.1.2014.
- Cowgill, Donald, O. & Cowgill Mary, S.** (1951). An index of segregation based on block statistics. *American Sociological Review* 16: 6, 825–831.
- Helsingin ja Helsingin seudun väestöennuste 2014–2050** (2013). Ennuste alueittain 2014–2023. *Tilastoja* 2013: 29. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste 2013–2030** (2013). *Tilastoja* 2013: 5. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Hyypiä, Markku, Tuominen, Martti & Vaattovaara, Mari** (1999). Mitata ja tulkita – tutkimuskohteena alueellinen erilaistuminen. *Kvartti* 3/99, 13–22.
- Kemppainen, Teemu, Lönnqvist, Henrik & Tuominen, Martti** (2014). Turvattomuus ei jakaudu tasan. Mitkä asuinalueen piirteet selittävät helsinkiläisten kokemaa turvattomuutta? *Yhteiskuntapolitiikka* 79: 1, 5–20.
- Kiander, Jaakko** (2001). Laman opetukset. *VATT-julkaisuja* 27: 5. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari** (1999). Huono-osaisuus pääkaupunkiseudulla 1980- ja 1990-luvuilla – käännekohta kaupunkiseudun kehityksessä? *Terra* 111: 3, 133–145.
- Lahtinen, Hannu, Häkkinen, Kalle, Kinnunen, Kaisa & Kivasin, Mari** (2013). Sosioekonomisen ja alueellisen rakenteen kehitys. *Teoksessa*: Keränen, Jaana, Vaattovaara, Mari, Kortteinen, Matti, Ratvio, Rami, Koski, Hannu, Rantala, Tuija (toim.): Turvalliset kaupunkiympäristöt: Rakenteelliset taustat, asukkaiden kokemukset ja arjen turvallisuusratkaisut, 27–50. *VTT Technology* 88. VTT, Espoo.
- Laihin, Eija & Tuominen, Martti** (2013). ”Stadiin kuuluu pieni rosoisuus”. Helsingin turvallisuustutkimus 2012. *Tutkimuksia* 2013: 4. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Lankinen, Markku** (1997). Asumisen segregaatoinen tila ja kehityssuunnat. *Teoksessa*: Taipale, Kaarin & Schulman, Harry (toim.): *Koti Helsingissä. Urbanin asumisen tulevaisuus*, 171–197. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Loikkanen, Heikki A. & Riihelä, Marja & Sullström, Risto** (2000). Kaupunkien, taajamien ja maaseudun väliset ja sisäiset tulo- ja kulutuserot. *VATT-keskusteluaiotteita* 213. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Loikkanen, Heikki A. & Saari, Juho** (2000). Suomalaisen sosiaalipolitiikan alueellinen rakenne. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Helsinki.
- Lönnqvist, Henrik & Tuominen, Martti** (2013). Asuinalueiden sosiaalinen kehitys. *Teoksessa* Helsingin tila ja kehitys 2013, 171–175. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Maury, Jon** (1997). Ilmakuva pääkaupunkiseudun asuinalueiden sosiaalisista eroista 1990-luvun alussa. *Teoksessa*: Ilmonen, Mervi (toim.): Mitä osoite osoittaa? Asuinalueiden erilaistuminen Helsingin seudulla, 55–88. *Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B* 1997: 2. Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta, Helsinki.
- Moisio, Pasi, Honkanen, Pertti, Hänninen, Teemu, Kuivalainen, Susan, Raijas, Anu, Sauli, Hannele, Viitamäki Heikki ja Hannikainen-Ingman, Katri** (2011). Perusturvan riittävyyden arviointiraportti. *Avauksia* 4/2011. Terveystien ja hyvinvoinnin laitos. <<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/d4f9b358-3440-4894-9004-0cdfea621efe>>. Viitattu 21.2.2014.
- Riihelä, Marja, Sullström, Risto & Tuomala, Matti** (2010). Trends in top income shares in Finland 1966–2007. *VATT Research Reports* 157. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Skifter Andersen, Hans** (2003). *Urban sores. On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods*. Ashgate, Cornwall.

- Social Urban Development Monitoring 2010.** <http://www.stadtentwicklung.berlin.de/planen/basisdaten_stadtentwicklung/monitoring/download/2010/MonitoringSozialeStadtentwicklung2010_Kurzfassung_en.pdf>. Viitattu 16.1.2014.
- Vaattovaara, Mari** (1998). Pääkaupunkiseudun sosiaalinen erilaistuminen. *Tutkimuksia* 7/1998. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Vaattovaara, Mari & Kortteinen, Matti** (2003). Beyond polarisation versus professionalisation? A case study of the development of the Helsinki region, Finland. *Urban Studies* 40: 11, 2127–2145.
- Vaattovaara, Mari & Kortteinen, Matti** (2012). Segregaatiosta ja sen inhimillisestä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. *Talous & yhteiskunta* 2012: 3, 60–66.
- Vartiainen, Juhana & Soininvaara, Osmo** (2013). Lisää matalapalkkatyötä. *Teoksessa: Matalapalkkatyö Suomessa 29–62. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja*, 1/2013. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki. <<http://vnk.fi/julkaisukansio/2013/r01-matalapalkka/PDF/fi.pdf>>. Viitattu 16.1.2014.
- Vilkama, Katja** (2011). Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisen väestön alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla. *Tutkimuksia* 2/2011. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Vilkama, Katja & Lönnqvist, Henrik** (2013): Ovatko alueelliset erot betoniin valettuja? *Kvartti* 4/2013, 42–53.
- Vilkama, Katja, Vaattovaara, Mari & Dhalmann, Hanna** (2013). Kantaväestön pakoa? Miksi maahanmuuttajakeskittymistä muutetaan pois? *Yhteiskuntapolitiikka* 78: 5, 485–497.

LIITETAULUKOT:

Liitetaulukko 2.1. Alueiden suhteellinen asema vain perusasteen tutkinnon suorittaneen 25–64-vuotiaan kantaväestön osuuden suhteen vuodenvaihteissa 2001/2002 ja 2011/2012, ja siirtymät aluehierarkiassa ylös- tai alaspäin

Vain perusasteen tutkinnon suorittaneen kantaväestön osuus alueella						
Alueiden asema vuodenvaihteessa 2011/2012						
Alueiden asema vuodenvaihteessa 2001/2002	Heikoin kymmenys	Toiseksi heikoin kymmenys	Keskitaso	Vahvin viidennes	Yhteensä	
Heikoin kymmenys	17	2	3	0	22	
Toiseksi heikoin kymmenys	4	8	11	0	23	
Keskitaso	1	13	112	10	136	
Vahvin viidennes	0	0	10	35	45	
Alueita yhteensä	22	23	136	45	226	
Uudet alueet		2	12	3		

Siirtymät on merkitty harmaan sävyillä; tummempi sävy kuvaa niiden alueiden määrää, jotka ovat siirtyneet aluehierarkiassa alaspäin ja vaaleampi sävy niiden alueiden määriä, jotka ovat siirtyneet hierarkiassa ylöspäin.

Liitetaulukko 2.2. Alueiden suhteellinen asema ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneen 25–64-vuotiaan kantaväestön osuuden suhteen vuodenvaihteissa 2001/2002 ja 2011/2012, ja siirtymät aluehierarkiassa ylös- tai alaspäin

Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneen kantaväestön osuus alueella						
Alueiden asema vuodenvaihteessa 2011/2012						
Alueiden asema vuodenvaihteessa 2001/2002	Heikoin kymmenys	Toiseksi heikoin kymmenys	Keskitaso	Vahvin viidennes	Yhteensä	
Heikoin kymmenys	14	6	2	0	22	
Toiseksi heikoin kymmenys	8	10	5	0	23	
Keskitaso	0	7	123	6	136	
Vahvin viidennes	0	0	6	39	45	
Alueita yhteensä	22	23	136	45	226	
Uudet alueet	2	1	12	2		

Siirtymät on merkitty harmaan sävyillä; tummempi sävy kuvaa niiden alueiden määrää, jotka ovat siirtyneet aluehierarkiassa alaspäin ja vaaleampi sävy niiden alueiden määriä, jotka ovat siirtyneet hierarkiassa ylöspäin.

Liitetaulukko 2.3. Alueiden suhteellinen asema 15 vuotta täyttäneiden asukkaiden valtionveronalaisten keskitulojen suhteen vuodenvaihteissa 2001/2002 ja 2011/2012, ja siirtymät aluehierarkiassa ylös- tai alaspäin

Valtioveronalaisten keskitulot alueella					
Alueiden asema vuodenvaihteessa 2001/2002	Alueiden asema vuodenvaihteessa 2011/2012				
	Heikoin kymmenys	Toiseksi heikoin kymmenys	Keskitaso	Vahvin viidennes	Alueita yhteensä
Heikoin kymmenys	17	2	3	0	22
Toiseksi heikoin kymmenys	5	15	3	0	23
Keskitaso	0	6	123	7	136
Vahvin viidennes	0	0	7	38	45
Alueita yhteensä	22	23	136	45	226
Uudet alueet	1	1	11	4	

Siirtymät on merkitty harmaan sävyillä; tummempi sävy kuvaa niiden alueiden määrää, jotka ovat siirtyneet aluehierarkiassa alaspäin ja vaaleampi sävy niiden alueiden määrää, jotka ovat siirtyneet hierarkiassa ylöspäin.

Liitetaulukko 2.4. Alueiden suhteellinen asema 25–64-vuotiaan väestön työttömyysasteen suhteen vuodenvaihteissa 2001/2002 ja 2011/2012, ja siirtymät aluehierarkiassa ylös- tai alaspäin

25–64-vuotiaan väestön työttömyysaste alueilla: alueiden jakauma					
Alueiden asema vuodenvaihteessa 2001/2002	Alueiden asema vuodenvaihteessa 2011/2012				
	Heikoin kymmenys	Toiseksi heikoin kymmenys	Keskitaso	Vahvin viidennes	Alueita yhteensä
Heikoin kymmenys	15	4	3	0	22
Toiseksi heikoin kymmenys	7	10	5	1	23
Keskitaso	0	9	113	14	136
Vahvin viidennes	0	0	15	30	45
Alueita yhteensä	22	23	136	45	226
Uusia alueita			10	7	17

Siirtymät on merkitty harmaan sävyillä; tummempi sävy kuvaa niiden alueiden määrää, jotka ovat siirtyneet aluehierarkiassa alaspäin ja vaaleampi sävy niiden alueiden määrää, jotka ovat siirtyneet hierarkiassa ylöspäin.

Liitetaulukko 2.5. Alueiden suhteellinen asema vieraskielisen väestön osuuden suhteen vuodenvaihteissa 2001/2002 ja 2011/2012, ja siirtymät aluehierarkiassa ylös- tai alaspäin

Vieraskielisten osuus					
Alueiden asema 2001/ 2002	Alueiden asema vuodenvaihteessa 2011/2012				
	Korkein kymmenys	Toiseksi korkein kymmenys	Keskitaso	Alin viidennes	Alueita yhteensä
Korkein kymmenys	17	4	1	0	22
Toiseksi korkein kymmenys	3	10	10	0	23
Keskitaso	2	9	111	14	136
Alin viidennes	0	0	14	31	45
Alueita yhteensä	22	23	136	45	226
Uusi alue		3	8	6	17

Siirtymät on merkitty harmaan sävyillä; tummempi sävy kuvaa niiden alueiden määrää, jotka ovat siirtyneet aluehierarkiassa alaspäin ja vaaleampi sävy niiden alueiden määrää, jotka ovat siirtyneet hierarkiassa ylöspäin.

Liitetaulukko 4.1. Huono-osaisuuden riskiä kuvaavat mittarit Helsingissä asuinalueiden sosioekonomisen ja etnisen rakenteen perusteella lasketuissa statusindeksiluokissa vuodenvaihteissa 2001/2002 ja 2011/2012

Alueen statusluokka	Vuodenvaihte 2001/2002					Vuodenvaihte 2011/2012				
	Keskiarvo	Mediaani	Minimi	Maksimi	Keskiahajonta	Keskiarvo	Mediaani	Minimi	Maksimi	Keskiahajonta
Toimeentulotukea saavien osuus										
Korkea statusindeksi	2,2	1,6	0,0	5,2	1,7	2,0	1,8	0,2	4,5	1,2
Keskitaso	7,4	7,3	1,0	15,5	3,6	6,9	6,9	1,6	14,9	2,9
Matalahko statusindeksi	13,0	12,1	5,5	23,3	4,4	14,1	13,3	11,5	20,5	2,9
Matala statusindeksi	16,3	14,9	10,9	25,7	3,9	17,1	15,3	11,7	25,7	4,2
Uudet alueet						2,9	1,7	0,0	11,1	3,5
Helsinki	10,4	7,9	0,0	25,7	5,5	10,1	7,1	0,0	25,7	5,7
Ns. nuorisopudokkuus (15-24-vuotiaista)										
Korkea statusindeksi	8,7	7,6	3,5	14,9	2,9	8,1	7,8	3,4	14,3	3,3
Keskitaso	8,4	7,9	2,9	15,3	2,6	8,5	8,2	1,7	14,7	2,7
Matalahko statusindeksi	11,3	10,8	8,1	18,3	2,8	13,5	12,8	9,5	21,5	3,3
Matala statusindeksi	13,8	13,6	10,8	19,6	2,2	14,8	15,4	9,4	21,2	3,2
Uudet alueet						6,5	7,1	0,0	12,5	4,1
Helsinki	10,2	8,8	2,9	25,0	3,6	11,2	9,4	0,0	21,5	4,0
Nuorisotyöttömyys (15-24-vuotiaat)										
Korkea statusindeksi	3,8	3,6	0,0	9,1	2,7	2,6	2,4	0,0	8,9	2,3
Keskitaso	4,7	4,4	0,0	13,1	2,6	4,6	4,5	0,0	11,5	2,6
Matalahko statusindeksi	6,3	5,8	3,4	8,9	1,8	8,5	8,8	5,0	13,3	2,7
Matala statusindeksi	7,8	7,7	4,0	12,2	2,0	9,4	9,5	5,0	14,7	2,7
Uudet alueet						3,1	0,8	0,0	13,3	4,9
Helsinki	5,5	4,8	0,0	13,1	2,8	5,9	5,0	0,0	14,7	3,6

Alueen statusluokka	Vuodenvaihte 2001/2002					Vuodenvaihte 2011/2012				
	Keskiarvo	Mediaani	Minimi	Maksimi	Keskihajonta	Keskiarvo	Mediaani	Minimi	Maksimi	Keskihajonta
<i>Pitkäaikaistyöttömien osuus työvoimasta (25–64-vuotiaat)</i>										
Korkea statusindeksi	1,4084	1,4634	,42	3,43	,64418	,9691	1,0062	,43	1,72	,33362
Keskitaso	2,2198	2,0929	0,00	6,07	,95999	1,5780	1,5679	,27	3,89	,56941
Matalahko statusindeksi	3,7399	3,5567	2,61	5,19	,85225	2,6403	2,6207	2,04	3,24	,41097
Matala statusindeksi	4,6673	4,8869	2,64	6,73	1,11910	3,2518	3,1141	2,21	4,91	,67300
Uudet alueet						1,2470	1,0077	,50	2,75	,74547
Helsinki	3,015203		0,00	6,73		1,924809		,27	4,91	
<i>Lastensuojeluasiakkuuksien osuus (0-17-vuotiaista)</i>										
Korkea statusindeksi						4,4	3,6	1,8	11,2	2,7
Keskitaso						7,8	8,1	2,2	13,7	3,0
Matalahko statusindeksi						11,6	11,7	9,5	15,4	1,7
Matala statusindeksi						15,2	15,6	8,1	23,5	4,4
Uudet alueet						8,9	8,9	6,4	11,3	3,4
Helsinki						9,4	9,3	1,8	23,5	4,7

* Lastensuojeluasiakkuuksissa on mukana vain ne alueet, joilla vähintään 4000-17-vuotiasta lasta

Statusindeksi on laskettu Berliinin kaupungin kehittämää luokitelutapaa mukaillen. (Aineisto: Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysviraston tilastot; Tilastokeskus).

Tekijä(t)		
Vilkama Katja, Lönnqvist Henrik, Väliniemi-Laurson Jenni, Tuominen Martti		
Nimike		
Erilaistuva pääkaupunkiseutu. Sosioekonomiset erot alueittain 2002–2012.		
Julkaisija (virasto tai laitos)	Julkaisuaika	Sivumäärä, liitteet
Helsingin kaupungin tietokeskus	2014	81
Sarjan nimike		Osan numero
Tutkimuksia - Helsingin kaupungin tietokeskus		2014:1
ISSN(painettu) 1455-724X ISSN(verkossa) 1796-7228	ISBN(painettu) 978-952-272-654-4 ISBN(verkossa) 978-952-272-655-1	Kieli fin, swe, eng
Tiivistelmä		
Tutkimusraportissa tarkastellaan alueellisen eriytymisen kehitystä pääkaupunkiseudulla kymmen vuoden ajanjaksolla, vuosina 2002–2012. Keskeisenä tutkimuskysymyksenä on selvittää, miten eriytyminen on pääkaupunkiseudulla kehittynyt. Minkälaisia eroja asuinalueiden nykytilassa ja kehityksessä on havaittavissa ja mikä näitä eroja selittää? Tarkastelu kohdistuu koulutus- ja tulotasossa, työttömyysasteessa sekä vieraskielisten osuudessa tapahtuneisiin osa-alueittaisiin muutoksiin. Lisäksi raportissa testataan huono-osaisuuden riskiä tarkemmin mittaavia muuttujia. Tulokset osoittavat, että pääkaupunkiseudun eriytymiselle on ominaista kaksi rinnakkaista kehityskulkua. Yhtäältä kehitys näkyy miltei koko seudulla samansuuntaisena siten, että erityisesti keskitulot ja kantaväestön koulutustaso sekä vieraskielisten osuus ovat kasvaneet lähes kaikilla asuinalueilla vuosina 2002–2012. Yleinen koulutus- ja tulotason nousu ovat siis heijastuneet myönteisesti koko seudulle. Samanaikaisesti alueiden väliset erot ovat kuitenkin kasvaneet, sillä muutoksen tahti on poikennut merkittävästi alueittain. Korkeimman lähtötason omanneet alueet ovat kasvattaneet etumatkaansa alemman lähtötason omanneisiin alueisiin nähden. Tulosten perusteella on siis ilmeistä, että vaikka varsinaisessa huono-osaisuuden kierteessä olevia alueita ei pääkaupunkiseudulla olekaan, ovat alueelliset erot osin voimistuneet. Erot myös paikantuvat useilla mittareilla hyvin samalla tavoin. Erityisesti matalat keskitulot, kantaväestön alempi koulutustaso, korkea työttömyysaste ja korkeimmat vieraskielisten osuudet paikantuvat pitkälti samoille alueille. Nykyinen eriytymiskehitys on myös tuottanut eroja, jotka näkyvät huono-osaisuuden riskien alueellisena kasautumisena pääkaupunkiseudulla. Erot alueiden asemassa ovat yhteydessä asuntokannan rakenteisiin ja alueiden sijaintiin. Asuntokannan rakenne, sijaintikunta ja etäisyys Helsingin keskustasta selittävät noin kaksi kolmasosaa pääkaupunkiseudun asuinalueiden sosioekonomisessa ja etnisessä rakenteessa havaittavasta alueellisesta vaihtelusta. Mitä korkeampi ara-vuokra-asuntojen ja kerrostaloasuntojen osuus ja mitä kauempana Helsingin keskustasta alue sijaitsee, sitä matalampi alueen sosioekonominen status, Espoota lukuun ottamatta, tyypillisesti on.		
Asiasanat		
Alueellinen eriytyminen, segregatio, sosioekonomiset erot, koulutustaso, keskitulot, työttömyysaste, vieraskielisten osuus, huono-osaisuuden kasautuminen, asuntokanta, pääkomponenttianalyysi, pääkaupunkiseutu		
Hinta	Jakelu	
hinnaston mukaan	puh. 09 310 36293	
Myynti		
Tietokeskuksen kirjasto, Siltasaarenkatu 18–20 A, 00099 Helsingin kaupunki, puh. 09 310 36377		

ERILAISTUVA PÄÄKAUPUNKISEUTU

Sosioekonomiset erot alueittain 2002–2012

Helsingin seutu on viime vuosikymmenten aikana ollut nopeimmin kasvavia kaupunkiseutuja Euroopassa. Nopea kasvu on tuonut mukanaan myös alueellista erilaistumista. On arvioitu, että 1990-luvun laman jälkeen alueiden väliset erot ovat alkaneet voimistua. Näkyvimmän muutoksen on aiheuttanut maahanmuutto, joka alkoi Suomessa kansainvälisesti vertaillen myöhään, mutta tulee ennusteiden mukaan jatkumaan voimakkaana. Väestön tulo- ja koulutustasossa sekä työllisyydessä muutokset ovat olleet hieman vähäisempiä, mutta pääkaupunkiseudun asuinalueet eroavat myös näillä mittareilla selvästi toisistaan.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan pääkaupunkiseudun väestön koulutus- ja tulotasossa, työttömyysasteessa sekä vieraskielisten osuudessa tapahtuneita muutoksia 2002–2012. Keskeisinä tutkimuskysymyksinä on selvittää, miten eriytyminen on pääkaupunkiseudulla kehittynyt ja ovatko kaikki alueet kehittyneet samaan suuntaan. Minkälaisia eroja asuinalueiden nykytilassa ja kehityksessä on havaittavissa ja mikä näitä eroja selittää?

Vaikka alueelliset erot ovat pääkaupunkiseudulla kansainvälisesti vertaillen maltillisia, näyttäytyy asuinalueiden sosioekonominen ja etninen eriytyminen varsin selkeänä ja osin voimistuneena. Alueelliset erot myös paikantuvat useilla mittareilla hyvin samalla tavoin. Nykyinen eriytymiskehitys on tuottanut eroja, jotka näkyvät huono-osaisuuden riskien alueellisena kasautumisena.